

JULIJ 2008 št: 89 cena 4€

Konjski svet

Poštnina plačana pri pošti 1102 Ljubljana

VODA = ŽIVLJENJE

Otvoritev obnovljenega vodnjaka v Domžalah, september 2007.

HELIOS

Sončne barve.

Voda je naš razvojni in poslovni izziv.

Razumevanje okolja določa naše obnašanje in odločitve. **Heliosov sklad za ohranjanje čistih slovenskih voda** skupaj z Ministrstvom za okolje in prostor vstopa v deseto leto delovanja, tradicija razvoja okolju in ljudem prijaznih barv in premazov pa je še daljša.

Uspehi niso zanemarljivi: s pomočjo vseh, ki uporabljate okolju prijazne barve BORI, IDEAL, TESSAROL ali SPEKTRA, smo v tem času očistili 17 kraških jam in oživili 48 krajevnih vodnjakov po Sloveniji.

KJE SO ČASI ...

... KO JE BILA NAVADNA KARTONSKA ŠKATLA
NAJHITREJŠE LETALO NA SVETU?

Časi se spreminjajo.

A mi še vedno verjamemo v uresničevanje vizij. Z uspešnim vživljanjem v nove vloge živimo za raziskovanje. Sledimo visokim ciljem, odkrivamo vedno nove poslovne priložnosti, vanje investiramo in jih razvijamo.

Tveganja uspešno obvladujemo z znanjem in visoko strokovnostjo na vseh ključnih področjih delovanja: v prehrani, energetiki, turizmu, naložbah in informatiki.

www.istrabenz.si

 ISTRABENZ
Moč sodelovanja

Prava izbira.

INTERINA® PLIN

- ekološko prijazen • varen
- zanesljiv • ekonomičen

☎ 080 2290

INTERINA® d.o.o. LJUBLJANA

INTERINA d.o.o. Ljubljana – Plin Kozina predstavlja: **UTEKOČINJENI NAFTNI PLIN – energija prihodnosti**

Podjetje INTERINA, d. o. o., s sedežem v Ljubljani se ukvarja s trgovino z utekočinjenim naftnim plinom, mazivi in naftnimi derivati.

Sektor PLIN ima sedež v Kozini, kjer je skladišče naftnega plina in distribucijski center za plin. V okviru sektorja delujeta še plinarne v Trzinu in prodajalna plina v Izoli. Plinska dejavnost v Kozini ima že dolgo tradicijo. Osnovna dejavnost je distribucija UNP (propan-butana) v jeklenkah, avtocisternah, plinovodnem omrežju in prodaja na veliko (industrijski odjem). V zadnjih letih ima v razvojnih načrtih INTERINE pomembno vlogo program malih plinohramov (cistern), ki omogoča pokrivanje večine energetskih potreb v gospodinjstvih in drugih dejavnostih (industrija, kmetijstvo, obrt, turizem ...). To hkrati pomeni ustrezno alternativo pred prihodom zemeljskega plina, saj ob zamenjavi energenta ni večjih posegov in višjih stroškov za uporabnika.

INTERINA ponuja bodočim uporabnikom propan-butana v malih plinohramih:

- ugoden najem malega plinohrama,
- vgradnjo plinohrama (mesečni obračun porabe plina),
- zanesljivo in dolgoročno oskrbo,
- redno vzdrževanje in opravljanje predpisanih pregledov plinohrama in opreme,
- konkurenčno tržno ceno plina,
- brezplačno tehnično svetovanje, pomoč pri pridobivanju dovoljenj in soglasij,
- montažo in priključitev plinohrama,
- odkup plinohrama (če ste lastnik plinohrama) ter prevzem vseh obveznosti, vezanih na vzdrževanje in opravljanje zakonsko predpisanih pregledov.

Utekočinjeni naftni plin ni strupen – zaradi lažjega zaznavanja je za običajno uporabo odišavljen. Ob upoštevanju vseh predpisanih varnostnih ukrepov je uporaba UNP povsem zanesljiva in varna. Sodobni zakonski predpisi določajo pogoje za postavitev plinohramov, izvedbo napeljav in pogoje distribucije, hkrati pa zavezujejo proizvajalce plinske opreme, da z visoko kakovostjo in izkoristkom plinskih trošil zagotavljajo njihovo

varno in zanesljivo obratovanje. UNP je v energetskem pogledu učinkovitejši od večine drugih energentov (kurilno olje, zemeljski plin, premog, drva). Z obnovitvijo ogrevanja v obstoječih objektih prihranimo stroške ogrevanja in varujemo okolje. Pri izogrevanju plina nastaja najmanj škodljivih produktov – poleg toplote le ogljikov dioksid in vodna para. Ob tem ne bo odveč opozorilo, da lahko izvedbo napeljave, preverjanje opreme ali sistema opravljajo le pooblaščenici ter strokovno usposobljeni izvajalci.

Zakonodaja, ki obvezuje tako distributerja kot tudi uporabnika UNP, določa izvedbo rednega notranjega pregleda plinohrama vsakih pet let, tlačnega preizkusa pa vsakih deset let, kar je tudi pogoj za njegovo uporabo. Do nedavnega je bil ta postopek tehnološki, predvsem pa varnostni in ekološki problem (praznjenje plinohrama in odpadne vode oziroma usedline).

INTERINA – SEKTOR PLIN KOZINA je to ustrezno rešila z nakupom vozila s posebno nadgradnjo oziroma opremo. Namenjeno je opravljanju pregledov in tlačnih preizkusov stabilnih tlačnih posod – manjših nadzemnih ali podzemnih plinohramov s kapaciteto do pet tisoč litrov.

INTERINA, D.O.O., LJUBLJANA, KOTNIKOVA 5, 1000 LJUBLJANA
Informacije:

SEKTOR PLIN KOZINA, Dolinska 14, 6240 KOZINA
tel.: 05 618 10 00, fax.: 05 680 20 31, dežurna služba: 041 772 956
e-mail: plin.kozina@interina.si, www.interina.si

Fotografija na naslovnici:
Lipicanci v Kobilarni Lipica.
Fotografija: Arhiv JZ Kobilarna Lipica

Vsebina

JULIJ 2008, št. 89

Prof. dr. Marijan Slabe	
REVIJI KRAS OB PETNAJSTLETNICI IZHAJANJA	5
Prof. Miran Košuta	
PRIMOŽ TRUBAR - ZNANILEC NOVEGA SVETÂ	6
Akad. prof. dr. Matija Gogala	
SPOMENIK JE LEPA OBOGATITEV KRAJA	8
Venceslav Černic v pogovoru z uredništvom	
GRAD RUBIJE ŽE POSTAJA STIČIŠČE POVEZOVANJA V SODOBNI ZDRUŽENI EVROPI	9
Uroš Slamič	
LETOŠNJO ŠTREKLJEVO NAGRADO JE PREJEL JULIJAN STRAJNAR	12
Akad. prof. dr. Kajetan Gantar	
NAGRAJENEC JULIJAN STRAJNAR JE VSE ŽIVLJENJE ZVESTO HODIL PO ŠTREKLJEVIH STOPINJAH	13
Mag. Alenka Kham Pičman	
PLEČNIK V LJUBLJANI	16
Dr. Damir Globočnik	
PODOBE KRASA ALENKE KHAM PIČMAN	18
Iztok Ilich	
NEOBJAVLJENA PISMA SREČKU KOSOVELU	20
Mag. Vasja Klavora	
ČE BOM ŠE KAJ PISAL? SEVEDA BOM!	22
Mag. Vasja Klavora	
AVTORJEV OPIS IN POROČILA PRIČEVALCEV O PRVI SOŠKI BITKI	24
Ksenija Majovski v pogovoru s prof. Bojanom Pavletičem	
S POMOČJO KNJIŽNICE MLADI IZPOPOLNJUJEJO SVOJ MATERNI JEZIK	26
Tina Jazbec	
DVAJSET LET GALERIJE LOJZETA SPACALA V ŠTANJELU	30
Nives Marvin	
GEOGRAFIJA SPOMINA SLIKARKE KLEMENTINE GOLIJA	32
Sergij Stancich	
ZADRUŽNA KRAŠKA BANKA SPODBUJA OBNOVO, OHRANJANJE IN GRADNJO DOMAČIH ZBIRALNIKOV VODE - ŠTIRN	34
Sabina Paternost	
LUKA ČEČ: "TU JE NOV SVET, TU JE PARADIŽ!"	36
Nada Pavšer	
KRAS - PRILOŽNOST IN IZZIV ZA EKOŠOLE IN EKOVRTCE	40
Jasna Božac	
LIPICA NAVDUŠILA TEKMOVALCE DRESURNEGA JAHANJA	44
Andreja Šenk Brce	
NAJBOLJŠI AMERIŠKA REPREZENTANCA IN AVSTRIJKA SABINE SEEBURGER-SCHRANZ	46
Akad. prof. dr. Andrej Gogala	
BIOLOGI IZ GÖTTINGENA VSAKO LETO PRIHAJAJO NA KRAS	48
Prof. dr. Norbert Elsner v pogovoru z dr. Natašo Stritih	
"OČARAN SEM NAD ENOSTJO NARAVE IN KULTURE"	51
Martin Ličen	
RIHEMBERŠKA POSEST - II	52

Medijsko podjetje
MEDIACARSO d.o.o.

Telefoni revije Kras:
05/766 02 90
041/552-431; 041/914-921
Fax:
05/766 02 91
E-mail: revijakras@siol.net

Kras, revija o Krasu in krasu,
o ljudeh in njihovem ustvarjanju.
Izdaja podjetje Mediacarso, d.o.o.,
Sveto 39, p.p. 17, 6223 Komen,
telefon: (+386) 05/766-02-90;
fax: (+386) 05/766-02-91.
e-mail: revijakras@siol.net
Glavni urednik, oblikovanje: Lev Lisjak
Odgovora urednica: Ida Vodopivec Rebolj
Izdajatelj: Dušan L. Rebolj
Naslov: Uredništvo revije Kras
p.p. 17, 6223 Komen
Maloprodajna cena z 8,5-odstotnim DDV
4 €, naročnina za šest zaporednih števil
s pošto dostavo na naročnikov naslov
v Sloveniji 32 €, na naročnikov naslov
v tujini 45 €.
Transakcijski račun pri NLB,
podružnica Ljubljana Center, Trg republike 2:
0201-0008-9675-302
IBAN Mediacarso, d.o.o.
SI56020100089675302
Devizni račun pri NLB:
010-27620-896753/9
SWIFT coda: LJBA SI 2X
Nenaročenih rokopisov in fotografij
uredništvo ne vrača.
Ponatis ali kakršnokoli povzemanje
objavljenih prispevkov iz revije Kras
je dovoljeno le z urednikovim pisnim
soglasjem in z navedbo vira.
Mednarodna standardna serijska številka:
ISSN 1318-3257
Naklada: 4000 izvodov

Prava izbira.

Edinstveno doživetje KRASA

SKOZI DESETLETJA SMO ŠIRILI IN BOGATILI TURISTIČNO PONUDBO IN DANES UPRAVLJAMO Z VEČ, VSEBINSKO ZAOKROŽENIMI, MED SEBOJ POVEZANIMI TURISTIČNIMI SREDIŠČI IN ŠTEVILNIMI NARAVNIMI IN KULTURNIMI ZNAMENITOSTMI SLOVENIJE NA ŠIRŠEM OBMOČJU NOTRANJSKE, KRASA, BRKINOV, VIPAVSKE DOLINE IN ROVT. RAZVIJAMO VRHUNSKE STORITVE NA PODROČJU DOPOLNILNIH TURISTIČNIH PROGRAMOV, KI V OBLIKI ZAKLJUČENIH TEMATSKIH PARKOV DOPOLNJUJEJO OGLEDNE NARAVNIH IN KULTURNIH ZNAMENITOSTI.

Turizem KRAS, destinacijski management, d. d.

Jamska cesta 30, SI-6230 Postojna, Slovenija • tel.: +386 / 5 / 700 01 00 • fax: +386 / 5 / 700 01 30 • e-mail: info@turizem-kras.si • www.turizem-kras.si

REVIJI KRAS

OB PETNAJSTLETNICI IZHAJANJA

Marijan Slabe

Pred nami je slavnostna številka revije Kras, ki ima za seboj že petnajst uspešnih let. V tem obdobju je ta ilustrirani časnik, ki je tudi temeljni zagovornik ohranjanja kraških vrednot, kar močno posegel v slovenski domoznanski revijalni tisk. O tem pričajo številni njegovi naročniki, redni bralci in občasni spremljevalci posameznih zvezkov, ki so hkrati tudi neutrudni podporniki cvetoče rasti revije.

Danes vstopa ta revija v številne domove. Najdemo jo na mizah številnih slovenskih izobražencev, družbenih delavcev, politikov - skratka na mizah mnogih, ki živijo bodisi na Krasu in drugod po Sloveniji ter na italijanski strani - ker ljubijo kraški svet - ali pa le hodijo tja uživat naravo in kulturne dobrine. Posebej je treba izpostaviti, da je revija navzoča v mnogih javnih ustanovah - šolah, kulturnih zavodih, upravnih pisarnah, v raziskovalnih in visokošolskih ustanovah, v slovenskem parlamentu in tudi v večjih gospodarskih družbah. Prejemajo jo številni javnomnenjsko pomembni in vplivni ljudje. In tako uspešno promovirajo Kras.

Nadvse prizadevno uredništvo je, kot kaže, našlo ključ, kako s strokovnim in marljivim delom, s trudom in s pridobivanjem mladih sodelavcev ter s podjetnostjo doseči širok doseg bralcev in s tem tudi zagotoviti nove možnosti za nadaljnji razvoj revije.

Poroštvo za to je že do sedaj 784 avtorjev, ki ustvarjajo njeno bogato in pestro vsebino. Visoko kakovost revije Kras zagotavljajo s svojimi prispevki vrhunski strokovnjaki različnih strok - akademiki, univerzitetni profesorji, vidni predstavniki države ter drugi poznavalci slovenskega krasa in pokrajine Kras. V bibliografiji revije za njenih petnajstih let izhajanja se pojavljajo mnoga imena, ki so poznana tako doma kot na tujem. Prezreti ne smemo tudi tistih avtorjev, ki jih zna uredništvo s pretanjenim občutkom izbrati in pridobiti iz domačih okolij, da s svojim dojemajočim in čutečim opisovanjem ter z izpovedmi dajejo vsaki posamezni izdaji še poseben čar.

Izdajateljem in uredništvu se ni treba več bati za obstoj revije, kar je dandanes pogost pojav pri tovarstni periodiki. Zato se lahko v največji možni meri posvečajo kakovosti njene vsebine. Skrben bralec, ki spremlja njeno rast vse od začetka njenega izhajanja, omenjeno dejstvo kaj hitro opazi. Predvsem pa je značilno tudi njeno neprekinjeno izhajanje, ki je prav za redne naročnike nadvse pomembno.

Vsebina je - kot rečeno - namenjena vsem ljubiteljem pokrajine z imenom Kras. Moram pa izpostaviti, da revijo Kras označuje predvsem pestrost, ki ne zanemari nobenih vidikov in ki je ena izmed značilnosti vsake dobre revije. Prav tako ne smemo prezreti zelo dobre slikovne opreme in domiselnega grafičnega oblikovanja vsakega njenega zvezka, ki odlično in ustrezno dopolnjuje posamezna besedila, saj se ve, da se današnji človek vse bolj odziva zlasti na vizualne predstave.

Če na kratko povzamem, je revija Kras danes dostojanstven tiskan kulturni posrednik z izbrano vsebino. Predstavlja kraško pokrajino, v kateri je združena vrsta nadvse pomembnih naravnih, kulturno-zgodovinskih in drugih vrednot v zahodnem predelu Slovenije. Iz številke v številko nas opominja, da moramo kar najbolje varovati ta izjemen in čudežni svet ter njegovo dediščino in ju ohraniti zlasti še sedaj, ko je njuna ogroženost iz različnih vzrokov iz dneva v dan večja. Med njenim prebiranjem imamo pred očmi neprestano misel, da vsak čas prinaša dinamiko novih izzivov, v katerih je treba iskati tisto pozitivno rdečo nit, ki povezuje preteklost z zdajšnjim trenutkom in pripravlja ugodna tla za prihodnost. To pa nikakor ni preprosta zadeva.

Nekoč smo govorili o zamiranju Krasa in njegovih dobrin, ne pa toliko o tamkajšnjih ljudeh in njihovem ponosu, čeprav na nek način prav Kraševce najbolj prizadevata izseljevanje in priseljevanje ter s slednjim največkrat nedorečeni in nesprejemljivi posegi v prostor. To pa se mi zdi za slovenski živelj na kraških tleh v marsičem lahko usodno. In revija Kras v posredni ali neposredni obliki redno obravnava tudi omenjeno problematiko ter s strokovnimi pogledi nanjo prispeva k ustreznim, primernejšim rešitvam.

Skratka, revija Kras se človeku ne vsiljuje, ampak mu daruje to, kar dopolnjuje njegovo vedenje in čut za pravilno razumevanje življenja na našem Krasu - na tem nezamenljivem koščku Slovenije. To pa je nadvse pomembno, nujno in potrebno!

Slavnostni govor ob odstrtju Trubarjevega kipa pri Rubijskem gradu,
Sovodnje 11. maja 2008

PRIMOŽ TRUBAR - ZANANILEC NOVEGA SVETÂ

Miran Košuta

Na slovesnosti pred gradom Rubije v Italiji, blizu najzahodnejšega dela Slovenije, so odkrili doprsni bronasti kip Primožu Trubarju ob petstoti obletnici njegovega rojstva. Kip je lastnik gradu Rubije in grajskega kompleksa podjetnik Slovenec Venčeslav Černic podaril občini Sovodenj. Slavnostni govornik je bil prof. Miran Košuta. Povedal je:

Lubi Slovenci inu vsi drugi krščeniki tiga laškiga, furlanskiga, krovaškiga oli nemškiga jezika, kateri ste ob ti nedeli za volo mojega pilda sim na Rubije vkupe prišli, gnado, mir, milost inu vse dobru od Buga Očeta skuzi Jezusa Kristusa, našiga Ohranenika, zvejstu prosim!

Tako bi vas z vsem retorskim žarom besedi po klicu talenta zapisanega pridigarja najbrž nagovoril - če bi bili tu daljne jeseni 1563, ko je na hrbtu svojega osliča pastoralno prikopitljal iz Gorice pred Rubijski grad - prvi mož slovenske knjige, utemeljitelj nacionalnega jezika, pisave, književnosti in kulture, Primož Trubar.

Takrat petinpetdesetletni raščiški reformator, bivši varovanec, komornik in osebni tajnik tržaškega škofa Pietra Bonoma, v nemškem pregnanstvu nato duša biblijskega zavoda v Urachu in že uveljavljeni avtor kopice slovenskih knjižnih milijnikov, od Abecednika in Katekizma do Ta drugega dejla tiga noviga testamenta, je priromal na Goriško iz Ljubljane v svoji novi vlogi superintendenta slovenske protestantske cerkve. Na povabilo krajevnih odličnikov Jurija Thurna, Andreja Attemsa in Hanibala Ecka je prihajal maševat, obhajati, krstiti, utrjevati »to pravo staro vero«, »resnično spoznanje božje«. Štirinajst dni zapovrstjo je tu pridigal »nemški, slovenski in laški v hiši gospodov Eckov in na gradu v Rubijah, kajti« – tako je pisemsko potarnal decembra istega leta šoneškemu baronu Ivanu Ungnadu – »duhovniki me na prošnjo niso pustili v cerkev. Delil sem obhajilo ob pridigi v vseh treh jezikih in krstil sina gospodu Hanibalu Ecku, zaradi česar so duhovniki in menihi kar noreli. In ko sem jahal nazaj na svojem osličku, sem v Križu pridigal neko nedeljo v cerkvi; zbrala se je vsa vipavska dolina in mnogo duhovnikov. Nihče ni ugovarjal, celo duhovnikom je bila pridiga všeč. To pridigo bom, ako Bog da, na kratko sestavil v omenjenih treh jezikih in jo poslal Vaši milosti, da se natisne.«

Morda se bodo zdele komu te besede le zaprašeni odmev davne, predpotopne preteklosti, zgodbe o nekem dušnopastirskem obisku na slovensko-italijanskem limesu, ki so ga, kakor celotno fevdalno Evropo XVI. stoletja, do temeljev pretresali verski boji med katoličani in protestanti, »papežniki« in

»luterani«. In morda bo kdo zato sklepal, da Trubarjev goriški postanek nima kaj posebnega opraviti z današnjostjo, s slovenskim ali vsakršnim osebno-nacionalnim bitjem in žitjem v zdaj povsem drugačni, demokratični, laični, schengensko odprti Evropi ali v tržno svobodnem, internetno globalnem svetu tretjega tisočletja.

Pa ni tako. Kajti Trubar, njegova osebnost, delo, misli, stremjenja, nazori so boljokdaj živi, sodobni in tvorni prav danes in prav tukaj: v Gorici, Trstu, Čedadu, ob samo upravno bivši, a psihološko in kulturno še zmeraj živi italijansko-slovenski meji vzdolž pretočnega stičišča tevtonskega, romanskega in slovanskega.

Aktualna je najpoprej Trubarjeva vera, njegova zagnanost v Absolutno, njegova »lakata« in žeja po pristnem, neposrednem, od zlata in blišča neoskrunjenem dialogu s transcendentnim, ki jo sredi potrošniških plitvin današnjega votlega kapitalskega materializma lahko posodobljeno tolmačimo tudi kot splošnejše, ne samo religiozno zavzemanje za človekovo duhovnost, za slehernikovo etičnost, za tisto skrivnostno, neulovljivo presežno v naših telesih, možganih, dušah.

Aktualna je Trubarjeva zapisanost narodu, sicer minljivemu ideološkemu konstruktju poznejše romantike, ki pa dandanašnji še zdaleč ni izčrpal pogonske sile svojega vezljivega idejnega goriva, saj se v epohi valjarskega amerikanizma obratno vse bolj izrisuje kot rešilno identitetno sidro, oaza kolektivne posebnosti, različnosti, svobode.

Aktualen je prav tako tudi Trubar kulturnik, branilec globljih vrednot misli, razuma, miru, strpnosti, sožitja, spodbujevalec izobrazbe, šolstva, pisave, demiurg nacionalne književnosti in knjige, ko nas iz svojega pionirskega časa goreče opozarja, da so smiselna črka, beseda, prevod ali natis hrbtenica vsake kulturne biti, osišče tako nacionalnega kot civilizacijskega napredka in da bi se morali zato številčno neravno krezovski Slovenci veliko bolj otipljivo, spoštljivo in ne le deklarativno zavzemati za lastno kulturo, če želimo še naprej dihati kot narod, manjšina ali identitetno ozaveščeni posamezniki.

In aktualno je nenazadnje še Trubarjevo jezikovno očetovstvo, njegova nesmrtna zaljubljenost v slovensko materinščino, ki ga ni ogradila za plotovi kake nacionalistično jalove jezikovne samozadostnosti, marveč ga v sozvočju z zlobčevskim načelom »Biti moramo odprto jedro!« pogumno oradovedila za svetovljansko večjezičje, za govorice bližnjih in daljnjih sosedov v razponu od latinske lingve franke do nemščine, italijanščine ali hrvaščine. Tako je tudi tu na Rubijah Trubar povsem naravno, danes bi temu dejali multikulturno razgledano, pridigal »nemški,

Slavnostni govornik prof. Miran Košuta

slovenski in laški«, saj je že zgodaj spoznal, »da je« - besede so Kosovelove - »slovenski jezik drugim enakovreden, da je last naroda, ki je sicer majhen, a individualen, dvignil ga je iz molka našega krepkega kmečkega ljudstva v pisateljski jezik. /.../ In narod je spoznal, da je narod.«

Mar si ob vsem naštetem lahko zamišljamo kaj bolj modernega, koga organsko bolj vtkanega od Trubarja v vezeni sodobnega slovenstva in evropsstva? Res. Veliki dolenski reformator je bil Evropejec na kvadrat in državljani sveta že davno pred Evropsko unijo, Brusljem ali Schengenom, in mnogo večji naprednež, človek meje, glasnik manjšin ali utelešeni medkulturnik od marsikaterega današnjika, ki poseljuje - sosedu zaklobčen - to slano-sladko, peklenko-nebeško mejišče med Alpami in Jadranom.

Zato mu zdaj, ko mineva okroglo poltisočletje od njegovega rojstva, povsem upravičeno postavljate tu v Rubijah spomenik. Prvi ste, ki mu v nekdanjem italijanskem zamejstvu namenjate obeležje te vrste, potem ko ste z njegovim imenom Goričani že oplemenitili sovodenjsko ulico in mestni licej. Za Trst, kjer se je med letoma 1524 in 1542 trikrat zapovrstjo mudil neprimerno dlje, prepeval v stolni cerkvi, živel na dvoru škofa Bonoma, razpravljal z njim o Vergilu, Erazmu in Kalvinu v vseh treh krajevnih jezikih, bral svojo prvo mašo, pridigal slovensko v mestnih cerkvah, spoznaval protestantske ideje, posvojil misel o prevajanju biblije v materinščino in tako izzorel v vsestransko razgledanega evropskega razumnika ter prvega slovenskega pisatelja, za ta Trst ni Trubar danes imensko vreden niti vogala. V brk vsemu širokoustenju o pristaniški odprtosti, kozmopolitizmu in evroregijski poklicanosti te deželne prestolnice.

A kakor bi, čeravno počaščen, najbrž vzkliknil ob tej čarni bronasti sohi sam upodobljenec, tisti Trubar, ki je dosledno grmel čez zidavo nepotrebnih svetišč ali očetu cerkovniku zameril, da ni namesto fresk in kipov za domačo cerkev sv. Jerneja kupil raje »ene štiri voli /.../ inu tim bozim sosedom dal, da bi ž njimi bili orali, suje otroke živili«: naj bo ta spomenik predvsem znamenje!

Znamenje naše predanosti vsemu tistemu, kar Trubar pooseblja, predstavlja, sežema. Znamenje naše zvestobe njegovim bistvenim, človekotvornim, vselej aktualnim vrednotam: duhovnosti, narodu, slovenstvu, kulturi, knjigi, jeziku, večjezičju, medetničnemu dialogu, strpnosti, miru, sožitju.

In naj bo ta spomenik tudi naša nema, a kakor bron trdna, neskaljiva obljava Trubarju samemu: da ne bomo hlastali le po denarju, uspehu, slavi, videzu in materialnih dobrinah kakor lobotomirani sužnji kapitala, ampak gojili tudi presežno, duhovno in etično v nas; da ne bomo postavljali »imeti« pred »biti«, politike pred narod, evropejstva pred slovenstvom in zaradi dosežene državnosti ali uresničenega unijsstva tokraj ali onkraj Soče pozabili, kdo smo, kam gremo, kaj govorimo, temveč vsemu harmonično pripisovali ustrezen pomen in tako kosovelovsko ohranili tudi v času naraščajočega univerzalizma »svoji lastni obraz«; da ne bomo v imenu mamona, dobička, pragmatizma in gospodarske moči vničevali kulturo, zasramovali intelektualno delo, nalagali davke knjigam, plačevali pedagoge manj od pometačev in kupovali raje kanone, oklepnike ali learjete namesto prepotrebnih operacijskih miz, muzejskih eksponatov, akustičnih dvoran, teatarske tehnologije, šolskih pomagala ali knjižnic; da bomo povsod - v Strassbourgu kakor v Ljubljani, v Rimu kakor v Gorici - suvereno uveljavljali enakopravnost svojega jezika, nehlapčevsko soživljali z angleščino ali italijanščino, koristili s trudom priznane jezikovne pravice, skrbeli za rabo, rast in prihodnost slovenščine v duhu znane modrosti Wilhelma von Humbolta: »Prava domovina je v resnici jezik.« Šele to bo - z vsem spoštovanjem za doprsje, ki ga danes odkrivamo - naš resnični spomenik Primožu Trubarju.

Novembra 1563, potem ko je tu in v domovanju Eckovih za goriško stolnico prebil štirinajst plodnih dni, je pisec prve slovenske knjige spet zajahal svojega osliča in odrinil čez Vipavsko dolino na Kranjsko. Rovarjenje njegovih katoliških zoprnikov, ki so se z bali luteranske okužbe v samem mejnem srcu oglejskega patriarhata, je kmalu doseglo svoje. »Nekateri goriški duhovni in menihi so s pomočjo in pod varstvom Maracca, namestnega škofa in generalnega vikarja oglejskega patriarha v Vidmu, in papeškega legata na Dunaju, obdolžili pobožnega vrlega gospoda s Thurna, njegovo milostno knežjo soprogo in mene pri rimskem cesarskem veličanstvu ter tudi dosegli ukaze za gospoda upravitelja Dornbergerja v Gorici in gospoda Lanthierija, naj me ulove in zapro, če še kdaj pridem v grofijo Goriško.« Primož Trubar, prav tisti, ki se je s ponosom podpisoval »pridigar rubijskega gradu«, je bil tako za vselej izgnan od tod. In ne le to: nedolgo zatem, leta 1597 in 1599, so njegove in druge slovenske protestantske knjige celo zaplamenele na primorskih inkvizicijskih gredah v Devinu, Gorici in Gradišču ob Soči.

Toda danes popravlja nemeza zgodovine nekdanje krivice. In Trubar je zopet tu. V podobi in duhu. Bolj živ, klen, čislan in domač kakor kdajkoli prej. Na vseh nas pa sta zdaj beseda in dejanje, da postanemo njegove misli in prizadevanja čedalje bolj meso in kri. Samo tako bo namreč čez petsto let Primož Trubar tu v Rubijah še vedno domačin in ne zgolj nemi, pozabljeni, brezimni kip. Dajmo mu dihati, živeti in zeleneti. Dajmo sebi in njemu »stati inu obstati«!

Ob odkritju doprsnega kipa Primožu Trubarju pred gradom Rubije v Italiji

SPOMENIK JE LEPA OBOGATITEV KRAJA

Matija Gogala

V nedeljo, 11. maja 2008, sem se udeležil odkritja spomenika Primožu Trubarju v Sovodnjah pri gradu Rubije na italijanski strani Primorske. Povabljen sem bil kot zastopnik Slovenske akademije znanosti in umetnosti, katere podpredsednik sem v sedanjem mandatu, in vabilu sem se z veseljem odzval.

V lepem sončnem vremenu sem se mimo Brestovice, Doberdobskega jezera in vasi Devetaki popeljal proti kraju svečanosti in tja prispel že precej pred začetkom prireditve. Ker sem bil prvič v tem kraju, sem si lahko v miru ogledal zakrit in odkrit kip Primoža Trubarja. Njegov avtor je romunski kipar Dumitru - Ion Serbana, ki že vrsto let živi v Vidmu. Ogledal pa sem si tudi sam kraj, reko Vipavo, ki se v bližini izliva v Sočo, in celo vodno želvo v njej, ki pa sem jo takoj prepoznal po rdečih lisah na vratu, da ni domača, ampak iz terarijev zanešena vrsta rdečevratke (*Pseudemys scripta elegans*).

Grad Rubije sredi parka z lepimi in mogočnimi drevesi je v obsežni prenovi, o čemer smo v reviji Kras lahko že brali. Kljub svarilom na tablah smo si lahko del notranjosti ogledali in vidi se, da bo grad, ko bo obnovljen, pravi biser tega kraja. Boter tega dogajanja in tudi postavitve kipa je slovenski podjetnik Venčeslav Černic, lastnik rubijskega gradu in grajskega posestva.

V senci parka so se takrat še ogrevali pevci in igralec Radoš Bolčina se je počasi spreminjal v Trubarja... Zbralo se je veliko ljudi, predvsem iz zamejstva, pa tudi nekaj iz matične Slovenije - čeprav bi gostov iz Slovenije pričakoval več. Ob zvokih lepega zborovskega petja se je začela proslava, prisotni so bili tudi mediji, med govorniki pa so bili - poleg Primoža Trubarja v osebi igralca Bolčine - župan Sovodnj inž. Marko Petejan, prof. Miran Košuta kot glavni govornik - v treh jezikih kot pred stoletji Trubar - in goriški prefekt Roberto de Lorenzo. Ob dvojezičnem povezovanju profesionalne napovedovalke je prireditev izzvenela v splošno zadovoljstvo vseh gostov.

Trubar je v gradu Rubije bival le krajši čas in pridigal "za pravo staro vero". Kljub temu je postavitve spomenika v Sovodnjah ob Soči brez dvoma upravičena in bo na pragu obnovljenega gradu vsebinska dopolnitev tega kulturnega objekta. Spomenik je lepa obogatitev kraja Sovodnje in organizatorjem postavitve kipa ter proslave ob otvoritvi lahko iskreno čestitam! Škoda je le, da tudi mesto Trst, v katerem je Primož Trubar prebival mnogo daljši čas, kakšnega podobnega priznanja začetniku slovenskega knjižnega jezika in piscu prvih slovenskih knjig očitno niso bili sposobni pripraviti - in to kljub dolgi mnogonarodni in večjezični tradiciji tega pristaniškega mesta.

Akad. prof. dr. Matija Gogala, podpredsednik SAZU, Ljubljana

Doprsni kip Primožu Trubarju pred gradom Rubije sta odstrla lastnik gradu Venčeslav Černic in njegova hči Nataša Černic. Foto Bumbaca

Ob odkritju Trubarjevega spomenika

GRAD RUBIJE ŽE POSTAJA STIČIŠČE POVEZOVANJA V SODOBNI ZDRUŽENI EVROPI

V okviru slovesnosti in kulturnih dogodkov ob letošnjem praznovanju 500-letnice rojstva Primoža Trubarja smo se pogovarjali s podjetnikom Venčeslavom Černicom s sv. Mihaela na zahodnem obrobju Krasa v Italiji. V letu 2000 smo ga že predstavili v 38-39. številki revije Kras v sestavku "Kupili smo grad Rubije in ga obnavljamo", ko je o tem govoril za okroglo mizo revije Kras v Štanjelu, ki je bila namenjena prenovi in revitalizaciji Štanjela. V juniju 2005 pa smo objavili z njim obsežnejši pogovor v 70. številki revije Kras z naslovom "Želim si, da grad Rubije postane v sodobni združeni Evropi stičišče povezovanja". V pogovoru je povedal, kako se je že kot otrok zagledal v rubijski grad pri Sovodnju, potem pa se je trideset let pozneje začel pogajati za njegov odkup in končno postal njegov lastnik. Začeli so s

čiščenjem in urejanjem njegove okolice in s prenovitvenimi deli gradu, zasadili velik kompleks vinogradov med gradom Rubije in vrhom sv. Mihaela ter v njegovi bližini zgradili veliko vinsko klet s prostorom za enoteko.

Tokrat objavljamo pripoved gospoda Černica predvsem o tem, kako in zakaj je pred leti naročil izdelavo doprsnega kipa Primoža Trubarja, ki so ga letos v maju odkrili pred obzidjem gradu Rubije in ga podarili občini Sovodenj... Seveda pa smo se pogovarjali tudi o poteku prenove gradu v zadnjem času, o financiranju njegove prenove, o napredovanju vinogradniške in vinarske dejavnosti ter o lastnikovih načrtih, ko bo grad obnovljen...

Uredništvo

Razlog za naročilo izdelave Trubarjevega doprsnega kipa in za njegovo postavitev pred vhodom kompleksa gradu Rubije

Primož Trubar je bil v teh krajih novembra 1663, Slovenci na italijanski strani pa smo le malo vedeli o tem. Na njegov obisk se je z leti počasi pozabljal in izgubljal se je iz spomina. Zato se mi je zdelo primerno, da se njegovega sicer kratkega bivanja v rubijskem gradu ne pozabi in da ostane v spominu prihodnjih rodov.

Prav zaradi tega sem dal kip postaviti zunaj grajskega kompleksa, pri vhodu vanj, in ne znotraj, v samem parku posestva, kjer bo hotel, saj bi ga tam videlo malo ljudi. Zunaj pa predstavlja nas, Slovence. S tem javnosti - tudi tuji - nekaj pove. Obiskovalci se bodo spraševali, kdo je bil ta mož... To je neke vrste pričevanje naše prisotnosti v tem prostoru in močan dokaz, da smo tu Slovenci že od davnih časov.

Kip je izdelal romunski kipar Dumitru - Ion Serbona. Med obnavljanjem gradu je izklesal tudi vse kamnite nosilce gradu. Pa sem ga vprašal, če bi naredil Trubarjev kip. In je privolil. Skupaj sva izbrala predloge in v petih, šestih mesecih je bil kip dokončan. Odliti smo ga dali v livarni v Sovodnju. Z njegovim odkritjem pa sem odlašal, ker sem želel ta dogodek izpeljati ob 500. obletnici Trubarjevega rojstva. Na kipu je napis: Primož Trubar, 1508 - 1586 ter pripis "oče slovenske pisane besede" v slovenščini in italijanščini in pod tem samo v slovenščini "v Rubijah novembra leta 1663".

Kip stoji pod velikim grajskim obzidjem na površini 70 kvadratnih metrov. To površino smo uredili in zasadili z zelenjem, potem pa sem jo skupaj s kipom podaril občini. Razlog je razumljiv. Posestva in lastniki se z leti menjejo in spreminjajo. Ne vemo, kaj bo z nami; in ne vemo, čigava bo ta, sedaj moja posest! Ker pa bo prostor s kipom občinski, ga bo uprava Občine Sovodenj zagotovo primerno negovala in vzdrževala...

Ko smo predali spomenik občini, sem predlagal, naj bi vsako leto obeležili ta praznik. Tako bo vedno več ljudi vedelo, kakšnega pomena je spomenik. In širilo se bo vedenje o pomenu Primoža Trubarja za Slovence.

Odkritje Trubarjevega kipa ob 500. obletnici njegovega rojstva

Pripravo programa je prevzel slovenski Kulturni dom v Gorici, saj sam ne bi zmožel vsega. Pri odkritju kipa ob Trubarjevem jubileju so sodelovala kulturna društva, lokalni pevski zbori z Vrha, z Gabrij. Povabili smo tudi predstavnike kulturne javnosti z italijanske strani in vse tiste, ki jih to zanima. Za slavnostnega govornika smo povabili Mirana Košuto.

Koliko časa se je Trubar tu mudil, ne vemo točno. Zagotovo pa nekaj dni. V grajski kapeli je tudi maševal in pridigal. Namen prenovljene kapele bo ostal takšen, kot je vedno bil. Služila bo tudi porokam, če bo za to zanimanje. Naš namen je namreč tudi, da bi v gradu prirejali poročna slavlja,

Kompleks novih vinogradov, ki že dajejo izborna vina

Vina hranimo v veliki dvoetažni kleti, vkopani v hrib blizu Kaverne iz prve svetovne vojne.

...met o mesemborg...
 nudili nastanitev poročnim parom in svatom. Vse pa je, seveda, odvisno od tega, ali se bo škofija odločila grajsko kapelico posvetiti. S predstavniki škofije imam redne stike, vendar kakšnega velikega zanimanja in navdušenja še niso pokazali, saj je bil Trubar protestant. Upam pa, da se bodo stvari spremenile.

Prenova rubijskega gradu napreduje...

Odkar ste v reviji Kras v juniju 2005 o tem pisali, smo kar precej naredili. Utrdili smo strop in vse je pripravljeno za streho. Vendar je eno prenovitveni program, drugo pa je sama izvedba programov...

Od leta 2005 smo prav zaradi Dežele Furlanije-Juljske krajine izgubili veliko časa. In ne le mi, temveč vsi, ki so kaj obnavljali. Kar nekaj uradnikov je namreč odšlo v pokoj in tisti, ki so jih nadomestili, precej časa niso bili sposobni najti vseh potrebnih papirjev - ne samo naših, ampak tudi ne dokumentov ostalih graditeljev po deželi, ki jih je bilo takrat več kot sto! Zaradi tega smo s čakanjem nanje izgubili več kot poldrugo leto.

Po zakonu Dežela ne sme odložiti del za več kot dve leti. In 31. decembra 2007 je termin zapadel. Nekaj dni pred tem datumom smo šele dobili odgovor, da prenovitvena dela lahko nadaljujemo. Letos je bilo še veliko slabega vremena. In za nameček smo morali zamenjati tudi izvajalce prenovitvenih del, saj za gradnjo strehe podjetje, ki je do sedaj obnavljalo grad, ni primerno. Novo podjetje smo že izbrali, z njim podpisali pogodbo in dela že tečejo. Zato pričakujem, da bo grad kmalu pokrit.

Za ostala dela, kot so podi, ometi, okna, zunanja vrata in podobno, so finančna sredstva pripravljena, a spet čakamo, tako kot smo čakali prej, da nam Dežela odobri dela. Če bo to v naslednjem mesecu, smo sposobni že do konca tega leta preiti v naslednjo gradbeno fazo, to je položiti pode, vgraditi vrata in okna ter ometati stene. Narediti torej vse, razen napeljati vse potrebne inštalacije. Žal pa po izkušnjah tako hitrega razpleta ne pričakujem. Birokracija melje zelo počasi; počasneje, kot potekajo naša dela. Poleg tega je dežela zame-

njala vodstvo in spet bo trajalo, preden bodo stekli vsi potrebni postopki z ljudmi novega vodstva. Zato sem zdaj malce pesimist, čeprav po značaju to nisem.

Do sedaj smo vključno s sedmo gradbeno oziroma prenovitveno fazo del - vštete so tudi vgradnja vrat in oken ter zgraditev strehe - vložili v grad 2 milijona 300 tisoč € in še 200 tisoč € v obzidje. Za sam grad, ki ima 1800 kvadratnih metrov notranjih površin, potrebujemo še milijon €. Všteti so tudi stroški načrtovane notranje opreme. Za preostale predvidene objekte, ki bodo obsegali še 3200 kvadratnih metrov površin, imamo že okvirne načrte, izvedbenih pa še ne. Ta del nas bo zagotovo stal še dodatnih 6 milijonov evrov. Računamo na evropska sredstva, če nam bo nova pokrajinska administracija naklonjena. Obljubili so nam že 2 milijona €, vendar je po zadnjih predčasnih volitvah zaradi zamenjave oblasti vse obstalo. Zavzeto si prizadevam, da ta sredstva pridobimo, in verjamem, da bom dobil podporo, saj je naša prenova rubijskega kompleksa ključnega pomena za Deželo. Ne samo grad Rubije, ampak tudi drugi objekti, ki se jih ta čas prenavlja, dvigujejo raven turistične ponudbe pokrajine Furlanije-Juljske krajine. Vse skupaj je zelo blizu Gorice. Pa tudi zaradi vojaških spomenikov o prvi svetovni vojni, ki jih je vlada zaščitila, je zanimivo.

Država nam sredstva jamči. To jamstvo da banki. Banka na ta račun posodi za poplačilo posameznih del. Država je do sedaj financirala skoraj v celoti vse, kar smo do sedaj naredili, torej 2 milijona 300.000 €, le da ta denar dobimo šele v dvajsetih letih oziroma v dvajsetih letnih obrokih... Banke so nam bile do sedaj zelo naklonjene in korektne. Zadržna kreditna banka Doberdob in Sovodnje nam je šla zelo na roko, za kar se njenemu vodstvu tudi javno zahvaljujem! Vesel sem, ker nam zaupa.

Veliki kompleks novih vinogradov pri Ušjem že uresničuje pričakovanja in tudi nova vinska klet je že v rabi...

V hrib pri Ušjem smo vkopali dvoetažno vinsko klet in v vojaških kavernah ob njej že hranimo arhivska vina. Ker pa

Grad Rubije že dobiva ostrešje

je država v zadnjem času kaverne zaščitila, kletarjenje v njih ni več mogoče. Zato smo zgradili klet po najsodobnejših zahtevah, nekaj kavern pa bomo priključili kleti tako, da jih bomo sami vzdrževali in da bodo na ogled obiskovalcem. S tem, ko je država zakonsko zaščitila to območje, je tudi dolžna skrbeti zanj. Zato dobro sodelujemo s pristojnimi službami pokrajine. Tam imamo tudi slovenske ljudi, ki podpirajo naša prizadevanja ter ukrepajo po svojih močeh. Zaposili smo za dovoljenje, da očistimo vojaške järke, sedaj pa si prizadevam, naj tudi kaverne usposobijo za prezentacijo, da bi jih čim prej opremili kot muzej, ki ga bomo mi tudi upravljali. Tako si bodo tisti, ki pridejo v našo klet na ogled in po nakupih, lahko ogledali tudi kaverne in prikaz, čemu in kako so služile v prvi svetovni vojni.

Dve tretjini naše vinske kleti sta že dokončani ter opremljeni in že služi svojim namenom. V njenih prostorih že predelujemo grozdje, kletarimo in vina skladiščimo ter opravljamo distribucijska dela. Kmalu pa bomo uredili v kletnih prostorih še enoteko.

Rubijski turistično-rekreacijski kompleks bo zaokrožen in samozadosten

Konjereja ostaja v naših načrtih! Vendar imamo sedaj še preveč dela z drugimi stvarmi, saj hkrati z obnovo gradu še vedno dopolnjujemo tudi klet in vinograde.

Poleg mene se je v ta projekt zelo dobro vključila tudi moja hči Nataša, ki je prevzela celotno skrb za trženje vin. Zelo dobro se je vključila tudi v mednarodni marketing. Glede na to, da smo ciljali na visoko kakovost vin, so v zelo kratkem času že začela prihajati prva priznanja za vina. Leta 2005 smo začeli s programom kompletne proizvodnje vin. Letnik 2005 je prodan, letnika 2006 je še nekaj malega na zalogi. Leta 2005 smo pridelali 300 hektolitrov grozdja, katerega del smo prodali, ker je bilo na začetku težko plasirati večjo količino vin odjemalcem. Leta 2007 smo količino povečali za 50 hl in sedaj postopoma povečujemo proizvodnjo vina do naše polne zmogljivosti. Vendar pri nas trt ne obremenjujemo - sedaj

pridelamo na eno trto manj mošta kot za buteljko - to je od 400 do 600 gramov na trto, čeprav je za kvalitetno vino še sprejemljiva obremenitev do kilograma grozdja na trto.

Med belimi vini imamo malvazijo in vitovsko, med rdečimi pa teran in malo caberneta, ki pa ni avtohtona sorta. Delali bomo mešanico caberneta in terana. Ugotovil sem, da je to zelo dobra kombinacija, saj je predvsem zelo pitna.

Po trgatvi iztisnjene jagode vozimo podjetju, ki vari žganje. Čez čas pa bomo tudi to pridelovali sami. Ne bomo sicer proizvajali žganja, ker za to nimamo licence. Proizvajalga bo naš partner pod našim nadzorom, tako da bo to žganje zagotovo iz našega grozdja in bo nosilo našo nalepko.

V ekipi nas ni veliko

S hčerjo imava lastnega agronoma, ki nadzira kakovost trt in morebitne bolezni ter skrbi za njihovo primerno zaščito. Imamo tudi enologa, ki v glavnem dela analize v vinski proizvodnji in kletarjenju... To sta zunanja pomočnika. Kletarja in pomočnika kletarja pa imamo zaposlena. Prav tako tudi delavce, ki delajo v vinogradu. Njim pomaga še pet občasnih delavcev. Vseh skupaj nas je redno zaposlenih pet. Ko pa bo grad Rubije zgrajen, bodo prišli novi kadri. Prepričan sem, da bomo dobili dobre sodelavce.

Kako na ta vinski projekt gledajo okoličani?

Začetek je zelo spodbuden! Ko smo začeli, smo na tem prostoru pridelovali grozdje za vinsko proizvodnjo le mi in še neko drugo podjetje na slovenski strani. Na Goriškem krasu smo bili med Slovenci prvi. In ko sem začel z vinogradništvom in vinarstvom, so začeli k meni prihajati mladi po informacije. Sedaj jih že kar nekaj uspešno goji trte, prideluje vino in gradi kleti, tako da se vinogradništvo razvija tudi na našem predelu krasa in to predvsem v smislu, da se mladi, ki imajo veselje, opogumljajo in odločajo za to kmetijsko dejavnost... To me zelo veseli!

Z do sedaj narejenim in doseženim zadovoljen, a hkrati tudi ne...

Venčeslav Černic pravi: Zadovoljen sem in nisem! Zares zadovoljen bi bil, če ne bi bilo vsa ta leta zastojev, na katerih odpravo ne morem vplivati, ker niso odvisni od mene. Moram pa reči, da se iz prakse človek marsičesa nauči. Ko pogledaš naokoli, vidiš, da nikomur ne gre brez težav. Zato lahko rečem, da sem hkrati tudi zadovoljen.

Te dejavnosti ne mislim opustiti. In imamo načrte še za druge stvari. Narediti želimo tudi lastno pršutarno z lastnimi prašiči. Letos bomo za preiskunjo vzredili nekaj prašičev. Imamo namreč kar velike površine hrastovega in kostanjevega gozda, kar je zelo ugodno za njihovo rejo. Redili jih bomo tako, da se bodo gibali na prostem, zunaj, v naravi... Ne vem pa še, v katero smer se bo to po poskusnem obdobju razvijalo.

Moram pa reči, da imamo pridne delavce. Prav vse moram pohvaliti. So zelo spretni ne samo pri vzgoji trt. Tudi pri popraviljanju opreme. Med njimi so tudi dobri mesarji...! Zakaj torej ne bi izkoristili priložnosti z ljudmi, ki znajo delati stvari tako, kot so jih tukaj delali včasih?!

**Podelitev nagrade na borjaču Štrekljeve domačije
v Gorjanskem na Krasu**

LETOŠNJO ŠTREKLJEVO NAGRADO JE PREJEL JULIJAN STRAJNAR

V Gorjanskem pri Komnu na Krasu so 15. junija 2008 na dvorišču Štrekljeve domačije podelili osmič Štrekljevo nagrado. Za izjemne dosežke na področju zbiranja in ohranjanja slovenskih ljudskih pesmi in besedil jo je prejel glasbenik in etnomuzikolog Julijan Strajnar, skoraj petdeset let zaposlen v Glasbenonarodopisnem inštitutu Znanstveno raziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani. Nagrado se podeljuje za znanstvenoraziskovalne dosežke na področju zbiranja, proučevanja in ohranjanja slovenskega ljudskega ustvarjanja v pesmi in besedi. Poimenovana je po dr. Karlu Štreklju, doma iz Gorjanskega, utemeljitelju znanstvenoraziskovalnega dela na tem področju. Ustanovile so jo kraške občine, Javni sklad R Slovenije za kulturne dejavnosti in Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

Po uvodnem pozdravu udeležencev prireditve in poudarku, da je slovesnost namenjena letošnjemu nagrajencu Julijanu Strajnarju, je po nagovoru župana občine Komen Uroša Slamiča nagrajenčevo delo na prošnjo predsednika Slovenske akademije znanosti in umetnosti akademika prof. dr. Jožeta Trontlja predstavil, označil in ocenil akademik prof. dr. Kajetan Gantar.

V programu slovesnosti, ki jo je suvereno in navdušujoče povezovala Ana Godnik iz Komna, so sodelovali gorjanski potrkovalci na zvonove in godci Volk Folk, za prijetno druženje po njej pa so poskrbeli domačini.

V nadaljevanju objavljamo županov pozdravni nagovor.

Župan občine Komen Uroš Slamič, ki je tudi eden izmed pobudnikov za ustanovitev Štrekljeve nagrade, je nagovoril nagrajenca in povabljenec:

Spoštovani nagrajenec gospod Julijan Strajnar, prejšnji nagrajenci, član predsedstva SAZU akademik prof. dr. Kajetan Gantar, sorodniki dr. Karla Štreklja, ugledni gostje, domačini, dame in gospodje!

Dovolite, da vas v imenu Občine Komen in vseh ustanoviteljev Štrekljeve nagrade in tudi osebno pozdravim tukaj v Gorjanskem, na dvorišču hiše, v kateri se je pred 149. leti rodil dr. Karel Štrekelj. Izšel je iz kraja s pestro zgodovino in ponosnimi ljudmi, kjer še danes igrata dediščina in preteklost pomembno vlogo v pogledu na jutrišnji dan.

Letos podeljujemo nagrado dr. Karla Štreklja že osmič. V zadnjih osmih letih smo se z njo zahvalili izrednemu izbranemu cvetu zbirateljev in ohranjevalcem slovenskega narodnega ustvarjanja v pesmi in besedi. Verjetno se ne zavedamo, praviloma tudi skromni nagrajenec ne, kakšno pomembno delo so opravili.

Danes veliko govorimo o gospodarstvu in nacionalnem interesu, češ kako je to pomembno za našo državo. To vsekakor drži. Redko pa slišimo, kako pomembno je delo naših nagrajencev in številnih drugih, ki poskušajo ohraniti naše slovensko kulturno bogastvo. Radi smo v družbi pomembnih narodov in združenj. Radi prevzemamo tudi vodilno vlogo. In prav je tako! Ampak do tega smo prišli tudi zato, ker smo sicer kot majhen narod v pestri zgodovini ponosno obdržal svoj slovenski jezik in svoje običaje... Gospodarski nacionalni interes se lahko v nekaj urah razproda na borzi, narodovega bogastva v pesmi in besedi pa, upam, da ne! Skrbimo, da bomo še naprej ohranjali ta steber naše identitete!

Letos podeljujemo Štrekljevo nagrado gospodu Julijanu Strajnarju, ki mu je bil dr. Karel Štrekelj vzornik in učitelj. Njegovo raznovrstno in bogato delo - še posebej na področjih, kot so etnomuzikologija, zbiranje ljudskih pesmi, objavljanje prispevkov o glasbilih in ljudski glasbi - je dovolj zgovorno in prepričljivo, da je to odločitev odbor potrdil soglasno. Julijan Strajnar je tudi pobudnik šolanja pritrkovalcev in revitalizacije pritrkovanja, ki na Slovenskem tudi po njegovi zaslugi doživlja nov razcvet.

Čestitam letošnjemu nagrajencu in mu želim še veliko lepih in ustvarjalnih trenutkov! In naj ga nekoliko šibko zdravje ne ustavi na poti skrbi za zbiranje ljudskega blaga!

Zahvaljujem se tudi članom odbora in seveda vsem, ki ste prispevali k današnjemu dogodku. Predvsem Gorjancem, ki ste ponovno velikodušno poskrbeli za to, da nam je v Gorjanskem lepo.

**Govor ob podelitvi Štrekljeve nagrade
15. junija 2008 v Gorjanskem na Krasu**

NAGRAJENEC JULIJAN STRAJNAR JE VSE ŽIVLJENJE ZVESTO HODIL PO ŠTREKLJEVIH STOPINJAH

Kajetan Gantar

*Kjer se poje, človek v miru si spočije,
tam ni zlobe, tam ni hudobije.*

(Friedrich Schiller)

Obrnili ste se na predsednika Slovenske akademije znanosti in umetnosti dr. Jožeta Trontlja s prošnjo, naj vam spregovori ob podelitvi letošnje Štrekljeve nagrade. Ker pa je predsednik že prej prevzel druge obveznosti, me je prosil, naj vas jaz nagovorim namesto njega. Predsednikovi prošnji sem rad ustregel; še posebej zato, ker čutim do vašega rojaka Karla Štreklja, po katerem se imenuje nagrada, nekak osebni odnos. Ko sem obhajal petdesetletnico, so me moja mama in svojci razveselili s prelepim darilom: podarili so mi komplet Štrekljeve zbirke v štirih lepo vezanih knjigah, ki sem jih prej večkrat iskal in si jih sposojal po raznih knjižnicah, ravno tisto leto (1980) pa so izšle v lepem ponatisu. Tako me Štrekljeva zbirka *Slovenskih narodnih pesmi*, ki stoji na vidnem mestu v mojih knjižnih policah, vsak dan znova spominja na mojo mamo in na moje nekdanje srečanje z Abrahamom.

Pa ni samo osebni spomin, ki me veže na vašega rojaka Štreklja.

V Štreklju občudujem lik človeka in znanstvenika, ob katerem bi se lahko še danes zgledovali naši univerzitetni profesorji.

Zlasti v dveh stvareh nam je lahko vzor.

Kot veste, je bil Karl Štrekelj profesor na univerzi v Grazu, v Nemškem Gradcu, kot so takrat rekli, kjer je takrat študiralo, pa tudi predavalo več naših rojakov, saj nam je bila graška univerza najbližja, bila pa je tudi - poleg Dunaja, Prage in Krakova - ena najslavnejših v avstrijskem cesarstvu. Tudi sam sem dvanajst let predaval na graški univerzi. Kadar koli sem prestopil prag častitljive univerzitetne stavbe, me je navdajalo neko posebno slovesno občutje, da hodim po stopinjah slavistov Matija Murka in Rajka Nahtigala, filozofa Franca Vebr, kemikov Marija Rebeka in Friderika Pregla, edinega

Slavnostni govornik
akad. prof. dr. Kajetan Gantar

Letošnji prejemnik Štrekljeve nagrade Julijan Strajnar
je prejel nagrado iz rok komenskega župana Uroša Slamiča.

našega rojaka, ki je kdaj prejel Nobelovo nagrado. Toda bolj kot vse druge, še bolj kot nobelovca Pregla, sem občudoval Štreklja, ki se je pred več kot sto leti opogumil, da je na tuji, na nemški univerzi predaval v slovenščini! Kakšen pogum je bil potreben, da si je to upal v času, ko je bila na pohodu velikonemška ideologija, ki je imela precej pristašev tudi na graški univerzi! Lahko si mislimo, kako so ti zviška gledali na mladega profesorja in mu zaradi tega metali polena pod nogo! Pa jih je Štrekelj zavrnil s tehtnim argumentom: če se na graški univerzi lahko predava italijanska književnost v italijanščini, potem ima v štajerski prestolnici prav takšno ali pa še večjo pravico tudi slovenščina, tem bolj, ker je to materni jezik precejšnjega dela prebivalcev dežele Štajerske! Štrekelj je slovenščino na univerzi branil v času, ko so pri nas celó doma, v Ljubljani, nekateri učenjaki, kot npr. Karl Dežman, slovenščino kot jezik znanosti že odpisali. V tem nam je Štrekelj lahko še danes vzor, vreden občudovanja in posnemanja, saj se med nami tudi danes najdejo profesorji, ki bi celo na univerzah v Sloveniji radi predavali v tujem, danes pač v angleškem jeziku, ki pa nam ni nič bolj tuj, kot nam je bila nekoč nekoč nemščina.

In ker smo v Trubarjevem letu, naj poudarim, da je Štrekelj v tem pogledu zlahtni dedič Trubarja, ki je prav tako imel pogum, da je - kljub nerazumevanju in nasprotovanju - v tujini, v nemških deželah, pisal in izdajal knjige v slovenščini. In mimogrede: Štrekelj je bil prvi med našimi slavisti, ki je pošteno ovrednotil Trubarjevo prvenstvo in zapisal besede, ki se nam zdijo danes samoumevne, a so takrat pomenile presenetljivo nove poglede: »Ne smemo pozabiti, da so Trubar in slovenski protestanti položili temelj naši književnosti: oni so prvi s knjigami začeli delovati na duševno življenje narodov.« Štrekljev najtesnejši sodelavec in kolega Matija Murko je o tej njegovi izjavi v nekrologu zapisal: »Tako je učil mladino resničen katoličan z globokim verskim čustvom, ki pa ni bil in kot učenjak tudi ni mogel biti slep strankar.«

Štrekelj pa med avstrijskimi učenjaki ni imel samo nasprotnikov, ampak je imel tudi simpatizerje, ki so cenili njegovo pokončnost in legendarno učenost. Eden teh je bil takratni avstrijski prosvetni minister Wilhelm von Hartel, ki ni bil samo politik, ampak tudi velik učenjak, prej rektor dunajske univerze, po stroki klasični filolog in poznavalec Homerjeve poezije, ki je bila v svojih raziskavah že od nekdaj tesno povezana s preučevanjem ljudskega pesništva. Minister von Hartel je cenil Štrekljevo delo, zlasti zbirko *Slovenskih narodnih pesmi*, kakršne takrat ni imel noben slovanski narod; zbirko, ki je že ob prvih snopičih doživela vrsto ugodnih ocen in odmevov v najuglednejših znanstvenih časopisih. Zbirka je tako odmevala, da sta Srbska akademija znanosti in Ruska akademija znanosti Štreklja imenovali za dopisnega člana, Bolgarija mu je ponujala profesuro na univerzi v Sofiji, najuglednejša slavistična revija v Berlinu pa ga je povabila v svoj uredniški odbor.

Minister von Hartel je leta 1905 izdelal in predlagal projekt, da bi po vseh deželah avstrijskega cesarstva začeli sistematično zbirati ljudske pesmi, v ta namen je zagotovil denarna sredstva in osnoval vsedržavni pripravljalni odbor, v katerega je imenoval tudi Štreklja. Zasnova nove raziskave je bila -

Štrkljev nagarajenec za leto 2008, muzikolog Julijan Strajnar.

v primerjavi z že izhajajočo zbirko *Slovenskih narodnih pesmi* - veliko širša, saj ne bi zbirali samo besedil, ampak tudi melodije in napeve. Za zbiranje slovenskih narodnih pesmi je bil - ne glede na takratne deželne meje - imenovan še poseben ožji odbor pod Štrekljevim vodstvom. Tako je bilo v tem raziskovalnem projektu po Štrekljevi zaslugi slovensko ozemlje prvokrat v Avstriji tudi uradno obnavljano kot enoten nacionalni prostor.

Drugo, v čemer nam je Štrekelj lahko vzor, pa je njegov smisel in posluš za organizacijo skupinskega, ali kot pravimo danes, teamskega raziskovanja. Ob današnjem razmahu znanosti je teamsko delo prvi pogoj za uspeh znanstvenih raziskav, še zlasti na področju naravoslovnih, medicinskih in tehničnih znanosti. Na humanistične vede pa večkrat letijo očitki, da se raziskovalci preradi zapirajo v svoje vrtničke in da nimajo posluha za medsebojno povezovanje. Štrekelj bi vse takšne očitke že pred sto leti zavrgel, saj v noben znanstveni projekt pri nas še nikoli ni bilo vključenih toliko sodelavcev kot v zbirko *Slovenskih narodnih pesmi*. Naravnost ganljivo je brati predgovore k posameznim snopičem, v katerih se pojavljajo imena vedno novih sodelavcev - od goriškega škofa Franciška Sedeja, ki je v zbirateljsko delo vključeval tudi svoje duhovnike - do podeželskih župnikov, od gimnazijskih profesorjev, ki so svoje dijake spodbujali k zbiranju pesemskih gradiva - do vaških učiteljev, od preprostih zborovodij in organistov do največjih učenjakov, kakršna sta bila Fran Miklošič in Vatroslav Jagić.

Štrekelj je ves izgoreval v svojem znanstvenem delu, tako da se ga je sredi dela lotila bolezen in je umrl star komaj 53 let. Zadnji zvezek *Slovenskih narodnih pesmi* je izšel enajst let po njegovi smrti; dokončal ga je Joža Glonar. Skrbno načrtovani vseavstrijski projekt zbiranja narodnih pesmi z napevi in melodijami, pri katerem smo bili prav Slovenci med najbolj dejavnimi, pa je po razpadu avstrijskega cesarstva zamrl.

Na Štrkljevem dvorišču - borjaču so nastopili godci skupine Volk Folk iz okolice Ilirske Bistrice.

Prireditveni prostor Štrkljeve domačije v Gorjanskem.
Foto: Janez Eržen, dokumentarist JZRS za kulturne dejavnosti.

Ni pa zamrlo delo, ki mu je Štrekelj položil znanstvene temelje. In tudi ni propadlo dragoceno gradivo, ki je bilo dotlej zbrano in ki je obsegalo že 12000 pesmi in napevov. Štrkljevo delo so nadaljevali entuziasti; najprej na zasebno pobudo. Ko pa je bil leta 1934 pri Glasbeni matici ustanovljen Folklorni inštitut, je delo dobivalo čedalje bolj organizirane oblike; še zlasti potem, ko se je le-ta preoblikoval v Glasbeno-narodopisni inštitut pod okriljem Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

Med najbolj zavzete in zaslužne entuziaste, ki so nadaljevali Štrkljevo ne samo rokopisno, ampak tudi duhovno dediščino, sodi brez dvoma naš letošnji nagrajenec g. Julijan Strajnar.

Tako kot Karl Štrekelj je tudi Julijan Strajnar okusil grenkobo tujine, in to že v rani mladosti - rojen je bil namreč v izseljenski rudarski družini v Franciji, kjer je preživel prvih deset let otroštva. Na ljubljanski univerzi si je pridobil temeljito in široko izobrazbo iz treh znanstvenih področij - iz romanistike, etnologije in muzikologije. Kmalu se je vključil v Akademsko folklorno skupino »France Marolt« in preko nje nato prešel v Glasbeno-narodopisni inštitut, kjer je deloval polnih trideset let, vse do upokojitve leta 1995; vendar še danes, kljub bolezni, ostaja zvest inštitutu in glasbi. Kot sodelavec inštituta in kot snemalec je prepotoval skoraj vse slovensko ozemlje od Primorske do Prekmurja, od Bele Krajine do Koroške, in pri tem naredil vrsto odličnih in zanesljivih posnetkov glasbenega, pesemskega in drugega folklornega gradiva, ki je zdaj shranjeno v inštitutskem arhivu. Posebno pozornost je posvečal glasbi naših rojakov zunaj državnih meja, zlasti v Reziji in v Porabju. Snemal pa je tudi med izseljenci v Franciji, saj je na podlagi lastnih življenjskih izkušenj dobro poznal pomen, ki ga ima ljudska pesem kot najmočnejši steber nacionalne identitete med našimi izseljenci: tudi, kadar slovenska beseda med njimi v vsakdanjih pogovorih že zami-

ra, jih kot zadnja popkovina s slovenstvom še vedno povezuje pesem. Kot redaktor in kot transkriptor je sodeloval pri vseh petih doslej objavljenih knjigah monumentalne zbirke *Slovenske ljudske pesmi*, ki jo izdaja Slovenska matica (tako kot nekoč Štrkljevo zbirko Slovenskih narodnih pesmi). Poleg tega je sam uredil več samostojnih zbirk naših ljudskih pesmi, zasnoval serijo gramofonskih plošč o naši ljudski glasbi in jo opremil s komentarji. Z razpravami in z nastopi na znanstvenih srečanjih si je ustvaril ime tudi v mednarodnem svetu. Rezultate svojih raziskovanj rezijanske instrumentalne glasbe je objavil v dvojezični knjigi *Citira*, za potrebe folklornih skupin je izdal knjigo *Godčevske viže*, priredil pa je tudi več glasbenih zgoščenk in kaseto za otroške zборе. Uveljavljal se je tudi kot skladatelj scenske glasbe in kot avtor priredb ljudskih pesmi. Še posebej pa so pomembne njegove raziskave pritrkavanja in pobude za šolanje pritrkovalcev in revitalizacijo pritrkavanja, ki pri nas po njegovi zaslugi doživlja nov razcvet.

Gospod Julijan Strajnar v sebi združuje vrhunske kvalitete raziskovalca in ustvarjalca, pedagoga in redaktorja, animatorja in terenskega delavca. Svojemu delu se je vedno posvečal z znanstveno akribijo, obenem pa z veliko ljubeznijo, z dušo in srcem, saj ljudskih pesmi in ljudske glasbe ni samo sistematično zbiral in kritično zapisoval, ampak jo je znal, kot je zapisal njegov sodelavec Mirko Ramovš, tudi na izjemno topel način vedno znova oživljati in približati našemu sodobnemu človeku.

Lahko rečemo, da je g. Julijan Strajnar vse življenje zvesto hodil po Štrkljevih stopinjah. Zato v polni meri zasluži nagrado, ki se imenuje po vašem slavnem rojaku Karlu Štrklju, na katerega ste upravičeno lahko ponosni.

Razstava akademske slikarke
in arhitektke
mag. Alenke Kham Pičman

PLEČNIK V LJUBLJANI

Za razstavo skic arhitekta dr. Jožeta Plečnika (iz obdobja od 1952 do 1956) in slik "Plečnik v Ljubljani", ki je v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, je akademska slikarka in arhitektka mag. Alenka Kham Pičman v vabilu ob otvoritvi napisala:

In memoriam dr. Jože Plečnik

Ta razstava je postavljena v spomin na čas, ki sem ga preživela in v katerem sem delala v Plečnikovem seminarju med leti 1952 in 1956.

Vsak dan me je peljala pot po Beethovnovi ulici in Cankarjevi cesti mimo Pošte, čez park Zvezda in Kongresni trg, po Gosposki ali Vegovi ulici mimo NUK-a in Napoleonovega spomenika na Graben; risalnica je bila v drugem nadstropju Fakultete za arhitekturo Univerze v Ljubljani.

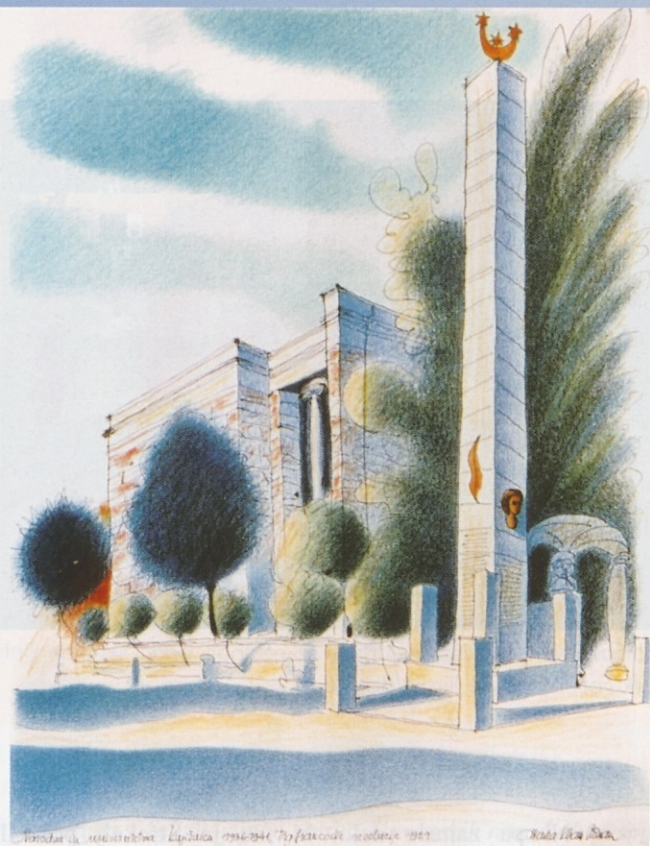
Risalnica je predstavljala oazo miru in sproščenosti, kjer smo se v tihem pričakovanju prihodnosti, v delovni vnemi in medsebojnem spoštovanju optimistično lotevali dela, sanjali o različnih kulturah ter bili polno predani avtoriteti - mojstru različnih umetnostnih obrti in geniju arhitekturnih kompozicij Plečniku.

V Plečnikovem seminarju si lahko risal, če te je sprejel in če si bil sam pripravljen na njegov način poučevanja, če si sam slutil njegovo kultivirano senzibilnost, če si prisluhnul utripu preteklih kultur, katere variirajo v prostoru in času.

Vse se začinja pri črti - profesorjevo neutrudno iskanje pravih rešitev s skiciranjem na fin transparentni "paus" papir je služilo kot pobuda realizacijam projektov s črnim tušem na šelešamer papirju. Pri tem delu so bili potrebni brezpogojna disciplina in vztrajnost ter znanje.

Umetniški razvoj Jožeta Plečnika je povezan z več civilizacijami. Slovenija meji na romansko kulturo, ni daleč od bizantinske, in je bila v 19. stoletju pod vplivom vladujoče avstrijsko-nemške. Tako so na Plečnika vplivali secesija, širši mediteranski vplivi - grški, rimski in zlasti etruščanski, pa tudi renesansa in barok.

Pri vsej Plečnikovi skromnosti čutim njegovo arhitekturo elementarno ter monumentalno kot arhitekturo faraonov, intimnost njegovih ambientov pa pomirja ter vabi k razmišljanju o večnosti.

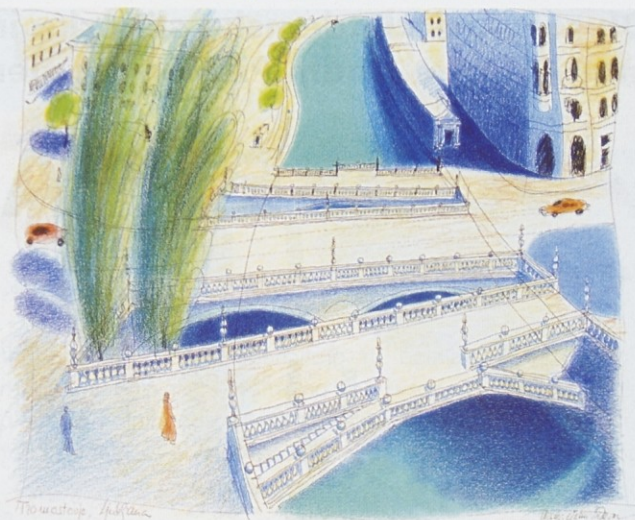

Narodna in univerzitetne knjižnica 1936-1941,
Trg francoske revolucije, 1929, 60x80 cm

Križanke, Ljubljana, 60x80 cm

Tromostovje, Ljubljana, 60x80 cm

Plečnikova arhitektura je heterogena, ker ima korenine v primarni uporabi in sožitju različnih stilov in materialov, kot so les, kamen, opeka itn. To me spominja na avtohtoni koncept kraške hiše: nakloni strehe, korci kot kritina, monumentalni proporci kamnite - tudi sakralne - arhitekture. Od tu prihajajo pobude, ki jih najdemo v njegovih konstrukcijah in kreacijah:

- zidanje v kamnu in opeki
- uporaba kamna na suho
- kamnoseštvo
- oblika sedežev
- motivi dimnikov
- pomembni simboli vhodnih tramov nad hišnimi vrati
- nizki reliefi, vrezani v podobne nosilce, tramove
- dekorativne obloge zidov, ometov
- hkratna uporaba grafitnih zidnih frizov
- uporaba regionalnih materialov, spremljana z etnološkimi simboli (odkar živim na Krasu, to dejansko sama občutim).

Plečnik je bil rojen v Ljubljani, njegove korenine pa izhajajo s Krasa. Želel je najti svojo identiteto, osvobojeno avstro-germanskih vplivov. Dosegel je prefinjeno elegenco, obliko simbolične ekspresije, ki komunicira z družbo. Njegova vizualna večjezičnost mu je omogočila uporabo najfinejših razlikovanj; čistost koncepta in elementarnost modernih materialov, kot je železobeton, pa sta mu omogočila zelo zgodnji preboj v moderno.

Če smo pozorni, opazimo, da svetla in barvita Plečnikova arhitektura zažari ob soncu, ki prijetno požlahтни tretjo dimenzijo. Tem vznemirljivim vtisom resne, harmonične in tople arhitekture so posvečene moje slike: **Plečnik v Ljubljani**.

Mag. Alenka Kham Pičman, univ. dipl. arhitektka in akademska slikarka,
Sveto 39, 6223 Komén

Alenka Kham Pičman

Rojena je v Ljubljani. Maturirala je na Realki v Ljubljani. Diplomirala je na Fakulteti za arhitekturo pri prof. dr. Jožetu Plečniku (1956) in na Akademiji za likovno umetnost pri prof. Gabrijelu Stupici in prof. Maksimu Sedeju (1975), kjer je končala tudi specialko za grafiko - magisterij pri prof. Marijanu Pogačniku (1979). Prejela je več nacionalnih nagrad (Rijeka, Beograd); med drugimi tudi Prešernovo nagrado za Gorenjsko (1987).

Leta 1978 je slikala na University of Alberta, Art department v Edmontonu v Kanadi. Bila je profesorica za risanje in oblikovanje tekstilij na Oddelku za tekstilno tehnologijo Fakultete za naravoslovje in tehnologijo Univerze v Ljubljani. Sodelovala je z arhitekti in študijsko bivala na Švedskem, Danskem, Finskem in v Franciji.

Sodelovala je na številnih razstavah na Švedskem, v Srbiji, Bosni, Hercegovini in Hrvaški, v Avstriji, Italiji, Nemčiji, Sloveniji in Tuniziji, na Japonskem, v Franciji ... Imela je več kot 50 samostojnih in 95 skupinskih razstav doma in na tujem.

Delala je v Kranju, Ljubljani, Parizu in na potovanjih. Sedaj dela in ima galerijo v Svetem pri Komnu na Krasu.

Alenka Kham Pičman

napaja svojo umetniško pot z različnimi viri; posebno je arhitektura pustila sledi nepopustljivosti do risanja, pa tudi prodoren pogled na urbano in naravno pokrajino.

Alenka je prežeta s kraji, ki jih je prepotovala, s posebno ljubeznijo do pejsažev marin, kjer mediteranska svetloba in kontrastne barve odgovarjajo njeni živi in kodificirani paleti.

Slovenski Kras, kjer živi, je navdihnil njena zadnja dela, v katerih se je Alenka osvobodila risbe in dala barvi vso njeno simbolično moč.

Marie José Bouscayrol

Iz knjige: Portraits d'artistes Regards november 2007, Francija

Ob razstavi akademske slikarke in arhitektke
mag. Alenke Kham Pičman v galeriji Kresija Mestne občine Ljubljana

PODOBE KRASA

Damir Globočnik

Opredelitev slikarskega in grafičnega opusa Alenke Kham Pičman bi bila nepopolna brez omembe umetničine arhitekturne izobrazbe. V študiju na Fakulteti za arhitekturo (diplomirala je pri Jožetu Plečniku) najbrž korenini pozornost, ki jo Alenka Kham

Pičman na vedutih, pejzažih in drugih motivih namenja pretanjenim arhitekturnim ali krajinskim oblikam, vsemu lepemu, bistvenemu in opredeljujočemu v nekem urbanem prostoru ali naravnem okolju.

Študijsko bivanje in delovanje na Švedskem, Danskem, Finskem, v Franciji in drugih državah, ki je bilo sicer vezano na področje arhitekture in notranje opreme, je brez dvoma pripomoglo h kultiviranemu, senzibilnemu občutku za harmonično povezavo likovnih elementov v sklopu posameznega likovnega dela. Študij slikarstva na ljubljanski Akademiji za likovno umetnost in grafična specialka sta pridobljena spoznanja poglobila in Alenko Kham Pičman usmerila k oblikovanju slikarskih kompozicij ter grafičnih ciklov, ki so vzbudili zanimanje likovne kritike. Z osebno izpovedno noto oplemenitenim krajinskim slikam in figuralnim kompozicijam je umetnica pridružila tudi abstrahirane poglede na kraj svojega dolgoletnega bivanja - dolino oziroma kanjon Kokre, ki se je v grafičnih in slikarskih interpretacijah spremenil v razgiban preplet intuitivno zajetih črt, barvnih ploskev in lis.

Pejsaž oziroma veduta sta postala osrednja motiva v likovnem svetu Alenke Kham Pičman. Zgovorna je izbira prizorišč

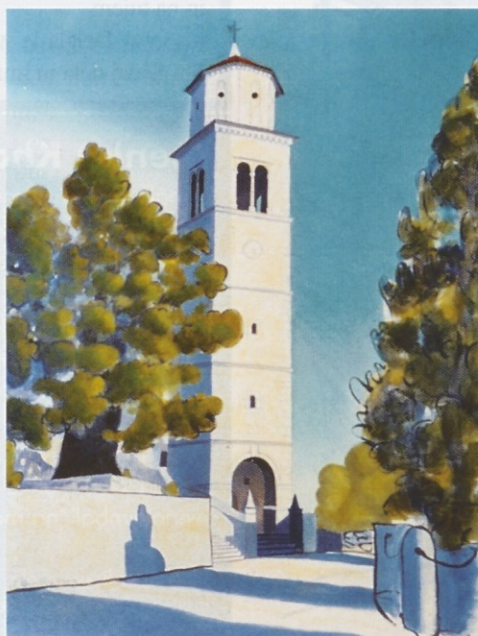
nastanka skic, ki so samozadostni likovni zapisi ali pa osnutki za večje risbe s tušem in z barvnimi svinčniki, grafike in slike. Svetovljanski in popotniški duh odkrivajo risbe iz evropskih prestolnic (med drugim doslej še ne razstavljen obsežen cikel likovnih zapisov iz Benetk), severne Afrike in severne Amerike. Vendar se Alenka Kham Pičman z enako kultiviranostjo lahko približa tudi slovenskim mestom (serija vedut umetničine rodne Ljubljane) ali na primer motivom iz Premanture in Istre.

Zlasti ljubo ji je mediteransko okolje, konkretno njegov skrajni kraški del z značilno kamnito arhitekturo in morfologijo krajine. Alenka Kham Pičman ga odkriva in podoživlja neposredno, saj si je v stari kraški hiši v Svetem pri Komnu uredila atelje. Na risbah, izdelanih v kombinaciji pastela in tuša, ter na oljnih slikah se vrstijo motivi iz Devina, Divače, Kobdilja, Komna, Štanjela in drugih krajev. Osrednja pozornost je bila namenjena kamnitim vaškim hišam in spomenikom cerkvenega stavbarstva, ki s svojimi primarnimi

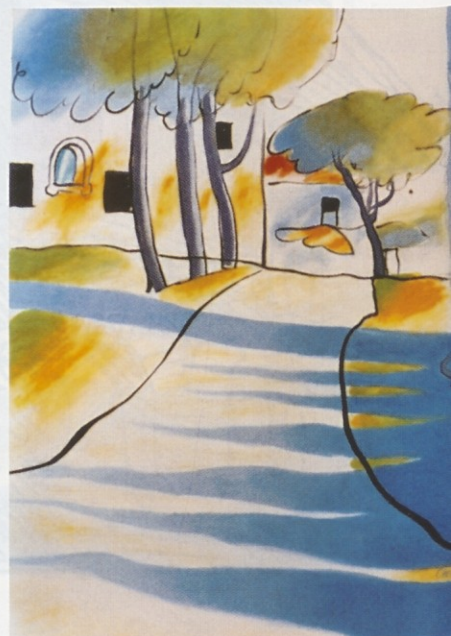
Cerkev sv. Danijela v Štanjelu,
olje na platnu, 80x100 cm, 2006.

Cerkev sv. Tilna v Svetem pri Komnu, olje na platnu,
80x100 cm, 2006

Pot k hiši z mandljevцем v Svetem, olje na platnu
80x100 cm, 2006

Novejša arhitektura v Komnu, olje na platnu, 80x100 cm, 2006.

oblikami ustvarjajo avtohtone urbane prostore. Morda je Alenka Kham Pičman posamezne slikovite in mogočne arhitekturne ambience odkrila z očesom arhitekta, toda njen likovni pristop vselej obvladuje čustvena angažiranost. »Srce zaigra, če srečujem čiste oblike, na katere vse bolj pozabljam,« je Alenka Kham Pičman zapisala ob samostojni razstavi *Podobe Krasa* že prvič leta 2006.

Čustva usmerjajo in sooblikujejo temeljni likovni pristop, ki stremi k zajetju impresije sugestivnega okolja. Zato je enakovredna vloga lahko dodeljena tako eksaktni risbi, ki podrobno povzame bistvene poteze stavbe ali ambienta, kot hitremu, skicoznemu zapisu. Čustvena komponenta odločilno vpliva tudi na izbor barvne palete. Barvni in svetlobni utrip motiva se odraža v uporabi čistih, primarnih in sekundarnih barv, svetlo modro ali turkizno nebo in morje ter belino papirja je presvetlila sončna svetloba.

Alenka Kham Pičman se lahko odloči tudi za likovno konkretizacijo spomina na videnje, občutenje in doživetje nekega

Skupina hiš v Koblilju, olje na platnu, 100x80 cm, 2006

Fabianijeva hiša v Koblilju, olje na platnu, 100x80 cm, 2006.

okolja. O tem prča ciklus risb in litografij *Metamorfoze*, pri katerem je ustvarjalka povezala dojemanje kozmične energije, ki prihaja iz veselja in se pretaka iz neba proti zemlji, z lastnim spoznavanjem različnih dežel in ne nazadnje z zasidranostjo v domačem Kokrškem logu. Ta je na kompozicijah prisoten v obliki značilne lijakaste oblike, ki nudi vtis doline. Zgornji del kompozicij predstavlja veselje kot neizmerni vir energije, ki prehaja v zemeljski del. V osrednjem delu je človeška dvojica, ki ponazarja predembrionalno stanje. V spodnjem delu je Alenka Kham Pičman prikazala vtis, spomin oziroma likovno videnje neke pokrajine, in ga z značilnim likovnim rokopisom preoblikovala v harmonično celoto.

Dr. Damir Globočnik, Radovljica

Kamin v Koblilju, olje na platnu, 80x100 cm, 2006

Tatjana Rojc: Mon cher ami! Dragi Srečko

NEOBJAVLJENA PISMA SREČKU KOSOVELU

Iztok Ilich

Še pred dobrim desetletjem ali dvema je bila korespondenca literarnih - in seveda tudi drugih - ustvarjalcev eden izmed poglavitnih virov za razumevanje njihovega dela. Nemalokdaj so posamezna pisma med raziskovalci spodbudila

različne teorije in ognjevite polemike, ki jih je lahko kak poznejši po naključju odkrit dopis spet postavil na glavo. Sodobno okrajšano in pospešeno komuniciranje daje komaj še kaj upanja za tovrstna odkritja.

Vrsta publikacij ob nedavni obletnici Srečka Kosovela je pokazala, da je bil rahločutni poet tudi vztrajen in dosleden dopisovalec. Dopisovanje s sestrami, bratom in starši je odprlo vpogled v družinsko življenje Kosovelovih, pisma prijateljem pa so razkrila pesnikova duhovna obzorja in literarne načrte. Po Zbranem delu ter še posebej po jubilejni monografiji in komentiranem izboru Kosovelovih pisem v Kondorjevi izdaji je kazalo, da je povedano in zapisano tako rekoč vse o tem delu z njim povezane zapuščine.

Pa ni bilo tako! Ob rokopisih in tudi pismih, ki so se po Kosovelovi smrti znašli v rokah profesorja Antona Ocvirka in nato nedoumljivo dolgo čakali na objavo, je obstajala še rjava potovalka, v kateri je Srečkova sestra Tončka shranila zajeten šop pisem, dopisnic in razglednic, ki so jih pesniku pisali domači ter prijatelji in prijateljice.

To potovalko z dragoceno vsebino je Tončka Kosovel v oporoki zaupala družinskemu prijatelju, zborovodji in kulturnemu delavcu Ediju Racetu iz Rodika. Pri njem je ostala varno shranjena vse do leta 1996, ko so na Radiu Trst ponavljali niz oddaj z naslovom Kosovelova korespondenca z Mirjam, ki jih je pripravila ugledna tržaška slovenistka in pedagoginja Nada Pertot. Ob tej priložnosti je Edi Race presodil, da je najbolj prav, če potovalko s pisemskim gradivom izroči prav tej tankočutni raziskovalki.

Del za radijsko občinstvo prirejene korespondence je bil v letih 1998/99 predstavljen na Radiu Trst A pod skupnim naslovom *Dvajseta leta v pismih Srečka Kosovela*. Misel na knjižno izdajo pri Goriški Mohorjevi je po avtoričini bolezni in smrti zamrla, dokler je ni obudila in uresničila Tatjana Rojc, izvrstna poznavalka slovenske književnosti na Tržaškem in profesorica slovenskega jezika in književnosti na goriškem sedežu videmske Univerze.

Njena knjiga se po uvodni besedi Marka Tavčarja začne z objavo radiu namenjenega pogovora Nade Pertot s Tončko Kosovel iz leta 1984, ki bralcu približa člane družine Kosovel in njihove tesne medsebojne vezi. Posebej opisuje Srečka in opozarja, da je sam uničil precej svojih pisem, mar-

sikaj pa se je tudi izgubilo. Ohranjenim pismom, poslanih njemu, poglavitni vsebini izdaje, sledi obsežna uredniščina študija o Kosovelovih zgledih in pesniškem razvoju *Prelom dvajsetih let: Srečko Kosovel in njegovi sodobniki*, ki s prevodom v italijanščino nagovarja tudi širši kulturni krog bralcev.

Pisma Srečku Kosovelu so razvrščena glede na njihove pisce; če so znani, so jim dodani podatki o obliki ter kraju in času oddaje pošiljke. Na čelu so domači, na koncu pa je zbran najobsežnejši sklop kar osemnajstih, večinoma zelo obsežnih pisem prijateljice Fanice Obid - Mirjam iz obdobja 1922–25. Zanj je bil naslovnik dolgo gospod Kosovel, šele na koncu leta 1924 mu je pisala kot prijatelju Srečku, v naslednjem letu, ne da bi ga nehala vikati, pa tudi Dragi Srečko! Vmes je nanizanih nekaj odmevov na njegove mentorske napotke nadobudnim pesnicam in za literarno zgodovino zanimivih pisem, ne primer Ivana Mraka, Alfonza Gspana in Josipa Ribičiča, za katera je Anton Ocvirk menil, da so izgubljena.

Izčrpnim predstavitvam Kosovelovih pisem različnim naslovnikom se je tako pridružil manj obsežen, a nič manj dragocen komentiran natis pisem - prvič v integralni obliki, deloma tudi faksimiliranih originalov dopisov - ki so jih drugi poslali njemu. Pri mnogih imenih korespondentov, ki se pojavljajo v obeh primerih, je šele zdaj povsem jasno, kaj so imeli v mislih in na kakšne besede se je nanašal kak odgovor. Podoba je torej dopolnjena in krog sklenjen.

Preostala vsebina tako imenovanega Racetovega arhiva, zlasti pisma, ki so si jih drugi Kosovelovi pisali med seboj, bo najbrž morala počakati na kakšno še bolj »okroglo« obletnico.

Ob sedemdeseti obletnici smrti pesnika Srečka Kosovela je izšla tudi tematska izdaja revije Kras št. 14 (maj, 1996), v kateri so objavljeni poleg tehtnih besedil več avtorjev tudi pogovori s sorodniki in z družinskimi prijatelji.

Moja črna spisi!

DRAGI SREČKO...

Neobjavljena pisma
Srečku Kosovelu

GORISKA MOHORJEVA DRUŽBA

Levo: Naslovnica knjige z neobjavljenimi pismi Srečku Kosovelu "Dragi Srečko", ki jo je izdala Goriška Mohorjeva družba.

Dopisnica sestre Srečka Kosovela Karmele Kosovel iz leta 1923, na kateri je tudi pripis Avgusta Čemigoja.

Del pisma Srečku Kosovelu, ki mu ga je pisala leta 1925 Fanica Obid - Mirjam.

Dragi Srečko!

1. septembra 1925.

lahko in kaj naj vam pišem. Dva pisma sem prejela in se na nobeno ne odzovem. Čisto
 nič ne je z menoj kakor se mihoči. Ladi se mi, da bi morala kazati, če bi vam pisala. Mi sem ubila, ali
 kaj? Kakor da mi je nekdo izpil vse misli in vse čustva in dvaj pism kakor bi morala jasno
 vedeti med nekimi in goviljo in vsi ste lahko daleč daleč, da se nemoream nič pogovarjati z vami, mogore
 postanam žalostna, žalostna sama vase in celim svetom z nikomur nič, dokler ne glee to moramo
 razpotožnje mimo. Ste me samo spominjate, nejasno spominjate in brezizpazno, da se povražjate
 in sprota ne morem najti. Ladi sem mi, da sem se naučila povražjati: povražjim kaj in hinaršimo in
 ker ne morem ustajem samo si dno, se mi je zastudil vsa usta. Ne sem, mogore ne povražjim, čim da
 bi bila se vedno zmožna govati me besede pozabiti se povražje: je pa čisto moje življenje, zlasti
 se odhar mi je brat umel, zelo pejdem. 1. oktobra s let krajem, ker so lahko in tako postali
 zelo indiferentni. Neza vam ne bom pisala, mogore bi bilo brezposlušno, kakor čisto je bilo moje
 življenje in je se, le to povem, da sem čisto vesno razmišljala, ali bi se zastudila ali ne.
 To je čisto zdaj je mimo, naj ga vedaj, sem pa misel, ki ostaja, r družji pazara, ki
 se smeje in zabava, ho bi to rad hiral od groma in bolesi.

Mag. Vasja Klavora:

"ČE BOM ŠE KAJ PISAL? SEVEDA BOM!"

Izid zadnje knjige mag. Vasje Klavora o soškem bojišču med prvo svetovno vojno »Doberdob. Kraško bojišče 1915-1916« nas izdajatelj revije Kras spodbuja in zavezuje, da v pogovoru z njim predstavimo njegov knjižni opus o soškem bojišču in še posebej zadnjo knjigo, ki zajema vojna dogajanja na zahodnem delu Krasa in na njegovem obrobju... Predstavljamo pa ga tudi kot zdravnika-kirurga in za tem kot direktorja v bolnišnici v Šempetru

pri Novi Gorici, kot nekdanjega večletnega predsednika Slovenskega zdravniškega društva, sedaj poslanca in podpredsednika Državnega zbora Republike Slovenije, pa tudi kot gornika in gorskega reševalca ter velikega ljubitelja in poznavalca krajev v Posočju in našega alpskega svetâ.

Uredništvo

Kdaj, zakaj in kako se je zgodilo, da ste se odločili zbirati gradivo, prebirati razpoložljive knjige in časnike ter pregledovati arhivsko gradivo doma in na tujem, ki obravnavajo soško bojišče med prvo svetovno vojno, ter začeli o svojih ugotovitvah pisati? Ali je bilo vse to tudi povezano s tem, da radi hodite v planine, da ste sodelovali kot zdravnik-gorski reševalec v številnih reševalnih akcijah, in da se - kadar Vam čas le omogoči - umaknete iz mestnega vrveža v mir in tišino na Bovškem, kjer preživljate prosti čas?

»Svoj prosti čas, ki sem ga imel kot dijak kranjske gimnazije, študent medicine v Ljubljani in pozneje kot zdravnik-kirurg v šempetrski bolnišnici, sem večinoma preživljal v Tolminu, kjer sta skoraj štirideset let živela moja starša in sem tam imel svoj dom. Veliko tudi v Bovcu, saj je hiša mojega očeta, po rodu iz Bovca, v zimskem in letnem prostem času zdaj tudi naše prijetno družinsko prebivališče. Tako sem vse do sedaj, čeprav stanujem v Solkanu, vezan tudi na ta dva kraja, na Tolminsko in Bovško.

Te kraje imam rad in v vseh teh letih sem dosti prehodil po hribih in gorah Julijskih Alp, dolinah in vaseh. Več kot trideset let sem bil kot zdravnik aktivni član Gorske reševalne službe v Bovcu. Čeprav sem se odločil za študij medicine in z vso predanostjo opravljal kirurški poklic vse do izvolitve v slovenski parlament leta 2004, sem že od otroških let rad segal po zgodovinskih knjigah in z vso pozornostjo sledil pripovedim svojega očeta. Poučeval je namreč zgodovino in zemljepis.

V mojem življenju je bilo ob napornem poklicu res malo prostega časa, toda zanimanja za zgodovino, predvsem Posočja, nisem zanemaril. Tako sem pridno zbiral gradivo, zapisoval pričevanja še živečih iz tega obdobja, pisal, fotografiral. Nekoliko težja pa je bila odločitev o prvi knjigi, ko sem se predstavil javnosti. Nisem zgodovinar po poklicu in spoštujem to stroko; sem publicist, ki se je odločil pisati o zgodovini... Moram reči, da so zgodovinarji s spoštovanjem sprejeli moje delo; veseli sem bil ocen slovenskih in tujih bralcev.«

Kakšno je Vaše sporočilo bralcu v zadnji knjigi cikla o soški fronti »Doberdob, kraško bojišče«? Kakšno je Vaše videenje vloge Krasa, točneje njegovega zahodnega dela, v vihri prve svetovne vojne?

»O dogajanjih prve svetovne vojne sem napisal štiri knjige. Prva opisuje dogajanja na Bovškem, kjer so bili doma moji predniki po očetovi strani. Morali so v begunstvo, moj oče zadnje leto k vojakom. Druga opisuje vojna dogajanja na Tolminskem vse do odločilnega preboja avstro-ogrske in nemške armade oktobra 1917. leta. Tako v prvi kot v drugi knjigi so mi posebej draga pričevanja posameznikov, ki sem jih uspel še v zadnjih letih njihovega življenja posneti na magnetofonski trak in objaviti.... Tretja knjiga Škabrijel je posvečena nesrečnemu hribu nad Novo Gorico, opornemu stebru avstro-ogrske armade, ki je preprečil italijanski armadi prodor v notranjost slovenskega ozemlja. Vse preveč žrtev je padlo v boju za ta hrib na obeh vojskujočih se straneh... Vojna vihra ni prizanesla Krasu in njegovim prebivalcem, kakor pišem v četrti knjigi Doberdob. Obrambno črto branilcev, ki so hoteli preprečiti italijanski armadi prodor proti Trstu, Italijanom obljubljenemu mestu po Londonskem paktu, so zaznamovali položaji na hribovju Debele Griže na Doberdopski planoti. Belkast kraški kamen in jesenski ruj simbolično ponazarjata vso tragiko za vojskovanje težkega bojišča in številnih padlih vojakov obeh strani. Zgodovinski spomin Slovencev je povezan z Doberdobom, s spominskimi zapisi slovenskih vojakov; oplemenitili sta ga pesmi Oj Doberdob in zgodovinski roman Prežihovega Voranca Doberdob. Sam sem temu dodal še svoje najnovejše publicistično delo.«

Kako usklajujete svoje poslansko in podpredsedniško delo v Državnem zboru v Ljubljani in v poslanski pisarni v Tolminu s svojim raziskovalnim delom ter s pisanjem med svojim prostim časom? Kaj je poslančevo delo v Državnem zboru, v katerega so Vas izvolili volilci, in kaj Vam kot uspešnemu zdravniku - predstojniku oddelka za kirurgijo, strokovnemu direktorju in direktorju šempetrske bolnišnice - pomeni to delo?«

»Povedati moram, da je poslansko delo odgovorno in naporno. Za opravljanje te dolžnosti so me zaprosili in izvolili leta 2004 volilci iz Posočja, na kar sem še posebej ponosen. Moji ljudje, ki so mi mnogokrat zaupali kot zdravniku in morda še bolj kot človeku, ki ima rad te kraje, ki pozna njihovo življenje in ki je bil z njimi ob mnogih njihovih stiskah, ob potresih in plazovih, ki so jih prizadeli, so se odločili zame. Ni mi žal, da sem se tako odločil in jim kot poslanec poskušal še pomagati. Včasih mi to

Mag. Vasja Klavora, podpredsednik Državnega zbora R Slovenije

V akciji Gorske reševalne službe Slovenije.

V družbi z Osmanom Mahmudom Salihom, dobitnikom nagrade Saharova 2008, fotografirano v Lizboni decembra leta 2007.

uspe, včasih ne. Ob reševanju problema od azbesta prizadetih ljudi sem bil osamljen in zato kar precej razočaran.

Sicer pa je delo v parlamentu zelo zanimivo in zahteva dobro kondicijo. Tudi podpredsedniške dolžnosti, protokolarne zadeve, potovanja v tujino in zanimiva srečanja z državniki in parlamentarci - vse to je velik izziv. Veliko novega sem spoznal in se marsičesa naučil, kako je v političnem življenju. V mislih pa se pogosto vračam k svojemu osnovnemu poklicu, ki sem ga opravljal. Morda bi kot kirurg z energijo in voljo do dela še lahko veliko dobrega storil, posebej kot izkušen kirurg, kot mentor mladim, pa so nekateri, ki so bili v času, ko sem se odločal o kandidaturi za poslanca, na nepravih mestih v bolnišnični hierarhiji, premišljevali drugače - če so sploh kaj premišljevali...«

Kako ste med svojim raziskovanjem nekdanjega doberdobskega bojišča na skrajnem zahodnem delu Krasa dojemali območja Martinščine, Debele griže, Rubij in Doberdoba ter vzhodnejše zaledje tega prostora z Opatjim selom, Fajtim hribom, Kostanjevico, Temnico, Vojščico in Lipo ter Svetim, od koder so v času prvih šestih soških bitk avstro-ogrsko vojaške enote oskrbovale prvo bojno črto? Kako je vojna morija oplazila in opustošila ta del Krasa in kakšno vlogo je imelo kraško bojišče v prvi svetovni vojni v spopadu avstro-ogrsko in italijanske armade?

»Kljub temu, da se počutim 'gorjana', sem izkoristil vsako uro prostega časa, da sem se sprehajal po Krasu, tako sam kot s soprogo in z vnuki. Udeležili smo se tudi mnogih organiziranih pohodov, ki so bili v družbi domačinov-vodnikov izredno zanimivi in poučni. Kras je lep, zanimiv in enkraten; posebno v jesenskem obdobju.

O dogodkih prve svetovne vojne na Krasu sem zbral veliko gradiva. Opis vsega tega bi bil za eno knjigo preobsežen, zato sem se odločil, da se omejim le na Doberdobsko planoto v času prvih šestih soških bitk, ko je bilo hribovje Debele griže osrednji obrambni steber avstro-ogrsko armade na kraškem bojišču. Torej območje od izliva reke Vipave v Sočo tja do Martinščine in Griže. To je bilo v vojaškem smislu izredno težko bojišče, razgaljeno in odprto, odvisno od podpore iz zaledja. Primanjkovalo je vode in hrane. Boji so bili srditi, izgube velike, od vasi in naselij so ostale le ruševine. V zaledju bojišča je bilo treba zgraditi ceste, železnico, vodovode, bolnišnice, v številnih

kraških jamah so vojaki našli varna zavetišča, številne kraje so zaznamovala vojaška pokopališča.

Veliko je že napisanega o tem, a zanimivo bi bilo še pisati; preveč tega je za eno knjigo. V knjigi *Doberdob sem se posvetil* opisu dogajanj na Debeli griži in v bližnji okolici. Veliko truda sem vložil v to delo in upam, da bodo bralci našli v njem kaj zanimivega in novega, četudi sem 'neizkušen zgodovinar' in le publicist. S štirimi knjigami o soškem bojišču sem sklenil svojo pripoved in dosegel cilj, ki sem si ga zastavil.«

Če je Vaš cikel o soškem bojišču s knjigo »Doberdob - kraško bojišče 1915-1916« sklenjen, pa najbrž ni sklenjeno Vaše nadaljnje pisateljsko delo... Ali bodo morda tematika Vašega raziskovalnega pisanja narava in ljudje na Bovškem in Tolminskem? Bi bilo pisanje o parlamentarnem življenju in izkušnjah zanimivo?

»Res je! Končal sem pisanje o prvi svetovni vojni. Bilo je kar utrudljivo. Ob knjigah sem napisal še veliko prispevkov o tej tematiki za različne publikacije. Sodeloval sem tudi pri dokumentarnih filmih, ki so jih posneli naši in tuji avtorji. Prav dokumentarec *Mit o slovenskem vojaku*, ki ga je posnela RTV Slovenija, so gledalci lepo sprejeli. To je bilo veliko zadoščenje za scenarista Tomaža Letnerja in režiserko Jasno Hribernik. Tekst so pripravili tudi v angleškem jeziku in pisatelj Joseph Borrell, nekdanji predsednik Evropskega parlamenta, s katerim sva obiskala nekaj krajev v Posočju, je bil zelo vesel, ko je odnesel ta izdelek v Bruselj.

Če bom še kaj pisal? Prav gotovo! Veliko gradiva je še v moji delovni sobi v Solkanu, le da so to druga, bolj odmaknjena zgodovinska obdobja. Morda bom poskusil to napraviti v drugi obliki; zgodovinska povest je zelo primerna za bralce, če resnična zgodovinska dogajanja povežeš s svojo domišljijo in jih taka ponudiš bralcu. Tudi doživetja v moji otroški dobi so zanimiva; zbirno taborišče, izgnanstvo, bombardiranja - vse te podobe razseljenega otroštva, ki sem ga doživel, ostanejo v spominu in zanimivo bi ga bilo otroško doživeto opisati.

Parmalentarno življenje? Prav gotovo bo to zanimiva zgodba mojega življenja! V navadi mi je, da vse zapišem in shranim - zapiske in slikovno gradivo... Zanimiva zgodba, ki pa terja neko časovno distanco in veliko mero objektivnosti. Čas bo pokazal, kaj je bilo v tem času storjenega prav in kaj ne!«

Začetni del 3. poglavja knjige mag. Vasje Klavora "Doberdob - kraško bojišče"

AVTORJEV OPIS IN POROČILA PRIČEVALCEV O PRVI SOŠKI BITKI

Iz knjige mag. Vasje Klavora* »Doberdob - kraško bojišče 1915-1916« objavljamo začetni del 3. poglavja »1. soška bitka (od 23. junija do 7. julija 1915), da bralec lahko dobi vtis, kako avtor obravnava in podaja dogodke na kraškem bojišču prve svetovne vojne v obdobju 1915-1916.**

... Poveljnik bataljona stotnik Rudolf Klein je začetek 1. soške bitke takole opisal:

»Dne 23. junija se je pričela prva soška bitka. Italijani so zasuli višinski rob Doberdobske planote z istrelki vseh kalibrov. Z Grmade smo opazovali grozovito predstavo, še posebno hrib Sv. Mihaela, ki je bil neprenehoma zavit v prah in dim. Podnevi smo spali, ponoči pa smo bili bolj pozorni. Čeprav nismo posegli v boj, smo bili prevzeti od obsega in grozovitosti boja na tem odseku bojišča. Dne 28. junija smo zamenjali IV. bataljon 42. pehotnega polka in zasedli položaje na južnem krilu bojišča, ob reki Timavi. Sedaj smo pripadali 6. gorski brigadi in 94. pehotni diviziji. Severno od nas je bila 2. gorska brigada, južno 187. prehotna brigada. Pred nami so bila težko prehodna riževa polja in tri kilometre odtod še dobro vidne ladjedelnice v Tržiču. Na naši levi je bilo videti tržaški zaliv, ki so ga obiskovale samo italijanske torpedovke. Poveljstvo bataljona in rezerve so bile v devinskem gradu, ki je pripadal princu Turn und Taxisu, in v katerem je bil trenutno le upravnik gradu. Nekega dne je italijanska torpedovka pričela grad obstreljevati. Škoda ni bila velika. Neznaten ogenj so pogasili z gasilnim aparatom. Sicer pa so gradu prizanesli. Vsem drugim ciljem pa italijansko topništvo ni prizanašalo. V ustju reke Soče, pri Zdobi (italij. Szdobba - op. ur.), se je italijansko topništvo namestilo na splavih in je dnevno spreminjalo svoj položaj. Prav tako je bil položaj italijanskih težkih topov na območju tržiške ladjedelnice. Ti so na visoko planoto pošiljali izstrelke, debele kot vreča moke, ki so grmeli in žvižgali po zraku. Tudi samo vas Devin so obstreljevali. Utrpeli smo izgube konj, ki so prenašali strojnice. Zgodovinski grad je ostal neprizadet. Tudi pri nekem letalskem napadu so bombe zgrešile cilj. Ob tem peklenem koncertu pa smo se mi kopali v morju in uživali v hladnih valovih. Kmalu pa je bilo treba vzeti slovo od tega vojnega paradiza. Dne 20. julija nas je zamenjal 155. črnovojniški bataljon iz 7. pehotne divizije pod poveljstvom majorja Meistra. Dne 20. julija smo se vrnili

v Cerovlje. Pohod je bil zelo naporen, saj je mnogo mož imelo drisko, ki so jo dobili verjetno zato, ker so pili vodo iz reke Timave. Ta reka je s svojimi motnimi valovi prinašala s položajev na robu visoke planote neprijetne stvari. Po njej so plavala človeška in konjska trupla. V Cerovljah smo obstali le en dan, nato pa smo se napotili preko Brestovice, Jamelj, Opatjega sela v Lokvico.«

Proti položajem branilcev na zahodnem delu kraške planote je italijanska 3. armada usmerila sedem divizij, in to na odseku, ki je bil širok le 15 kilometrov. Boji na tem odseku so trajali neprekinjeno do 7. julija, ko se je končala 1. soška bitka. Italijanom je uspelo zasesti le zahodni rob kraške planote med Zagrajem in koto 143 ter pobočje pod planoto pri Redipulji, Romjanu in Selcah.

Nekdanji pripadnik pehotnega bataljona celjskega 87. pehotnega polka v svojih spominih omenja, da je bataljon na svoji poti prispel najprej do Kosičev (Monte Cosich, kota 113), jugozahodno od Doberdoba, in tu prvič tudi v stik s sovražnikom. Po kratkem nočnem obstreljevanju s puškami so se bataljonske enote umaknile v vas Jamlje. Vas so neprestano obstreljevali italijanski topovi in zelo so morali paziti, da ni bilo žrtev. Pestila jih je huda žeja, saj užitne pitne vode skorajda ni bilo. Ob koncu 1. soške bitke in nekaj dni pozneje je postal italijanski topniški ogenj tako silovit, da so se morali umakniti iz vasi.

»Dne 17. julija obdeluje izredno močan sovražni topniški ogenj bližino našega bivališča - Vemo, kaj nas čaka. Poberemo šila in kopita - pa z Bogom! Ko prehodimo kakih tisoč metrov, obstanemo v bližini enega naših 24 cm možnarjev. Ta ima posebno srečo. Do danes ga sovražnik ni našel in v njegovi bližini še ni padla nobena granata. Prijeten prostor za nas, ki nas sovražnik vedno preganja. Ležimo v majhni, a globoki dolini. Kanonada traja ves dan,« se spominja udeleženec teh dogodkov.« (Vitalis A. - Pepernik Amandus: Doberdob slovenskih fantov grob, str. 42 - avt. op.).

Dr. Maks Obersnel

Lojze Špacapan: Portret dr. Maksa Obersnela na bojišču Debele Griže (26.6.1915)

Pohodni bataljon tržaškega 97. pehotnega polka je bil sredi junija na položajih nad Redipuljo. Dne 16. junija ponoči so doživeli prvi zračni napad. Takratni poveljnik stotnije dr. Obersnel je zapisal:

»Dne 16. junija sem prejel od poveljstva bataljona telefonsko sporočilo, da bodo zvečer preleteli našo črto italijanski zrakoplovi. Ukazano je bilo, da jih moramo obstreljevati. Dal sem primerna navodila svojim časnikom in moštvu. Čeprav nisem verjel, da bodo zrakoplovi res prišli. Ko se je stemnilo, sem legel na hribčku na tla s puško pri roki, ki sem si jo sposodil, in čakal. Nebo je bilo jasno in polno zvezd. Proti deseti ali enajsti uri zvečer sem zaslišal visoko v zraku bobnenje motorjev in na zahodni strani neba sem opazil, da se zares približujejo zrakoplovi. Bili so trije, kakor sem jih mogel videti. Srednji izmed njih je letel točno proti naši postojanki, eden je letel južno od njega, nekje nad morsko obalo, drugi pa severno od srednjega. Ko so zrakoplovi prišli bližje, je bilo videti, da so to zares neke zračne ladje, kakor nemški Zeppelinini.«

Kljub živahnemu obstreljevanju branilcev ni bilo uspeha, zrakoplova niso prizadeli. Italijani so iz zrakoplovov odvrgli nekaj bomb, ki pa med branilci niso povzročile žrtev, tudi ranjen ni bil nihče.

Pohodni bataljon tržaškega 97. pehotnega polka so čez nekaj dni premestili na položaje blizu vasi Martinščina, ki leži med Debelo grižo (kota 275) in koto 197. Med obema vodi v severozahodni smeri navzdol proti Soči cesta v Zdravščino (italij. Poggio Terza Armata), ki stoji na levem bregu Soče (na desnem bregu je Gradišče). Takrat je bila to edina cestna povezava z Doberdobsko planoto. Zato so Avstrijci dobro ocenili, da bodo morali prav na tem odseku pričakovati najmočnejše napore italijanske vojske, da v tej smeri prodre na planoto, jo osvoji in prodira naprej na vzhod. Zaradi tega je avstro-ogrsko poveljstvo vse razpoložljive enote in rezerve, kolikor so jih pač imeli, premestilo na to območje, na vzpetino, koto 197, južno od ceste. Kljub še vedno skromnemu obramb-

nemu sistemu avstro-ogrskih enot, italijanske enote ob znatni podpori topništva v 1. soški fronti niso dosegle nobenega uspeha. Nadporočnik dr. Obersnel je zapisal:

«Kakor druge enote našega bataljona je tudi moja stotnija tvorila del tega skromnega obrambnega sistema. Zato smo pogosto menjavali svoj položaj, a bili smo v stalni pripravljenosti, večinoma ob kakem kraškem zidu, ali pa tudi na vzhodnem pobočju Sv. Mihaela, s katerega so se stalno dvigale temne krošnje dima in kamenje od zadetkov granat, ozračje pa je vse naokrog bobnelo od stalnih detonacij. Italijanska letala so pogosto letela nad vsem tem območjem in usmerjala topniški ogenj. Avstrijsko topništvo, nameščeno na planoti nekoliko zadaj za postojankami pehote, se je podnevi le redko oglašalo. Večinoma je ponoči obstreljevalo dohode na planoto, po kateri so Italijani pripravljali svoj napad. Moja stotnija je imela to srečo, da smo pri stalnem menjavanju kraja, kjer smo ležali in čakali, po naključju vedno prišli na točke, ki jih italijansko topništvo ni obstreljevalo.»

Takrat je bil v stotniji nadporočnika dr. Obersnela kot enoletni prostovoljec tudi slikar Lojze Špacapan. Dne 26. junija, ko se je stotnija zadrževala v rezervi na vzhodnem pobočju Debele Griže, je s svinčnikom na navadni dopisnici vojne pošte narisal portret svojega poveljnika in prijatelja, tržaškega rojaka dr. Maksa Obersnela. Dopisnica s podobo nadporočnika dr. Obersnela se je po čudežnem naključju ohranila skozi obdobje prve in druge svetovne vojne in jo sedaj hrani njegova vnukinja.

Dne 29. junija je nadporočnik dr. Obersnel dobil ukaz, naj si ogleda obrambne položaje pri Zdravščini, na severozahodnem pobočju debele Griže, kamor so njegovo stotnijo namravali premestiti.

* Glej pogovor z mag. Vasjom Klavoro "Če bom še kaj pisal? Seveda bom!" na 22. in 23. strani te številke revije Kras!

** Knjigo mag. Vasje Klavora "Doberdob" je izdala Mohorjeva založba Celovec - Ljubljana - Dunaj.

Knjižničarka Ksenija Majovski predstavlja slovensko Narodno in študijsko knjižnico v Trstu

S POMOČJO KNJIŽNICE MLADI IZPOPOLNJUJEJO SVOJ MATERNI JEZIK

Bojan Pavletič

Ksenija Majovski

Med najstarejše današnje slovenske ustanove v Trstu sodi gotovo tudi Narodna in študijska knjižnica, ki opravlja svoje pomembno poslanstvo v središču mesta, v Ulici svetega Frančiška 20, nad slovensko Tržaško knjigarno. O zgodovini te kulturne ustanove v povojnih letih bi lahko povedali marsikaj lepega in prijaznega, vendar pa tudi mnogo zgodb o težavah, ki so jo pestile v času njenega obstoja in ki so večkrat grozile celo z njeno ukinitvijo. K sreči jo je vodstvo knjižnice skupno z osebjem vedno uspelo nekako izvleči tudi iz največjih težav ter skrbeti za njen razvoj. In danes lahko rečemo, da sodi med najbolj cenjene in upoštewane slovenske zamejske ustanove, o čemer se ni težko prepričati, saj se njeni obiskovalci, od otrok pa do upokojencev, vrstijo ves dan, tako da vlada v ne prav velikih prostorih velika gneča.

Da bi naši bralci dobili jasnejšo sliko o delovanju te zamejske ustanove in o njenem pomenu za Slovence v Trstu in okolici, smo postavili nekaj vprašanj njeni dolgoletni knjižničarki Kseniji Majovski, ki je zagotovo eden izmed stebrov zamejskega bibliotekarstva.

Naslov vaše ustanove je nekako dvojno ime: poimenovana je kot narodna in študijska. Čemu?

Za odgovor na to vprašanje je treba seči nekoliko nazaj. V čas, ko so v povojnem obdobju leta 1947 uradno ustanovili v Trstu knjižnico, ki naj bi postala osrednja slovenska študijska knjižnica na tem območju. Državna pripadnost Trsta je bila takrat še negotova, ustanovitelji pa so še upali na slovensko univerzo v Trstu. Novoustanovljena knjižnica naj bi bila zametek morebitne univerzitetne knjižnice, zato naj bi zbirala predvsem študijsko gradivo, poudarek pa naj bi bil na slovenskem jeziku; od tod v nazivu beseda narodna. Za širše potrebe naj bi služila splošna javna knjižnica, ki jo je načrtovala Slovensko-hrvatska prosvetna zveza. Razmere pa so se spremenile in z leti je Narodna in študijska knjižnica (NŠK) postala osrednja splošna knjižnica Slovencev v Italiji, ki pa še vedno načrtno zbira predvsem študijsko gradivo o Slovencih na območju od Trbiža do Milj.

Koliko časa delujete v sedanjih prostorih?

Knjižnica je doživela kar nekaj selitev, na sedanji lokaciji v tržaškem mestnem središču pa se nahaja od leta 1977.

S katerimi prostori razpolagate?

Knjižnica je v prvem nadstropju, kar nekoliko omejuje njeno vidljivost, je pa v samem mestnem središču, v bližini železniške postaje in številnih avtobusnih postaj. Nekateri obiskovalci se sicer pritožujejo nad pomanjkanjem parkirnih prostorov, a to so danes težave vseh mestnih jeder. Knjižnica razpolaga z dvema uradoma za obdelavo gradiva, z eno večjo študijsko čitalnico s približno štiridesetimi sedeži, s čitalnico, v kateri je na voljo lepo število predvsem slovenskih časnikov in revij, kjer so še priročna knjižnica, otroški kotiček ter nekaj knjig na prostem pristopu in kjer poteka izposoja. Večina gradiva pa je na žalost v trinadstropnem skladišču, zgrajenem na dvorišču stavbe, majhen del pa je tudi v skladišču v bližnji Donizettjevi ulici. Obiskovalcem sta na voljo dva računalnika ter brezžična internetna povezava.

Kakšno površino zaseda celotna knjižnica?

Kar jezna sem, ko moram odgovoriti, da imamo za svojo dejavnost na razpolago le 361 kvadratnih metrov površine.

Vam za sedanje delovanje to zadošča?

Absolutno ne! Ko se ozrem po stanju knjižnic v Sloveniji, me obide tudi žalost, saj ugotavljam, v kakšnih za knjižnico neprimernih prostorih delujemo.

Z boljšimi logističnimi pogoji bi lahko vaše delovanje še razširili. Kolikšen je sploh sedaj vaš knjižni fond?

Naš knjižni fond šteje sedaj približno 140.000 enot. Zanj in za obiskovalce skrbita dve polno zaposleni knjižničarki ter ena s polovičnim in ena z osemurnim tedenskim delovnim časom.

Kako pridobivate knjige? Jih tudi kupujete?

Do jeseni leta 2006, ko je v Sloveniji stopil v veljavo nov zakon, ki ureja pošiljanje obveznih primerkov knjig in periodike v razne slovenske knjižnice, smo iz Slovenije prejeli skoraj vse gradivo, ki je bilo tiskano na njenem ozemlju. Po novem zakonu o obveznem izvodu pa nam pošiljajo samo gradivo, ki je izšlo z javno podporo ali pa so ga izdali javni zavodi. V zameno za izpad gradiva pa prejemo sedaj iz Slovenije denarno nadomestilo, s katerim kupujemo manjka-joče enote.

Ali dobivate denarno pomoč za delovanje tudi iz javnih sredstev?

Knjižnica živi od javnih sredstev. Slovenija nam pomaga z zakonom o obveznem izvodu in z letnimi dotacijami, Italija pa financira naše delovanje od leta 1991. Škoda je, da se dotacije ne prilagajajo rasti stroškov in so torej iz leta v leto manjše.

Nabavljate le knjige, ki izhajajo v Sloveniji oziroma med Slovenci v Italiji ali tudi od drugod?

Vseskozi smo knjižnični fond gradili tudi z nakupi in darovi knjig in revij, ki izhajajo pri nas ter tudi drugod po Italiji in Evropi ter so pomembne z domoznanskega vidika in to ne glede na njihov jezik. Težišče naših prizadevanj pa ostaja čim širši izbor slovenskega gradiva, ker hočemo ponuditi Slovincem v Italiji možnost, da se počutijo povsem doma v tem narodnostno mešanem prostoru. Posebno pozornost namenjamo knjižničnemu gradivu, ki je nastalo in še nastaja na zahodnem robu slovenskega narodnostnega ozemlja. To našo domoznansko zbirko sestavljajo predvsem slovenske knjige in periodični tisk, v zadnjem času tudi gradivo na elektronskih medijih, s celotnega območja slovensko-italijanske meje, ki je poseljeno s Slovenci. Skrbimo tudi za seznanjanje širšega kroga uporabnikov z založniško in intelektualno dejavnostjo naše skupnosti in letno objavljamo bibliografski popis teh knjig in periodike v Jadranskem koledarju.

Mnoge knjižnice hranijo tudi zasebne zbirke. Jih imate tudi vi?

Pomembnih zasebnih knjižnic v okviru naše ustanove nimamo, imamo pa nekatere pomembne fonde, kot že omenjeni dragocen domoznanski fond, ki sega v začetek 19. stoletja, ali npr. bogato zbirko skoraj tisoletnih diplomskih, magistrskih in doktorskih nalog naših študentov, predvsem s področja humanističnih ved.

Pred prvo vojno smo imeli tržaški Slovenci bogato knjižnico v Narodnem domu, ki je zgorela ob fašističnem požigu leta 1920. Bi morda lahko rekli, da ste nekak moralni naslednik one knjižnice, čeprav niste iz nje prejeli nobenega knjižnega fonda?

Knjižnicaa Slavjanske čitalnice v Narodnem domu je bila verjetno najbogatejša knjižnica tržaških Slovencev. Imela je predvsem veliko časnikov in časopisov in je delovala 59 let. Potem so bile v Trstu in okolici tudi knjižnica delavskega Ljudskega odra, knjižnica osrednje kulturne organizacije Prosveta, knjižnica Akademskega ferialnega društva Balkan in več manjših knjižnic. Nobena ni delovala po letu 1927, ko je začel veljati ukaz o razpustu slovenskih društev. Knjižnice, ki so preživele fašistične napade, so bile zaplenjene. Po vojni je naša knjižnica prevzela moralno dediščino požganih in zaplenjenih knjižnic in v novih razmerah nadaljevala z njihovim poslanstvom.

Poslopje v Ulici sv. Frančiška 20, v katerem je v prven nadstropju Narodna in študijska knjižnica

Del knjižnice je tudi Levstikova čitalnica z otroškim koticom, s čitalnikom za mikrofилme in s priročno knjižnico.

Za Primorce je posebno dragocen tisk, ki je izhajal ilegalno med obema vojnama. Ga morda hranite tudi v NŠK-ju?

Eden izmed naših ustanovnih članov, časnikar Milan Bolčič, nam je zaupal v hranjenje svojo zbirko mladinskih ilegalnih listov, ki so izhajali v Trstu in v Gorici v obdobju med letoma 1927 in 1940. Pokojni Bolčič je bil tudi sam urednik mnogih izmed teh ilegalnih listov. Razmnoževali so jih večinoma v treh, štirih izvodih in zato so danes še posebno dragoceni. V naši knjižnici pa boste lahko našli tudi veliko medvojnega partizanskega tiska.

Posvetiva nekaj besed še obiskovalcem... Koliko bralcev imate vpisanih v knjižnico in kdo so to, če bi jih razvrstili po poklicih? So morda med njimi tudi Italijani?

Obisk in izposoja se stalno večata in to je ena najsvetlejših plati našega delovanja. Danes šteje knjižnica skoraj 2500 vpisanih uporabnikov. V preteklem letu smo imeli približno tisoč obiskov mesečno, na dom in v čitalnico pa smo izposodili približno 16.000 enot. Največ gradiva so si izposodili odvisni delavci in osebe, ki opravljajo svobodne poklice. Sledijo jim univerzitetni študenti, dijaki, šoloobvezni otroci, upokoјenci in druge po številu izposojenega gradiva manj zastopane kategorije. Med njimi je približno od petnajst do dvajset odstotkov Italijanov, ki potrebujejo predvsem študijsko gradivo.

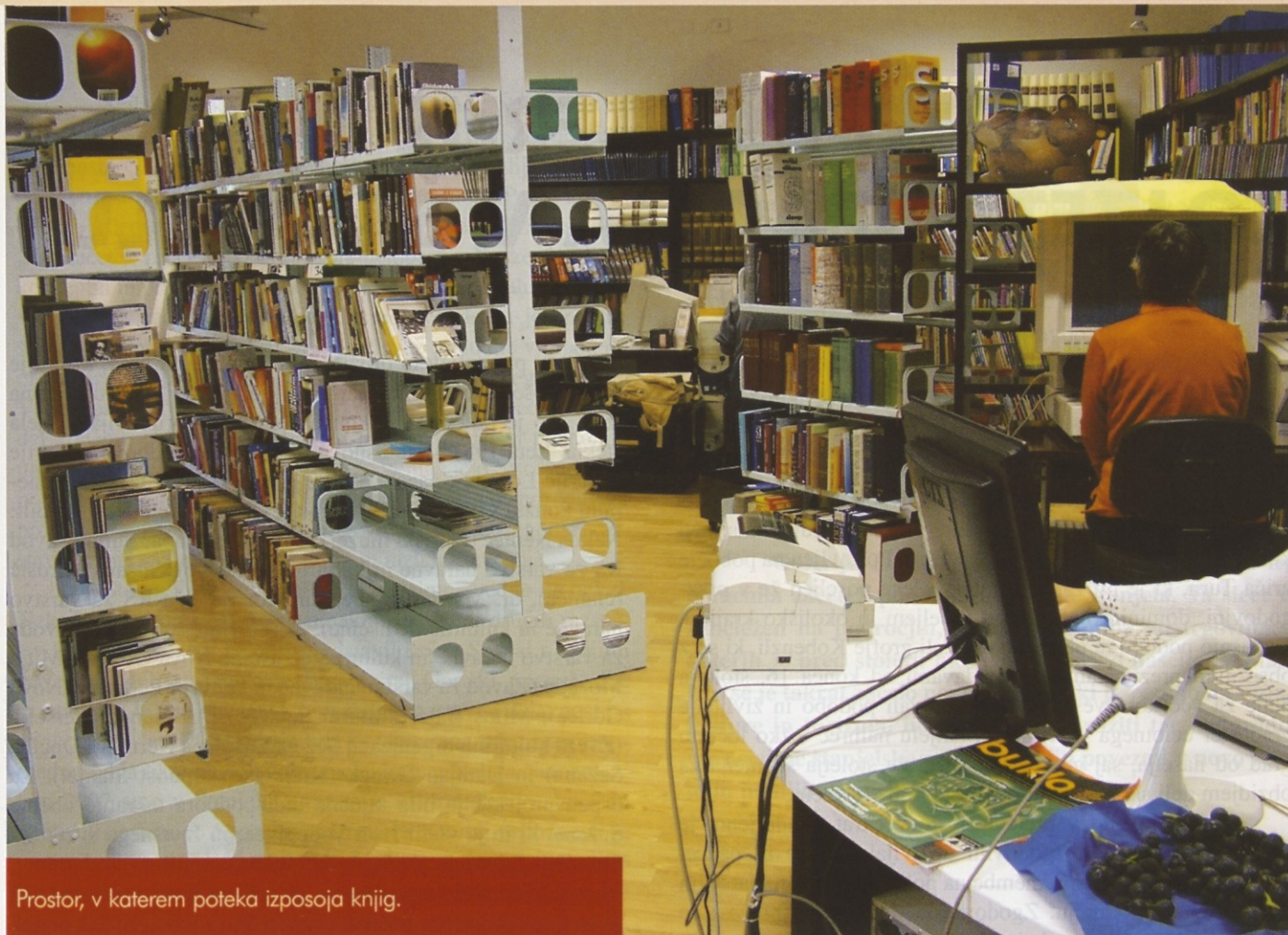
Kaj najraje berejo vaši obiskovalci?

Izposojamo veliko čtiva za razvedrilo, otroških knjig in seveda mnogo knjig ter periodike za raziskovalne in študijske namene. K nam zahajajo tudi raziskovalci in študenti iz Slovenije, posebno odkar je univerza v Kopru.

V Sloveniji se je knjižničarstvo s pojavom novih elektronskih tehnologij zelo spremenilo. Sledite temu razvoju tudi vi? Z novimi možnostmi, ki jih nudi moderna tehnologija, so knjižnice povsem povezane med seboj. Ste mogoče tudi vi vključeni v ta slovenski sistem?

Danes si je skoraj nemogoče zamisliti knjižnico, ki bi delovala tako, kot so delovale tiste izpred dvajsetih let. Povezovanje in sodelovanje knjižnic je danes imperativ. Naša knjižnica se je kot polnopravna članica leta 1997 vključila v slovenski vzajemni sistem COBISS in popolnoma avtomatizirala svoje poslovanje od nabave, prek katalogizacije do izposoje. Vstop v ta sistem je za nas pomenil tudi preboj in vidljivost tako v Sloveniji kot v Italiji. Med drugim se je tudi povečala navadna izposoja in medknjižnična izposoja iz našega fonda v druge knjižnice v Sloveniji in Italiji.

Slišali smo tudi za podatek, da ste povezani v skupni katalog s Tržaško univerzitetno knjižnico in s Knjižnico Srečka Vilharja v Kopru. Nam lahko z nekaj besedami opišete to pobudo in vaše stike z drugimi tržaškimi knjižnicami?

Prostor, v katerem poteka izposoja knjig.

Pred nedavnim je res začel delovati skupni elektronski katalog med omenjenimi knjižnicami, ki ga je pripravila Tržaška univerzitetna knjižnica. Imenuje se Illiricus. V njem lahko obiskovalec poišče zeleno gradivo in dobi podatke, kje se nahaja in če je na razpolago.

Glede stikov z ostalimi tržaškimi knjižnicami bi lahko rekla, da obstajajo in so dobri predvsem na osebni ravni med knjižničarji. NŠK je v Trstu priznana in cenjena knjižnična ustanova, čeprav se naslanja predvsem na slovenski knjižnični sistem in zaenkrat še ni v tesni sistemski povezavi z drugimi knjižnicami našega območja. Bilo je nekaj spodbudnih oblik sodelovanja predvsem z Mestno knjižnico (Biblioteca civica), žal pa nas pri tem omejujeta naše kadrovske in finančne stanje.

Povedali ste nam, da so postali sedanji prostori knjižnice odločno pretesni za njeno delovanje. Po dosedanjih informacijah naj bi dobili boljše pogoje za svoje delovanje v prostorih Narodnega doma v Ul. Filzi. Kaj menite o tem?

V 19. členu zakona za zaščito Slovencev v Furlaniji Julijski krajini piše, da se NŠK namesti v omenjeno stavbo, v skladu z dejavnostmi, ki se že odvijajo v teh prostorih. Težava je v tem, da stavbo Narodnega doma uporablja Fakulteta za prevajalce in tolmače in je torej že zasedena. Za knjižnico tam ni več razpoložljivih prostorov. Ti prostori v središču mesta bi bili iz praktičnega in tudi simbolnega vidika idealni za razvi-

janje naše dejavnosti. Glede na obstoječe stanje pa menim, da bi morali poiskati skupaj z italijansko večino v zameno za prostore v Narodnem domu nekaj enakovrednega v središču mesta. Tudi tu pa smo odvisni od politične volje večine, brez katere bomo težko kaj dosegli.

Tržaška Narodna in študijska knjižnica je 17. julija 2007 slavila svojo šestdesetletnico. Čeprav je to nekako že častitljiva starost, pa lahko pripisemo, da se v nasprotju z naravnimi zakonitostimi - pomlajuje, česar ni bilo težko razbrati iz besed naše sogovornice Ksenije Majovski. To pa pomeni, da jo jemljejo za svojo vedno bolj tudi mladi, ki tudi z njeno pomočjo gojijo in izpopolnjujejo svoj materni jezik ter se v svojem jeziku seznanjajo z dosežki domače in tuje literature, za kar bi bili brez te ustanove gotovo prikrajšani. Narodna in študijska knjižnica v Trstu je zato gotovo eden izmed najpomembnejših stebrov pri zagotavljanju in spodbujanju slovenske identitete na Tržaškem.

DVAJSET LET GALERIJE LOJZETA SPACALA V ŠTANJELU

Tina Jazbec

Stalna zbirka slik in grafik Lojzeta Spacala že dvajset let domuje v gradu Štanjel. Odrprtje galerije 27. maja 1988 je pomenilo ogromen korak k vpisu Štanjela in celotnega Krasa na kulturni zemljevid Slovenije in Evrope.

Grad Štanjel velja danes za največji grajski kompleks na Krasu, nepogrešljiv del štanjelske vedute in tudi pomemben kulturni in turistični center širše okolice. Postavljen na pobočje griča Turn, ki je bil zaradi strateške lege poseljen že v prazgodovini, dominira nad samim naseljem in okoliško krajino. Današnja podoba in obseg so mu dali grofje Kobenzli, ki so z obsežnimi prezidavami in dozidavami od konca 16. stoletja dalje za več kot dvesto let zaznamovali podobo in življenje gradu ter celotnega naselja. V Štanjelu namreč težko ločimo grad od naselja, saj gre za celoto, ki že stoletja stisnjena za obzidjem deli skupno usodo v dobrem in v slabem.

Kot je bilo v preteklosti že večkrat poudarjeno, je Štanjel v svoji dolgi zgodovini doživljal vzpone in padce, katerim so botrovale spremembe na političnem, gospodarskem in družbenem področju. Zgodovinski dogodki in procesi so naselju vedno znova nekaj odvzeli in mu obenem vdahnili vedno nove vsebine, ki danes sestavljajo bogat mozaik kulturne podobe Štanjela.

V dvajsetem stoletju je grad doživljal tako razcvete kot opustošenja, dve svetovni vojni, dve obnovi in vmes miniranje. Prvič je bil grad obnovljen v času med obema vojnoma, za kar je zaslužen predvsem arhitekt Maks Fabiani, ki je že napol zapuščeno poslopje gradu brez prave funkcije spremenil v občinski center s šolo, z vrtcem in zdravstveno postajo ter mu tako vdahnil povsem novo vsebino in življenje. Leta 1944 je bil grad miniran in v povojnih letih je kot ogromna razbitina žalostno propadal.

V začetku sedemdesetih let se je končno začela prenova Štanjela, ki jo je dolga leta strokovno vodila arhitektka dr. Nataša Štupar Šumi iz Republiškega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine. Grajsko poslopje je počasi začelo dobivati prepoznavno podobo, iskali pa so primerno vsebino, ki bi ustrezno poudarila in nadgradila pomen in vrednost arhitekturnega spomenika. Splet srečnih okoliščin in pametnih odločitev ljudi na vodilnih položajih v kombinaciji z veliko vloženega truda je na koncu prinesel rezultate - odločeno je bilo, da se v gradu Štanjel uredi stalno zbirko slik in grafik Lojzeta Spacala.

Slikar Lojze Spacal (1907-2000) je bil v osemdesetih letih že svetovno uveljavljen umetnik, nagrajen s številnimi priznanji in z obsežnim in avtorsko prepoznavnim opusom. Kot se spominja njegov sin Borut Spacal, je umetnik želel svoje delo razstaviti tako, da bo vsem vidno in dostopno. Pri iskanju pravega kraja za svojo stalno zbirko je ob pomoči

nasvetov prijateljev in družine našel štanjelski grad, ki mu je bil blizu še iz mladih let, saj je šel tja s svojo bodočo ženo na izlet. Ko je odločitev dokončno padla, so pripravljala dela stekla. Leta 1987 se je osnoval pripravljalni odbor za odrphte Galerije Lojzeta Spacala, ki mu je predsedoval takratni generalni konzul v Trstu Drago Mirošič. Ostali člani odbora so bili: Nelida Nemeč (Goriški muzej), dr. Nataša Štupar Šumi (Zavod RS za varstvo naravne in kulturne dediščine), Suzana Mirošič (članica), dr. Marijan Slabe (direktor Zavoda RS za varstvo naravne in kulturne dediščine), Zorko Harej (direktor Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Nova Gorica), Mitja Mozetič (Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Nova Gorica), Miloš Bajc (kulturni delavec), Aleksander Peršolja (Zveza kulturnih organizacij Sežana), Bojana Kermolj (Občina Sežana) in Damjan Grmek (Krajevna skupnost Štanjel). Za uspeh projekta je bila ključna tudi podpora takratne občine Sežana, ki jo je vodil Ivan Vodopivec, in Izvršnega sveta SR Slovenije, ki mu je predsedoval Dušan Šinigoj.

Umetnik je pri obnovi galerije aktivno sodeloval, saj je ureditev prostorov potekala vzporedno z izborom del za njegovo stalno razstavo. Dokončno je Spacal takratni občini Sežana podaril 51 slik, 78 grafik in eno tapiserijo, kar je še vedno obseg stalne zbirke. Kustosinja zbirke je bila umetnostna zgodovinarica Nelida Nemeč, takratna direktorica Goriškega muzeja, ki je galerijo prevzel v upravljanje.

Zahodna porušena fasada gradu Štanjel, 1972

Stalna zbirka Spacalovih del v gradu Štanjel je že dvajset let ena izmed pomembnejših zbirk slovenske moderne umetnosti. Glede na prepoznavnost umetnika v Italiji in drugje po svetu pa ima zbirka tudi širši evropski pomen. Poleg tega je odprtje galerije pomenilo začetek prenove in revitalizacije Štanjela, začetek procesa, ki kljub spremembam v konzervatorskih konceptih in pristopih še danes poteka po usmeritvah, ki so bile v osnovnih načelih zastavljene že tedaj. Galerija je sprožila številne dodatne dejavnosti - od gostinske ponudbe v gradu do organiziranih turističnih ogledov zbirke in celotnega naselja. Vsako leto si jo ogleda nekaj tisoč obiskovalcev, večina teh je del vodenih ogledov Štanjela, saj lokalni štanjelski ponudniki turističnih vodenj v svojo storitev vključujejo vso kulturno ponudbo naselja. Galerija Lojzeta Spacala je tudi prireditveni prostor, v katerem so se zvrstili številni kulturni dogodki, razstave, seminarji, predstavitve knjig in različna srečanja.

Stalna Spacalova zbirka je načeloma vedno na ogled. Nekajkrat je bila sicer delno umaknjena zaradi drugih razstav - v letu 1995 se je v galeriji predstavil Lojze Spacal s svojimi novjšimi deli (razstavo je organiziral Goriški muzej), dve razstavi sta bili v letu 1997, bolj redna razstavna dejavnost pa se je začela leta 2004, ko je bila organizirana prva Esprima - mednarodna likovna delavnica (selektorica: Nelida Nemeč). V letu 2007 smo v Štanjelu z razstavo in prireditvijo slovesno obeležili stoletnico Spacalovega rojstva. Ob tej priložnosti je umetnikov vnuk Martin Spacal v galerijo prinesel tudi staro Spacalovo tiskarsko prešo, ki se sedaj uporablja za delavnice lesoreza.

Občina Komen, ki je leta 2004 prevzela upravljanje galerije, je bila organizatorica slovesnosti ob dvajseti obletnice galerije. Ob tej priložnosti je bila odprta razstava *Trije pogledi kraške krajine - Zoran Mušič, Silvester Komel, Aleksij Kobal*, ki jo je pripravila kustosinja Nelida Nemeč in bo na ogled vse

do 2. novembra 2008. Izdana sta bila tudi katalog razstave in zbornik. V zborniku so zbrani pogledi ljudi, ki so bili z galerijo povezani ob njenem nastanku ali pozneje. Poleg uvodnega nagovora župana Uroša Slamiča v njem najdemo spominjanja Draga Mirošiča, predsednika pripravljalnega odbora za odprtje galerije, in Nelide Nemeč, kustosinje stalne zbirke in nekdanje direktorice Goriškega muzeja, ki je galerijo prevzel v upravljanje. Svoje poglede predstavijo tudi umetnikov sin Borut Spacal, Dušana Švagelj, dolgoletna upraviteljica galerije, in Suzana Mirošič, ki je sodelovala pri prenosu slik iz Italije v takratno Jugoslavijo. Na koncu sledi kronološki pregled dogodkov v galeriji, opremljen s fotografijami in z izrezki časopisnih člankov.

Galerija Lojzeta Spacala je pred dvajsetimi leti pomenila začetek ponovnega vzpona Štanjela. Ta sicer ni zabeležen na področjih, kot sta obramba ali trgovina, v katerih je pred stoletji blestelo to kraško naselje. V Štanjelu se je takrat začelo novo obdobje, ki je vezano na vzpon kulture in turizma, in poskuša se združiti ter nadgraditi vse ostaline štanjelske preteklosti, jih povezati v novo celoto in na njih graditi prihodnji razvoj.

Literatura

Galerija Lojzeta Spacala 1988-2008

Zbornik prispevkov ob dvajseti obletnici odprtja Galerije Lojzeta Spacala v gradu Štanjel, Občina Komen, 2008

Tina Jazbec, univ. dipl. umetn. zgodovinarica -

Turistično informacijski center Štanjel

Pogled z dvorišča, 1973

Notranjost galerije med obnovo, 1987
Fotografije Ministrstvo za kulturo - arhiv INDOK

GEOGRAFIJA SPOMINA

SLIKARKE KLEMENTINE GOLIIJA

Nives Marvin

V avli upravne zgradbe Banke Koper so 6. junija 2008 odprli likovno razstavo slikarke srednje generacije Klementine Golija.

Klementina Golija, znana slovenska slikarka srednje generacije, je že dve desetletji intenzivno prisotna na razstavišnih doma v Sloveniji in drugod po Evropi. Še kot študentka slikarstva znane Accademie di Belle Arti di Brera v Milanu se je predstavila na prvi osebni razstavi v domačem Kranju in na prvi skupinski razstavi v Milanu. Po opravljeni diplomji leta 1990 je nadaljevala študij še na ljubljanski Akademiji za likovno umetnost, na kateri je leta 1993 končala podiplomski študij grafike in 1995 podiplomski študij slikarstva. Prepoznavna je po samosvoji likovni poetiki, kar dokazujejo prejete pomembne nacionalne in mednarodne nagrade.

Slikarska govorica Klementine Golija je opredeljena s skrajno intimno konotacijo: v oblikotvornem smislu je presegla veristično odslkovanje konkretnega predmetnega izziva in, nasprotno, s skrajno izčiščenimi formami izoblikovala subjektivno abstraktno izpoved. Le posamični liki ali detajli, ki pa so močno stilizirani v avtorsko določljive metafore, dovoljujejo asociacije na najbolj vsakdanji predmetni svet kot nikoli dokončno dorečeni ustvarjalni in izpovedni navdih. Na slikovni površini se odigrava spontana infantilna igra črt, form in kolažiranih aplikacij, ki se v dialogu z izbranimi barvnimi

vrednostmi in posebno svetlobno atmosfero dokončno subtilizirajo v avtorsko določljivo slikarsko poetiko. Slike Klementine Golija so vedno skrivnostno dražljive, saj gledalcu ob estetskih užitkih dopuščajo še različna razpoložensko-emocionalna stanja, prav tako pa tudi racionalna iskanja pomenov in vsebin ter posledično angažiranje v razmišljanje.

Klementina Golija je pričujočo razstavo simbolično poimenovala Geografija spomina: tokrat so razstavljene prostorske slike iz cikla (V)Pogled, nastale pred štirimi leti, in najnovejše slike iz lanskega in letošnjega leta iz cikla Geografija spomina, ki so prvič predstavljene javnosti. Razstava kot celota in posamezne podobe zrcalijo slikarkino kreativno senzibilnost in neprekinjeno vedoželjnost: ne zgolj v iskanju draži likovnega izpovedovanja, ampak tudi eksperimentiranja, na primer v uporabi različnih vrst ročno izdelanega papirja in kolažiranih aplikacij, s katerimi ponekod preseže klasično slikarsko dvodimenzionalnost in se sooča s prostorskimi slikarskimi objekti. Likovna znanja in izkušnje, pridobljene v različnih kulturnih okoljih v času študija v Italiji in doma ter tudi na študijskih popotovanjih po evropskih prestolnicah in ZDA, se v simbiozi z mentalnimi in emocionalnimi stanji skozi ritualno ustvarjalni proces na novo opredmetijo v barvite vizualizacije, zapolnjene s posebno svetlobno atmosfero. Znotraj tega mistično-skrivnostnega dogajanja izstopa črna črna struktura; kot najbolj neposreden zapis intime prevladuje nad celotnim slikarskim prostorom. Le-ta nam

Iz cikla Geografija spomina, 2008, akril, kolaž na platnu, 70x140x5 cm

Iz cikla Geografija spomina, 2007, akril, kolaž na platnu, 70x140x5 cm

ponekod s svojo formalno oblikovnostjo ponuja možnosti asociativnih povezav s preprostimi in vsakodnevno vidnimi stvarmi. Določeni detajli, v katerih pa izstopa avtoričin skrajni minimalizem v optično neprepoznavnih abstraktnih formah, dopuščajo še skrajno individualne interpretacije. Ta črtni kroki, suveren in drzen ter hkrati krhek in nežen, je gotovo dominanten in tudi najbolj sugestiv avtoričin izpovedni element. Je njena skrajna kulminacija zavestnega in podzavestnega ustvarjalnega hotenja, ki - v simbiozi s premišljeno skonstruiranim slikovnim poljem - postane neponovljiva in neprimerljiva, skrajno osebna in hkrati univerzalna izpoved. Preseneti nas še izjemna avtoričina tenkočutnost v izbiri barv, toplih in hladnih vrednosti, njihovih plastenj, odenjanj, medsebojnih prekrivanj in odkrivanj, pastoznih in transparentnih nanosov ter s tem doseženih svetlobnih jeder, ki ponekod s svojo posebno energijo dosežejo kozmične razsežnosti.

Iz cikla geografija spomina, 2008, akril, kolaž na platnu, 125x150 cm

Klementinine slikarske interpretacije - v mikro detajlih in makro celotah - so svojski labirinti: gledalčevo oko potuje od misteriozne črtne mreže na barvito ploskovno ozadje, tako konkretno in tozemeljsko, in dalje v diskretno presojne neskončnosti, neznanе, nadčasovne in neulovljive ter hkrati dražljivo privlačne. Razstavljene podobe so atraktivne s svojsko intimnostjo v znakovni metaforiki, vabljive s svojo navidezno spontanostjo, lirično poetične s prefinjeno barvno in svetlobno atmosfero, pomirjujoče s svojim meditativnim vzdušjem, čutne in občutene s svojimi fizičnimi in duhovnimi danostmi. So iskren odsev doživljanja in čutenja mikro in makro svetâ ustvarjalke, ki ji je dano, da lahko svojo najbolj intimno geografijo spomina na novo predmeti v sublimiranih seizmografskih zapisih: v črtah, znakih, barvah in svetlobah.

Nives Marvin, univ. dipl. umetnostna zgodovinarica - Piran

Klementina Golija

Rojena 26. marca 1966 na Jesenicah. Leta 1990 je diplomirala na Oddelku za slikarstvo na Accademii di Belle Arti di Brera v Milanu pri prof. Glauco Baruzziu in Giuseppeju Maraniellu. Na ljubljanski Akademiji za likovno umetnost je leta 1993 končala podiplomski študij grafike pri prof. Lojzetu Logarju in 1995 še podiplomski študij slikarstva pri prof. Gustavu Gnamušu. Izpopolnjevala se je še na študijskih potovanjih: leta 1990 v Bostonu in New Yorku (ZDA) in leta 1991 v Parizu. Od leta 1987 - ko je priredila prve osebne razstave - je doslej imela mnogo samostojnih predstavitev doma in v tujini ter pogosto sodeluje na skupinskih razstavah v Sloveniji in v mednarodnem prostoru. Prejela je že več pomembnih nacionalnih in tujih nagrad. Ustvarja v slikarstvu, grafiki in oblikovanju. Od leta 1990 je članica ZDSLU, je pobudnica in predsednica Bienala mesta Kranj. Živi in dela v Kranju.

Odločitev, ki bi jo kazalo posnemati

ZADRUŽNA KRAŠKA BANKA SPODBUJA OBNOVO, OHRANJANJE IN GRADNJO DOMAČIH ZBIRALNIKOV VODE - ŠTIRN

Sergij Stancich

V slovenskem kulturnem domu v Trstu je predsednik upravnega odbora Zadružne kraške banke z Opčin gospod Sergij Stancich predstavil izjemno finančno potezo te banke, ki na tržaškem teritoriju in na območju slovenskih obmejnih občin s Tržaško pokrajino spodbuja obnovo in gradnjo domačih vodnih zbiralnikov - štirn za oskrbovanje gospodinjev z deževnico za najrazličnejše potrebe. Njegov spobuden in zelo uporaben nagovor objavljamo tudi zato, ker mu bo morebiti še kje po Sloveniji - ne le na Krasu - sledila tudi kakšna bančna ali druga ustanova v Republiki Sloveniji!

Uredništvo

Slišali smo, kako raznolika in bogata je naša družbena dejavnost. Res je, da je za nas tovrstno delovanje obvezno in obenem tudi naravno. Drugi člen našega statuta jasno ponazarja, da se moramo držati načel, ki spodbujajo izboljševanje moralnih, kulturnih in gospodarskih razmer članstva in članov krajevne skupnosti. To pa še ni vse. V istem odstavku zasledimo še dodatno, po eni strani morda še zahtevnejše poslanstvo. Navajam: »Zadruga se razlikuje po lastni socialni usmeritvi in po izbiri, da skrbi za skupno dobrobit.« Projekt, ki ga predstavljamo, je odraz te misli.

Voda je primarni element za življenje. Na našem planetu ni živega bitja, ki ne bi bilo vezano na vodo. Prav tako je vsaka človeška dejavnost odvisna od možnosti dostopa do vode. Kljub temu na svetu še vedno štejemo milijone ljudi, ki ne razpolagajo z zadostnimi in pravimi vodnimi viri, kar ogroža njihov obstoj in ne dopušča nikakršnih razvojnih možnosti. Statistike pravijo, da vsako leto umre približno 5 milijonov ljudi - pretežno otrok - zaradi bolezni, ki so povezane s pomanjkanjem zadostnih količin vode. Računa se tudi, da bo leta 2025 Zemlja štela 8 milijard ljudi in da bo kar 3 milijarde ljudi živelo pod stresom zaradi pomanjkanja vode. In takih situacij ali pojavov, ki bodo močno vplivali na svetovno gospodarstvo in na družbeno življenje, je kar nekaj. Zato menim, da se bo moralo svetovno gospodarstvo prej ali slej nekoliko bolj odločno spoprijeti z razreševanjem problemov, ki so povezani z okoljem. Rekel bi še več! Da zagotovimo svetlo bodočnost mladim rodovom, bomo morali povezovati gospodarsko rast v odvisnosti z odgovornostjo do okoljevarstvene politike. Glede

tega nimamo več nikakršnih drugih izbir, čeprav - na žalost - sedaj še vedno prevladuje gola moč kapitala.

Po tem splošnem pregledu se ozrimo še v našo domačo realnost!

Če sežemo nekoliko v zgodovino, ugotavljamo, da so se naši predniki oskrbovali z vodo v glavnem z zbiranjem deževnice. V vsaki vasi je na trgu stala vaška "štjerna", ki je bila zgrajena s skupnim delom domačinov in v katero se je po žlebovih in ceveh z bližnjih streh stekala deževnica. V obdobju poletne suše so bili vodnjaki zaklenjeni. Ključ je ponavadi imel župan, ki je dnevno dovoljeval zajemanje določene količine vode, preračunane na število družinskih članov. Le premožnejše družine so imele neprecenljivo štirno na hišnem dvorišču ali na borjaču, kar se je smatralo za luksuz. S časom pa so se kamniti vodnjaki pojavili skoraj ob vsaki hiši, kar je zaznamovalo rast življenjske kakovosti. Štirne so torej predstavljale nenadomestljivi življenjski vir.

Dandanes so, na srečo, pri nas razmere popolnoma drugačne. No, morda celo preveč drugačne. V vsakdanjem družinskem življenju oskrba z vodo ni več problematična. Stari vodnjaki predstavljajo pretežno le znamenitost, del naše kulturne dediščine. Veliko jih je tudi zapuščenih, razpadajo ali pa so napolnjene s smetmi - praktično neuporabnih.

S tem v zvezi dovolite, da dodam še svojo čisto osebno izkušnjo... Imel sem priložnost spustiti se v mojo staro domačo kraško štirno. Občutki, ki sem jih zaznal v tistih trenutkih, so bili čisto nekaj posebnega. Ogromno število blokov belega, na roke klesanega kamna tvori perfektno

zaokrožene stene. Pogled z dna v prostost mi je dal jasen občutek mogočnosti tiste strukture. Zamislil sem si, koliko telesne energije je bilo vloženo v gradnjo tiste strukture pred najmanj 150. leti. Pustiti zanemarjeno tako mojstrovino, jo pustiti neizkoriščeno, bi pomenilo zaničevati trud tistih, ki so jo takrat zgradili!

Tudi v naših krajih zaznavamo klimatske spremembe.

Padavin je vse manj ali bolj točno - njihova letna razporeditev je vedno bolj neugodna, tako da je voda vedno bolj dragocena. V bodočnosti se bomo morali zato tudi mi sprijazniti z varčevanjem tega osnovnega naravnega življenjskega vira.

Zakaj se, torej, ne bi tudi mi takoj začeli z gledovati po naših prednikih in ponovno uporabljali zbiralnike deževnice za sanitarne in kmetijske namene?

Na podlagi takega razmišljanja vam tokrat predstavljamo poseben bančni produkt v obliki zelo ugodnega dolgoročnega posojila, ki je namenjeno ne le našim članom in rednim strankam, temveč je namenjeno tudi širšemu prebivalstvu. Izredna ponudba velja na območju vseh občin Tržaške pokrajine in tudi za vse slovenske obmejne občine v pravem duhu sodelovanja pri odpravljanju še zadnjih mentalnih mejnih pregrad. Pripravljeni smo financirati gradnjo novega ali popravilo starega vodnjaka ali zbiralnika deževnice - štjerne - do največjega možnega denarnega zneska 25.000 €. Predvidena obrestna mera je EURIBOR na 6 mesecev z dodatkom 0,5% spreada. Najdaljša možna doba odplačevanja posojila je 15 let. Aplikirani stroški so 1 odstotek podeljenega posojila, vendar teh prvih desetim prošnjam, naslovljenih na komisijo za dodelitev posojila, ne bomo zaračunali. Predvidena procedura za odobritev je zelo enostavna in tudi hitra. Zato lahko rečem, da je to o pogojih za dodelitev posojila tudi vse; torej prozorno kot voda!

Oglejmo si še primer povsem konkretne simulacije kreditiranja! Za podeljenih 5.000 € posojila za obnovo starega vodnjaka bi bil, na primer, po nujenih pogojih mesečni obrok vračanja posojila za dobo 15 let približno 39 €. Za zgraditev nove štirne, za denimo 20.000 € podeljenega posojila, pa bi znašal mesečni obrok vračanja posojila približno 157 €. Menim, da je ponudba res ugodna. In, kar je še pomembnejše, tudi dostopna je!

Naj še povem, da smo o naši pobudi obvestili tudi vse župane bližnjih občin s prošnjo, naj bi v mejah njihovih pristojnosti pospešili postopke za pridobitev morebitnih dovoljenj za prenavo in gradnjo novih štirn. Njihov odziv je bil nadvse pozitiven in se jim že sedaj toplo zahvaljujem za sodelovanje!

Za konec bi rad povedal še tole: Ni naključje, da smo predstavili pobudo na dan, ko smo spregovorili tudi o našem socialnem delovanju. Vidno je, da smo v tem primeru zapostavili donosnost v prid dostopnosti posojila, saj si želimo, da bi ga čim več ljudi tudi izkoristilo. Upamo, da bo pobuda požela veliko zanimanje in uspeh. Seveda pa se je treba le še odločiti za končni korak - za prenavo obstoječe ali za gradnjo nove štirne! Nedvomno pa je to tudi dokaz, da poskušamo po naših možnostih v širši javnosti vzbuditi pozornost, zanimanje in tudi občutek odgovornosti za razreševanje problemov, ki bodo sčasoma krojili usodo človeštva - tudi v naših krajih.

Zadružne banke se razlikujemo od drugih bank tudi v tem. Naše geslo pravi, da je naša moč v različnosti. In v duhu prepotrebnega zaželenega ravnovesja med odnosom kapitala in družbene koristi je ta moč - moč odgovornosti, moč ljudi in moč duše.

Sergij Stancich, predsednik Zadružne kraške banke, Opčine - Italija

projekt | voda

Kreditiranje
za obnovo starih
ali izvedbo novih "štirn"
[kraški vodnjaki]

Slavnostna akademija ob 190. obletnici odkritja notranjih delov Postojnske jame

LUKA ČEČ: "TU JE NOV SVET, TU JE PARADIŽ!"

Sabina Paternost

Postojnska jama, najbolj obiskana slovenska turistična znamenitost in ena najlepših stvaritev narave na svetu, je vstopila v leto praznovanja. Čeprav njeno starost merimo v milijonih let, pa sta zadnji dve stoletji tisti, v katerih je bilo dogajanje v zvezi s Postojnsko jamo najbolj intenzivno v vsej zgodovini - tako na področju odkrivanja in raziskovanja kot na področju turističnega razvoja in z njim povezanih novosti in pridobitev. V letu 2008

Postojnska jama praznuje 190 let, odkar je domačin Luka Čeč odkril njene notranje dele in vznemirjen izrekel znameniti stavek: »Tu je nov svet, tu je paradiž!«, naslednje leto pa bomo obeležili tudi 190. obletnico začetka organiziranega turizma moderne dobe, za katero štejemo 17. avgust 1819, ko si je Postojnsko jamo ogledal avstrijski prestolonaslednik Ferdinand I. in se kot prvi vpisal v knjigo obiskovalcev.

Vabilu na slavnostno akademijo so se odzvali visoki gostje slovenskega političnega življenja, med njimi minister za promet mag. Radoslav Žerjav, direktor direktorata za turizem na Ministrstvu za gospodarstvo mag. Marjan Hribar, župan občine Postojna Jernej Verbič, poslanca v Državnem zboru RS Zvone Černač in Josip Bajc ter drugi.

Praznovanje 190-letnice odkritja notranjih delov Postojnske jame smo simbolično začeli s slavnostno akademijo, ki je v veliki dvorani Jamskega dvorca pred Postojnsko jamo, imenovani po odkritelju Luku Čeču, potekala v nedeljo, 13. aprila 2008, prav na predvečer dneva, ki velja za uradno obletnico velikega dogodka. Zgodovinski zapisi namreč pričajo, da je notranje dele Postojnske jame Luka Čeč odkril 14. aprila 1818.

Vabilu na prireditev se je poleg zaposlenih, upokojencev in poslovnih partnerjev odzvalo kar nekaj visokih gostov, med njimi minister za promet, direktor direktorata za turizem, župan občine Postojna, nekateri poslanci državnega zbora in državnega sveta, občinski svetniki, prišlo pa je tudi nekaj drugih predstavnikov slovenskega političnega življenja.

V prireditev so nas z instrumentalno skladbo popeljali člani novogoriškega Big benda Nova, nato pa je voditeljica

Slavnostni govornik na akademiji je bil minister za promet mag. Radoslav Žerjav.

prirejitve Polona Škodič prisotnim na kratko osvetlila zgodovino dogajanja in raziskovanj pred velikim odkritjem v letu 1818. S pomočjo oživiljenega lika Luke Čeča, ki ga je zaigral Jože Jurca, pa je predstavila zgodovinsko zмотo, ko je bilo nekaj časa odkritje pripisano Josipu Jeršinoviču.

Prvi govornik, ki je pozdravil navzoče goste, je bil Matjaž Berčon, direktor družbe Turizem KRAS, sedanjega upravljalca Postojnske jame. V svojem govoru se je dotaknil zgodovinskih temeljev razvoja centra krasoslovja ter poudaril, da se razvoj nadaljuje ter da se za prihodnost turizma na tem območju ni bati. Poudaril je tudi, da pomeni krepitev turističnega sektorja, ki ima vsekakor multiplikativne učinke na ostalo gospodarstvo, tudi odpiranje novih delovnih mest ter veliko priložnosti za nove naložbe.

Pomen Postojnske jame za slovenski turizem je poudaril mag. Marjan Hribar, direktor direktorata za turizem na Ministrstvu za gospodarstvo Republike Slovenije. Čestitkam ob visokem jubileju se je pridružil župan občine Postojna Jernej Verbič in poudaril pomen dobrega in dolgoletnega sodelovanja ter prepletenosti razvoja kraja z razvojem turizma v Postojnski jami.

Slavnostni govornik na akademiji je bil minister za promet Republike Slovenije mag. Radoslav Žerjav. V svojem govoru je poudaril pomen Postojnske jame za razvoj kraja ter njeno zgodovinsko povezanost in odvisnost od bližnjih prometnic, ki se ji ne bo mogla izogniti niti v prihodnosti. Z razvojem transportne dejavnosti se je namreč rodila nova gospodarska panoga - turizem, v začetku celo imenovana tujski promet. Minister je spomnil na to, da so vse pomembne prelomnice, ki so se v zgodovini dogajale na področju prometa, vplivale tudi na razvoj turizma v Postojni. Poudaril je tudi pomen sodelovanja med turističnim in prometnim gospodarstvom, saj to pomeni nov korak v razvoju Slovenije. Za

razvoj varnosti, ki je med dejavniki za odločitve o obisku določene destinacije med najpomembnejšimi, je namreč oblikovanje dobre prometne infrastrukture bistvenega pomena.

V nadaljevanju slavnostne akademije se je Matjaž Berčon v imenu upravljalca Postojnske jame, družbe Turizem KRAS, s priložnostnimi plaketami zahvalil ostalim partnerjem, ki so predstavljali v preteklosti in še sedaj predstavljajo temelje razvoja krasoslovja in vsak na svoj način pripomorejo k razpoznavnosti Postojne in Postojnske jame v svetu in s katerimi si družba Turizem KRAS želi sodelovanja tudi v prihodnje. Plakete so prejeli:

Inštitut za raziskovanje krasa v Postojni

Inštitut Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti za raziskovanje krasa v Postojni je v preteklem letu praznoval svojo 60-letnico, vendar pa sta njegovo delo in zgodovina mnogo daljši. Prve ideje o ustanovitvi speleološkega inštituta segajo v leto 1910, saj so se že takratni upravljalci Postojnske jame zavedali pomembnosti take ustanove na krasu. Smele načrte Jamske komisije in prve zametke Speleološkega inštituta sta v prejšnjem stoletju prekrizali dve svetovni vojni, pa vendar se je delo, ki je bilo osnovano leta 1929 z ustanovitvijo Italijanskega državnega inštituta pri Postojnski jami, nadaljevalo. Zanj je imela posluš tudi Slovenska akademija znanosti in umetnosti, ki je leta 1947 v Postojni ustanovila Zavod za raziskovanje krasa, pozneje Inštitut za raziskovanje krasa, ki je še danes edina tovrstna ustanova s sedežem zunaj Ljubljane. Sodelovanje s Postojnsko jamo je bilo vsa pretekla leta zgledno, saj se je ohranilo kljub temu, da se je formalna pot med obema partnerjema razšla. Danes družijo podjetje Turizem KRAS in Inštitut za raziskovanje krasa sodelovanje na področju raziskovanja kraških pojavov, pa tudi sodelovanje na področju oblikovanja nove turistične ponudbe. Pomembno je prenašanje bogatega znanja strokovnjakov pri izobraževanju jamskih vodnikov ter na drugi strani sodelovanje gospodarstva pri izdajanju strokovne literature, ki jo pripravljajo sodelavci Inštituta. Še en pomemben mejnik pa je postavljen na področju podiplomskega izobraževanja z ustanovitvijo študija krasoslovja.

Direktor Turizma KRAS, d.d., Matjaž Berčon se je zahvalil za sodelovanje županu občine Postojna Jerneju Verbiču.

V imenu Inštituta za raziskovanje krasa je plaketo sprejel njegov predstojnik dr. Tadej Slabe.

Notranjski muzej Postojna

Hkrati z idejo o znanstvenem centru je v Postojni rasla tudi ideja o kulturni ustanovi, ki bi zbrano gradivo hranila in dopolnjevala. Tako so bili v začetku 20. stoletja postavljeni tudi temelji jamskega muzeja v Postojni. Ideja je dokončno oživela po drugi svetovni vojni z ustanovitvijo Notranjskega muzeja, ki se je sprva ukvarjal predvsem z zbiranjem gradiva bližnje preteklosti, z leti pa se razvil v kompleksno ustanovo, ki sedaj združuje arheološki, zgodovinski, biološki in restavratorski oddelek. Tudi njegovo področje dela se je z leti širilo čez občinske meje; predvsem v obdobju, ko je muzej deloval pod okriljem Inštituta za raziskovanje krasa ter kot Kraška muzejska zbirka, pa tudi oral ledino na področju speleologije in krasoslovja. Sodelovanje podjetja Turizem KRAS z Notranjskim muzejem je raznoliko in pestro in zajema skoraj vsa področja dela Notranjskega muzeja. Še posebej intenzivno je na področjih biologije, zgodovine in arheologije, na katerih strokovnjaki velikokrat svetujejo in s svojim znanjem pripomorejo k razvoju produktov in ponudbe Postojnske jame.

Plaketo je sprejel Dejan Vončina, v. d. direktorja Notranjskega muzeja.

Turistična zveza Brkinov, Krasa in Notranjske

Turistična zveza Brkinov, Krasa in Notranjske že vrsto let opravlja svoje civilno družbeno poslanstvo na področju promocije in razvoja turistične dejavnosti v širši regi-

ji. Še zlasti, ker je njen najmočnejši steber prav Turistično društvo Postojna, ki letos obeležuje častitljivih 125 let. Tudi sodobni koncepti, ki izvirajo iz »Razvojnega načrta in usmeritev slovenskega turizma za obdobje 2007-2011«, uvajajo nadgradnjo modela organiziranosti slovenskega turizma na vseh ravneh - na državni, regijski in občinski. V vseh strukturah naj bi bilo zagotovljeno sobivanje tako javnega in zasebnega sektorja kot civilne družbe, ki jo v našem primeru predstavlja Turistična zveza Brkini, Kras, Notranjska. Ne glede na to pa je povezava v praktičnem sodelovanju med turistično zvezo in družbo Turizem KRAS že stara in tradicionalna.

V imenu Turistične zveze Brkini, Kras, Notranjska je plaketo sprejel njen predsednik Srečko Šajn.

Občina Postojna

Skozi desetletja se je kalila ideja o gospodarskem, kulturnem in znanstvenem stebru centra krasoslovja, pa vendar ne smemo zanemariti pomena Občine Postojna. Življenje mesta Postojna, ki bo v naslednjem letu praznovala 100-letnico mestnih pravic, je tesno povezano s Postojnsko jamo. Z roko v roki so bile v preteklosti sklenjene in uresničene marsikatero zaveze. Usmeritev Občine v razvoj turizma narekuje tudi v prihodnosti poglobljeno sodelovanje pri uresničevanju skupnih idej, ki imajo za cilj prepoznavnost destinacije in blaginjo občanov. Podoba in ponudba kraja se z razvojem turizma spreminja. Še posebej v času, ko se v Postojni gradijo nove ulice in stanovanjski objekti in ko se po uspešnem dogovoru med Občino in državo občinski proračun plemeniti s koncesijskimi sredstvi Postojnske jame, je posluš Občine, ki k temu razvoju prispeva z investiranjem v infrastrukturo in s spodbujanjem malega gospodarstva še kako dobrodošel.

V razvedrilnem delu programa je nastopil Big Band iz Nove Gorice.

Plaketo je sprejel Jernej Verbič, župan občine Postojna

Na slavnostni akademiji smo predstavili tudi nove publikacije, z izdajo katerih smo obeležili to visoko obletnico.

Po dobrih dveh desetletjih je izšla nova monografija o Postojnski jami z naslovom »Postojnska jama - *Immensum ad antrum aditus*«, za katero je besedilo napisala Alenka Čuk, večino fotografij pa prispeval Miha Krivic, oba domačina. Monografija je po vsebini razdeljena na šest poglavij, opisuje pa zgodovino turističnega in tehničnega razvoja Postojnske

jame. Spremlja obiskovalca na turistični poti po njej, ga seznanja, kdo od eminentnih obiskovalcev si jo je ogledal ter na koncu ponudi bralcu še nekaj zanimivosti, ki naj bi spodbudile podaljšanje njegovega obiska.

Izdali smo poseben dvoletni koledar, ki poudarja predvsem obdobje med 14. aprilom 2008 in 17. avgustom 2009, datumoma, ki obeležujeta obe pomembni obletnici. Koledar je 14-listen, vsebinsko pa opisuje pomembne zgodovinske prelomnice in najznamenitejše točke Postojnske jame. Citati iz zgodovinskih virov, ki so dodani fotografijam na vsakem koledarskem listu, pričajo o tem, da je bila Postojnska jama in dogajanje v zvezi z njo tudi v preteklih stoletjih velikokrat téma pisanja takratnih medijev.

Ob 190-letnici smo izdali tudi dve priložnostni znamki vrednosti A in C, ki z logotipom spominjata na pomembno obletnico in bosta v prodaji izključno na prodajnih mestih Postojnske jame.

Bralci revije Kras pa že vedo, da je njena 88. številka posvečena zgolj Postojnski jami. Med obiskovalce akademije smo razdelili kar nekaj izvodov obsežne, 68 strani obsegajoče revije, v kateri so zbrani članki o zgodovini Postojnske jame, o raziskovanjih današnjih dni, pa tudi o njenem sedanjem razvoju ter o pogledu v prihodnost. Zato se uredništvu in izdajateljem revije Kras zahvaljujemo za zgledno sodelovanje in ponujeno možnost predstavitve naše obletnice v njej.

V razvedrilnem delu prireditve je nastopil Simfonični orkester NOVA iz Nove Gorice s solisti Aniko Horvat, z Mitjo Jerkičem in drugimi, domači gostinci pa so v Jamskem dvorcu pripravili imenitno pogostitev.

Zahvalo za dolgoletno sodelovanje z Inštitutom za raziskovanje krasa ZRCSAZU je sprejel njegov predstojnik dr. Tadej Slabe.

Nepozaben vzgojno-izobraževalni
in promocijski dogodek pred Postojnsko jamo

KRAS - PRILOŽNOST IN IZZIV ZA EKOŠOLE IN EKOVRTCE

Nada Pavšer

Šole in vrtci so se odzvali na razpis nacionalne koordinacije ekošol in na Dan zemlje, ki pomeni za Slovenske ekošole ekodan, svoje okoljske dejavnosti, ki so jih opravljali med letom.

Letos so med drugim v sodelovanju s Postojnsko jamo organizirali v soboto, 19. aprila 2008, skupno srečanje ekošol pred Postojnsko jamo. Šole so imele priložnost predstaviti širši javnosti, medijem in mnogim udeležencem in obiskovalcem Postojnske jame, kako postaja kras kot tematski sklop del njihovega šolskega programa.

Ob predsedovanju Slovenije Svetu Evropske Unije smo s projektom v letošnjem letu želeli okrepiti dejavnost ekošol ter s tem intenzivneje spodbuditi posameznike v Sloveniji za **odgovornejši odnos do okolja**. Ker se vse prične

pri mladih, smo za odgovoren odnos do okolja - predvsem do krasa kot svetovnega fenomena - spodbujali mlade v ekošolah, prek mladih pa tudi njihove starše in družine za varovanja krasa, za spoznavanje njegovih posebnosti in za preprečevanje onesnaževanja podtalnice na krasu.

V okviru projekta, katerega nosilki sta nacionalna koordinacija ekošol in revija Kras, so skupaj z delniško družno Turizem KRAS, destinacijski management, d.d. iz Postojne povabili vse šole, ki v svojih programih uresničujejo cilje ekošole s tematiko Kras. V projektu jim je bila dana možnost, da predstavijo cilje vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj. Sponzor projekta Turizem KRAS, d.d., je poskrbel za razstavni prostor in program prireditve ob Dnevu zemlje.

Na srečanju pred Postojnsko jamo so ekošole in ekovrtci predstavili bogato paleto zamisli in projektov, ki med poukom in ob pouku poučujejo o krasu kot priložnost za razvoj v očeh otrok in mladostnikov. Predvsem je bil poudarek na

Podelitev ekozastav

OŠ Dragotina Ketteja

naravni in kulturni dediščini krasa s poudarkom na vsebinah: Postojnska jama, Učilnica v naravi - Vivarij Proteus, Predjamski grad in podobno.

Opis projekta ob Dnevu zemlje

1. Šole so v svojih koticah v naravnem okolju predstavile rezultate projektov na izviren način.
2. Najboljši projekti in izdelki so za daljši čas razstavljeni v Učilnici v naravi v Vivariju Proteus pri vhodu v Postojnsko jamo, kjer so na ogled domači in tuji javnosti.
3. Vse prijavljene šole, ki so predstavile svoje dejavnosti, so izpolnile nacionalni kriterij za pridobitev ekozastave. Prejele so jo 10. maja 2008 na prireditvi v Ljubljanskem Tivoliju.
4. Medijska promocija ekošol in revije Kras.

S projektom Kras v očeh otrok in mladostnikov ob Dnevu zemlje so slovenski ekošolarji s svojimi projekti prispevali k odgovornejšemu odnosu do okolja ter uresničili marsikateri cilj vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj kot učenja za trajnostno ohranitev in prihodnost našega kraškega prostora. Predstavitev projektov ekošol in ekovrtcev pred Postojnsko jamo je bila priložnost in spodbuda za povezovanje izvajalcev in vsebin kraških posebnosti ob skupnem tematskem sklopu KRAS v šoli in vrtcu. Tako Lipica kot Postojnska jama lahko postaneta odlični lokaciji za stalno predstavljanje inovativnih idej šol in vrtcev kot osnovo za razvojno priložnost prebivalcev krasa.

V nadaljevanju se v predstavitev zrcalijo modeli za reševanja okoljskih in drugih problemov šole ter njene okolice, rezultati raziskovalnih nalog in anket o vrednotah, ki jih razvija posamezna šola ipd.

Osnovna šola Hrpelje

Devetnajstega aprila se je zgodil čarobni rojstni dan zmajčka Jamija. Celodnevno dogajanje pred Postojnsko jamo je privabilo mimoidoče in v njih vzbudilo zanimanje za predstavitev ekošol in mrežo kraških šol. V Vivariju je potekala inovativna tematska ustvarjalnica Močerilova votlinica. Vabili sta tudi dvorana v jamskem dvorcu in ploščad, ki je bila glasbeno in plesno obarvana.

Izkoristili smo priložnost in pred Postojnsko jamo promovirali našo "Vodno pot", ki je del naravoslovno-zgodovinske učne poti v Hrpeljah. Alessia, Nina, Lara, Anja, Emir in Urban, učenci četrtega razreda, so ves dan neumorno delili letake v slovenščini, angleščini in italijanščini mimoidočim skupinam in posameznikom, ki so se odpravljali na ogled jame. Mlajše so vabili, da so si poslikali kamne z motivom kuščarja - zelenca, ki je simbol naše poti. Pripravili smo jim igro s kockami, med katero so lahko spoznavali, kje vse lahko najdemo vodo na kraških tleh. Imeli so priložnost tudi obiskati jamo, saj je bila vstopnina 1 € zanje le simbolična.

Ogledali smo si tudi koticke drugih šol, ki so inovativno pripravile svoje predstavitve. Vrhunec dogodka je bil v popoldanskem času, ko je iz jame prišel zmajček Jami in otrokom razdelil torto, ker je praznoval svoj rojstni dan.

Učiteljici Suzana Godina Jelušič in Kristina Škrjanec

Osnovna šola Dragotina Ketteja Ilirska Bistrica

Učenci in učitelji OŠ Dragotina Ketteja Ilirska Bistrica smo se 19. aprila 2008 z ostalimi šolami s kraškega območja zbrali pred Postojnsko jamo in postavili svojo stojnico. Prebivalce modrega planeta smo želeli opozoriti na prob-

Osnovna šola Stari trg pri Ložu

lem - pomanjkanja čiste vode - ki nam grozi v bližnji prihodnosti. Dandanes namreč dajemo prednost različnim materialnim dobrinam, ki za življenje niso najpomembnejše. In pri tem pozabljamo, da moramo sami poskrbeti za najosnovnejše naravne vire, ki jih potrebujemo za preživetje - za vodo in hrano.

Učenci naše šole so zapeli občinsko himno "Tječe, tječe ...", mimoidočim pa so ponudili požirek "fine bistrške" in košček kruha ter jim poklonili ročno izdelan cvet.

Osnovna šola Antona Šibelja Stjenke Komen

Naša šola OŠ Antona Šibelja-Stjenka Komen je pred Postojnsko jamo predstavila projekt o ajdi in učne poti v okolici šole. Na stojnici smo obiskovalcem predstavili razširjenost ajde na Komenskem Krasu, možnosti za njeno ponovno gojenje in hrano iz ajdove moke. Kuhali smo ajdovo polento in jo ponujali obiskovalcem. S projekcijo fotografij o učnih poteh v okolici šole smo vabili mimoidoče, naj nas obišejo in spoznajo Komenski Kras. Za boljše razpoloženje je poskrbel naš trobentač s pesmijo "Po Koroškem, po Kranjskem že ajda zori".

Dragica Ukmar Kodelja, OŠ Antona Šibelja-Stjenka Komen

Osnovna šola Miroslava Vilharja Postojna in njena Podružnična šola Hruševje

Na natečaju Kras v očeh otrok in mladostnikov smo sodelovali s projektom Pomlad v Predjami. V projektu sta sodelovali matična šola in podružnična šola Hruševje. S projektom smo želeli predstaviti pomladno prebujanje, rajanje, otroške igre in zabavo v Predjamskem gradu in pred njim.

Na predstavitvi projekta, ki je potekala pred Postojnsko jamo, smo postavili stojnico, na kateri so si obiskovalci lahko ogledali različne glinene posode, sladke češnje in rezine, izbrali recept za pripravo češenj, zapiskali na piščalko, ... Največ pozornosti je pritegnil Erazem Predjamski s svojo spremljevalko, ki se je sprehajal pred Predjamskim gradom in obiskovalcem delil slastne vipavske češnje ter Erazmove rezine. Pod gradom so se deklice igralle s punčkami iz cunj, fantje pa so izdelovali vrbove piščalke in nanje piskali. Grajska gospoda se je večkrat zavrtela ob zvokih srednjeveške glasbe. Dame, ki niso imele plesalcev, pa so vezle krasne prtičke.

Projekt so učenci zelo lepo sprejeli, saj zelo radi raziskujejo domače okolje in so ponosni, da živijo na krasu. Zavedajo se tudi, da je potrebno domače okolje zelo dobro poznati in zanj skrbeti, saj bomo le tako lahko živeli drug z drugim.

Učenci ekošole OŠ Miroslava Vilharja Postojna in Podružnične šole Hruševje

Osnovna šola Antona Globočnika Postojna

V soboto, 19. aprila 2008, je pred Postojnsko jamo potekala predstavitev prijavljenih šol na natečaj Kras v očeh otrok in mladostnikov. Predstavila se je tudi naša ekošola, OŠ Antona Globočnika Postojna.

Na omejenem prostoru smo predstavili maketo jame, ki so jo izdelali učenci podaljšanega bivanja, utrinke letošnjega tekmovanja Turizmu pomaga lastna glava s temo »Od zrna do mize« ter dela turističnega krožka. Učenke naše šole so z dodatnimi pojasnili in s ponujenimi brošurami naključne obiskovalce seznanjale z delom in dosežki šole.

Nacionalna koordinatorica Nada Pavšer si je ogledala tudi našo predstavitev in nam povedala nekaj spodbud za nadaljnje delo.

Koordinatorici ekoprojekta Sonja Česnik in Mateja Šepič

Osnovna šola Stari trg

Naša šola se je predstavila z izdelki učencev 5.a razreda, ki so nastali pod mentorstvom učiteljice Blanke Knez s teme »Mati zemlja joče«. V Postojni smo kljub dežju in burji uspešno predstavili naš kraj ter dobili veliko novih idej, kako smo učenci in učitelji lahko tudi uspešni menedžerji.

Osnovna šola Lava Celje

Učenci Osnovne šole Lava Celje smo se prijavi na razpis projekta Kras v očeh otrok in mladostnikov. Naslov našega projekta je bil »Spomin na kras«. V njem so sodelovali razredi na razredni in predmetni stopnji. Naredili smo osnutke za razglednice in spominke naših endemičnih jamskih živali iz gline. Predstavnike živali jamskega sveta smo upodobili tudi v obliki nakita. Naredili smo obeske za verižice iz vrvic. Na njih smo upodobili jamske živali ter stalagmite, stalaktite in druge prečudovite tvorbe iz apnenca. V vivariju smo si ogledali predstavnike živali Postojnske jame. Mnogi med nami so bili prvič v Postojnski jami. Vsi pa smo bili nad njenimi lepotami neizmerno navdušeni.

Zelo smo bili veseli, ker je našo stojnico obiskalo veliko turistov, tujih in domačih. Med tujimi je bilo veliko Japoncev, ki so želeli spominke tudi kupiti.

S prijetnimi vtisi smo se proti večeru vrnili domov v Celje s trajnim SPOMINOM NA KRAS.

Nada Pavšer, prof. naravoslovja, kemije in biologije - nacionalna koordinatorica ekošol, Ministrstvo za okolje in prostor

Učenci - predstavniki ekošole Osnovne šole Lava Celje in koordinatorica ekošole Silva Jontes

Letos sodelovali jahači iz enaindvajsetih držav

LIPICA NAVDUŠILA TEKMOVALCE

Jasna Božac

Kobilama Lipica je bila v začetku meseca junija zopet prizorišče elitnega športnega dogodka in kraj srečanja zvenceh tekmovalnih imen iz dresurnega športa. Še več! Lahko bi rekli, da je bilo to tekmovalje za svetovni pokal v Lipici marsikateremu tekmovalcu stopnička pred potjo ali pa že na poti na letošnje olimpijske igre v Hong Kongu. Skorajda neverjetno, a vendar resnično - Kobilama Lipica je v teh dneh gostila enaindvajset držav z vsega sveta, med njimi tekmovalce iz Brazilije in Hong-Konga, ki smo jih v Lipici prvič videli v tekmovalni areni. Posebna

popesritev letošnje tekme in prava paša za oči so bile vsekakor številne raznovrstne reje konj - od že športno uveljavljenih toplokrvnih evropskih pasem konj, pa frizijskih, lusitanskih in andaluzijskih do lipicanskih konj. Nastopi tako imenovanih baročnih pasem konj v tekmovalni areni, ki so se uspešno kosali s tekmovalnimi konji že priznanih toplokrvnih nemških ali holandskih rej, pričajo o temu, da imajo lahko tudi ti konji pod taktirko dobrih jahalnih mojstrov šolanja pred seboj uspešno tekmovalno prihodnost.

Prvovrstne, v letošnjem letu povsem obnovljene tekmovalne maneže, odlična in že izkušena organizacija tekmovalnja, gostoljubnost gostiteljev, čudovita narava s plemenitimi lipicanskimi konji so pomenile za vsakega tekmovalca svojevrstno doživetje in užitek. Ni naključje, da se številni tekmovalci vedno znova radi vračajo v Lipico.

Judy Reynolds, mlada šestindvajsetletna irska tekmovalka, ki trenira na Bavarskem v Nemčiji pri enem izmed najbolj znanih trenerjev (Jo Hinnemann), je v sedlu desetletnega varovanca Rememberja prvi dan osvojila zmagovalne stopničke (1370 točk - 68,50 %) pred Avstrijcem **Stefanom Petrom**, ki se ponovno uspešno vrača v tekmovalno areno in v Lipico vedno znova rad prihaja. Tretje mesto je prav tako pripadlo avstrijski tekmovalki **Belindi Weinbauer**.

Med mladimi jahači in mladinci je opaziti zelo velik napredek predvsem v italijanskem moštvu, ki jih v največji meri trenira znana italijanska tekmovalka in stara znanka Lipice **Laura Konz**. Med mladimi jahači je bila najuspešnejša italijanska tekmovalka **Micol Rustignoli** v sedlu Konkorde, dobrim poznavalcem perspektivnih konj se je oko prav gotovo ustavilo na temperamentnem sivem žrebcu Uson van Essen, last

Italijanske konjeniške zveze, ki ga je jahal **Riccardo Sanavio**.

Med mladinci nas je prav gotovo najbolj navdušila **Virginia Maghenzani** (najboljša mladinka turnirja v Lipici) v sedlu prečudovitega desetletnega westfalca Flori, last znane italijanske tekmovalke Anne Paprocke-Campanella. Virginia jaha Florija šele dva meseca, vendar sta oba pokazala popolnoma usklajen nastop in osvojila prvo mesto trikrat. Za to mlado, nad vse talentirano tekmovalko bomo v prihodnje prav gotovo še slišali.

Intermediate I je odločila v svojo korist avstrijska tekmovalka **Ulrike Prunthaler** z devetletnim žrebcom Bartalgut's Harvard (67, 15 %).

V paradni nalogi Grand Prix je bilo na startu več kot štirideset tekmovalcev. V dokaj hudi konkurenci je zmaga pripadla 26-letnemu tekmovalcu iz Avstrije **Cristianu Schumachu**, ki trenira pri znanem mojstru **Fritzu Gaulhoferju** (1651 točk - 68,79 %), na drugem mestu je bila angleška tekmovalka **Jane Gregory** na Lucky Staru, ki domuje in trenira pri znani nemški tekmovalni zvezdi **Ulli Salzgeber**. Tretje mesto je osvojila v Italiji živeča irska olimpijska tekmovalka **Anna Merveldt**. Lepa nastopa je prikazal naš uspešni mednarodni tek-

Virginia Maghenzani na Floriju, najboljši par med mladinci.

Italijanski tekmovalac Piero Sangiorgi in enajstletni Florian sta bila eden izmed najlepših parov turnirja.

DRESURNEGA JAHANJA

movalec **Igor Maver** v sedlu lipicanskega žrebca F. Canisse in v sedlu Wiesensteiga.

Anna Merveldt, ki jo je v preteklosti prav tako treniral Jo Hinnemann, je osvojila prvo mesto v nalogi Grand Prix Special pred Švedinjo **Pernillo Markusson** in pred Francozem **Remyjem Issartelom**.

Za popolno presenečenje pa je na nedeljskem tekmovanju za svetovni pokal v prostem programu z glasbo prav gotovo poskrbel poljski tekmovalec **Michal Rapcewicz** v sedlu enajstletnega poljskega kastrata Rondona (73,75 %), saj je pustil za seboj obe angleški tekmovalki **Jane Gregory** in **Anno Ross Davies** ter na četrtem mestu lanskoletnega zmagovalca **Wayna Channona**.

Kaj lahko pripišem po koncu štiridnevnih tekmovanj v Lipici? Potekalo so v prijetnem gostoljubnem vzdušju in v zadovoljstvo vseh tekmovalcev ter gostov, za kar moramo pohvaliti Kobilarno Lipica, Konjeniški klub Lipica in Konjeniško zvezo Slovenije ter klube, ki so pri organizaciji priskočili na pomoč. Tekmovanje je bilo po kakovosti in velikosti eno izmed največjih doslej, kar priča o tem, da je Lipica že svetovno znan prireditveni tekmovalni center, predvsem pa, da se tekmovalci v Lipico radi vračajo. Prireditveni stadion je blestel v novi preobleki, na novo preurejeni tekmovalni maneži sta uspešno prestali hudo preizkušnjo nalivov dežja. Če pa bi v tekmovalni areni videli več domačih nastopov, bi bilo naše zadovoljstvo skoraj popolno.

Jasna Božac, glavna sekretarka organizacijskega odbora svetovnega pokala v dresurnem jahanju v Lipici, JZ Kobilarna Lipica

V odmorih med tekmovanjem so organizatorji predstavili Lipicance v klasični šoli jahanja, šoli nad zemljo in vožnji vpreg. Fotografija L. Lisjak

Poljski tekmovalec Michael Rapcewicz in Rondon

Lipiški trener in tekmovalec Igor Maver - najboljši domači jahač turnirja.

Jane Gregory v sedlu Lucky Star sta bila najboljši par štiridnevnega turnirja v Lipici

FEI tekmovanje v preskakovanju ovir za Pokal narodov SCI04* Lipica

NAJBOLJŠI AMERIŠKA REPREZENTANCA IN

Andreja Šenk Brce

V nedeljo, 29. junija 2008, se je v Lipici s tekmovanjem za Veliko nagrado Slovenije - "Grand Prix of Slovenia" končalo veliko mednarodno tekmovanje v preskakovanju ovir za Pokal narodov. Moštvena zmagovalka je reprezentanca Združenih držav Amerike, med posamezniki pa je amagovalka in prejemnica Grand Prix Avstrijka Sabine Seeburger-Schranz s konjem "Quartz Van De Nieuwmole".

Avstrijka Sabine Seeburger-Schranz prejemnica Grand Prix

Zmagovalka **Sabine Seeburger-Schranz**, 31-letna avstrijska tekmovalka, je s svojim osemletnim konjem "Quartz Van De Nieuwmole" v baražu končala svoj nastop brez kazenskih točk in v samo 40,40 sekundah. Sabine in njen konj sta v preskokih dobesedno preletela ovire. Nastopata dve leti in zmagala v Lipici je njun največji uspeh na mednarodnih tekmovanjih. V Lipici je Seeburger-Schranzeva za prvo mesto prejela nagrado 5.125 €, medtem ko je bil celotni nagradni sklad za Veliko nagrado Slovenije 20.500 €.

Letos sta Schranzeva in njen "Quartz Van De Nieuwmolen" med drugim osvojila tudi Veliko nagrado mesta Linz (Grand Prix of Linz)... Na drugem mestu tekmovanja za Veliko nagrado Slovenije je bil sekundo počasnejši (0/41,50) Italijan **Filippo Moyerso**en s žrebcom „Loro Piana Eclypso“. Tretje mesto (4/41,10) je zasedel nemški jahač **Günter Treiber** s kobilo „Concordia“. Najuspešnejši slovenski jahač **Tomaž Laufer** je v baražu in s konjem "Acapulco" zasedel sedmo mesto (16/45,76) in požel velik aplavz občinstva.

V moštvenem tekmovanju za Pokal narodov najboljša reprezentanca ZDA

Prvi vrhunec štiriidnevnega turnirja CSIO4*v Lipici je bilo zagotovo že petkovo (27. junija) moštveno tekmovanje za Pokal narodov. Osvojila ga je reprezentanca ZDA, druga je bila Avstrija in tretja Italija. Reprezentanca Nemčije je bila na četrtem mestu med osmimi finalisti in desetimi sodelujočimi državami.

Člani ameriške reprezentance so bili: **Michael Morrisey** s konjem "Crelido", **James Benedetto** s kobilo "Kannan S Gigi Z", **Tracy Magness** s konjem "Tarco Van Ter Moude" in **Alexa Lowe** s kobilo "Nadyleen". Po dveh delih tekmovanja so ameriški jahači zbrali 10 kazenskih točk. Avstrijska reprezentanca v sestavi: Wolfgang Oetschmaier s konjem "Royal King of Darkness", Juergen Krackow s konjem "Looping", Christian Fries s konjem "Lanco" in Sabine Seeburger-Schranz s konjem "Quartz van de Nieuwmolen" je zbrala 13 kazenskih točk. Sledili so jim Italijani s 14 kazenskimi točkami in sicer v sestavi: Emanuele Gaudiano z žrebcom

"Uppercut", Filippo Moyerso s konjem "Loro Piana Zenzero Di Santa Ma", Giovanni Lucchetti s konjem "Boston" in Gianni Govoni s konjem "Love Affair with Zamar".

Petkova zmagala v tekmi za Pokalu narodov je bila za Američane najboljše možno končanje njihove štiritedenske turneje po Evropi. Na začetku niso bili najbolj uspešni, saj so bili na tekmovanju za Pokal narodov v Poznanu na Poljskem predzadnji. Nato je Američene turneja po Evropi vodila na jug Nemčije v Aach. Tam so si nabrali dovolj izkušenj, da so se v Lipici lahko veselili zmage. "Nihče izmed naših štirih jahačev še ni tekmoval v Pokalu narodov, preden smo odpotovali iz ZDA. Zelo sem ponosna nanje!" je po svečani razglasitvi rezultatov in z veselim nasmeškom povedala vodja ameriške reprezentance Melanie Smith Taylor. Američanka, doma iz Memphisa, je vzdušje velikih tekmovanj dodobra spoznala že leta 1984 na olimpijskih igrah, na katerih je bila članica ameriške ekipe... V Lipici je bila tokrat prvič. "Lipica nam je zelo všeč; zagotovo se bomo sem še vrnili!" je po zmagi svoje ekipe obljubila Taylorjeva.

Vseh pet ameriških tekmovalcev je bilo na slovenskem Krasu zelo uspešnih, saj je dan pred ekipno zmago ZDA v Pokalu narodov 22-letna Američanka **Jeanne Hobbs** zmagala na prvi kvalifikacijski tekmi velike ture v Lipici.

Slovinci v Pokalu narodov sedmi

V Pokalu narodov so slovenske reprezentančne barve zastopali aktualni državni prvak **Luka Založnik** s kobilo "Pastell", **Tomaž Laufer** s konjem "Acapulco", **Hana Travner** s konjem "Classic Cayano" in **Primož Rifelj** s kobilo "Calandra". V prvem delu tekmovanja so nastopili vsi štirje jahači, vendar so štel le rezultati najboljših treh - Lauferja, Založnika in Travnerjeve. Tako se je Slovenija uvrstila na osmo mesto, kar ji je prineslo uvrstitev v finale, v katerem so nastopile tričlanske ekipe najboljših osmih držav, med katerimi se je Slovenija v končni razvrstitvi uvrstila na sedmo mesto.

V finalu srednje ture najboljši Nемеc Rim Beck

Sobota (28. junij) je bila zelo uspešen dan za nemškega jahača Tima Becka iz Kehla v nemški pokrajini Baden-Wurttemberg. Tridesetletni poklicni jahač **Tim Beck** je s svojim konjem holštajnske pasme "Askaban 7" zmagal v finalu srednje ture. Drugi je bil Italijan Emanuele Gaudiano s konjem "Lucky 24", ki je v Lipici zmagal na kar treh tekmah. Najuspešnejša slovenska tekmovalka v tej tekmi je bila na petem mestu **Hana Travner** s konjem "Classic Cayano".

V tekmovanju male ture je zmagal Slovenec Urh Bauman

V nedeljo (29. junija) zjutraj je v finalu male ture s konjem "Tequila" zmagal Slovenec **Urh Bauman**. V finalu

AVSTRIJKA SABINE SEEBURGER-SCHRANZ

tekmovanja mladih konj je bila najbolj uspešna mlada Avstrijka **Sabine Seeburger-Schranz** s svojim "V.I.P. 2", komaj šestletnim konjem nizozemske reje. Najuspešnejša Slovenka v tej preizkušnji je bila na tretjem mestu **Irena Leban** z žrebcom "Vitesee K".

Privlačno tekmovanje "Jump & Drive" in predstava klasične šole jahanja Kobilarne Lipica

Zanimiv nedeljski program sta še dodatno popestrili tekmovanji "Jump & Drive" in predstava klasične šole jahanja iz Kobilarne Lipica.

Tekmovanje "Jump & Drive" so organizatorji v Lipici poimenovali "Čez drn in strn". Je kombinacija preskakovanje ovir in spretnostne vožnje dvovpreg. Tekmovalni krog vsakega tekmovalnega para je potekal tako, da je jahač v sedlu najprej tekmoval v preskakovanju ovir, čim hitreje razjahal, tekel do dvovprege in medtem še sam preskočil manjšo oviro ter nazadnje skočil na kočijo, na kateri je kot sovoznik sodeloval pri spretnostni vožnji dvovprege. Ob izvršni glasbeni kulisi in navdušenem spodbujanju gledalcev je zmagala slovenska ekipa v sestavi jahač **Luka Založnik** in kočijaž **Mitja Mahorčič**, sicer državni prvak v vožnji dvovpreg.

Predstava Kobilarne Lipica in njene tradicionalne klasične šole jahanja je obiskovalce navdušila na drugačen način. Svoje znanje klasične dresure jahanja so z belimi lipicanci predstavili jahači Kobilarne Lipica. S svojim nastopom skoraj baletnega plesa lipicanskih konj so si prislužili veliko aplavzov občinstva; še posebej pri prikazu visoke šole jahanja in atraktivnih skokov šole nad zemljo.

Veliki mednarodni turnir za Pokal narodov v preskakovanju ovir CSIO4* od 26. do 29. junija 2008 v Lipici je soorganizirali Kobilarne Lipica in Konjeniška zveza Slovenije. Na štiridnevem konjeniško-športnem dogodku je sodelovalo več kot 100 jahačev s 233 konji iz 13 držav. Organizatorji so bili s potekom posameznih tekmovanj in celotnega štiridnevnega konjeniško športnega dogodka zadovoljni, saj se je uspešno končal brez kakršnihkoli zapletov in večjih poškodb. Prav tako je s potekom turnirja CSIO4* zadovoljno tudi vodstvo Kobilarne Lipica. Njen glavni direktor Matjaž Pust želi in do leta 2010 načrtuje izboljšanje infrastrukture v Kobilarni Lipica - domovini lipicana. In med večjimi načrti vodstva kobilarne je čez tri leta prirediti veliki mednarodni konjeniški dogodek - turnir CHIO, na katerem naj bi se zbrali najboljši tekmovalci v dresuri, v preskakovanju ovir in v vožnji vpreg.

Študijska bivanja študentov na Krasu

BIOLOGI IZ GÖTTINGENA VSAKO LETO PRIHAJAJO NA KRAS

Matija Gogala

V malo kraško vasico Brje pri Komnu že od leta 1994 vsako poletje prihajajo posebni gostje, študenti biologije iz univerze v Göttingenu pod vodstvom prof. dr. Norberta Elsnerja, mednarodno priznanega biologa, ter njegovih sodelavcev, med katerimi naj omenim vsaj prof. dr. Andreasa Stumpnerja. Njim pa so se v nekaterih letih pridružili še kolegi iz drugih univerz v Nemčiji ali iz drugih držav - Danske, Rusije in seveda Slovenije. Kaj jih privablja prav tja in zakaj, se bo marsikdo vprašal, saj ne gre za kakšen turističen kraj s posebnimi znamenitostmi, kajti vas Brje nima niti gostilne, trgovine ali cerkve. So pa verdarle dobri razlo-

Prof. Elsner s sodelavci se ukvarja že več kot štirideset let z vedenjem in živčnim sistemom žuželk, predvsem kobilic, ki si jih je izbral za svoje modelne organizme. In bogastvo raznih vrst kobilic je na Krasu res veliko, tako da jih ni težko opazovati v naravi ali nabrati za različne poskuse. S seboj pripeljejo biologi iz Göttingena vso potrebno opremo, od mikrofonov, kasetnikov, video naprav do računalnikov in projekcijskih enot, tako da lahko tudi na Brjah opravljajo resno študijsko delo, predavanja, poskuse in terensko delo. Seveda pa ostane dovolj časa tudi za sproščeno druženje, za izlete v podzemni svet, v gore ali v kraje z bogatejšo kulturno ponudbo, kot je na primer Štanjel ali včasih Branik. In če je v vasi pri Milanu ravno osmica, jim prav gotovo ni dolgčas...

Že precej časa smo govorili, da bi bilo prav, če v reviji Kras predstavimo prof. Elsnerja in za ta namen je kolegica z Nacionalnega inštituta za biologijo v Ljubljani dr. Nataša Stritih zanj pripravila nekaj vprašanj. Ta kratek intervju si lahko preberete v nadaljevanju, pred njim pa na kratko predstavljam profesorjevo življensko pot.

Norbert Elsner je bil rojen leta 1940 v Šleziji, od koder se je morala družina po vojni preseliti v zahodni del Nemčije. Biologijo in kemijo je študiral na univerzah v Münstru, Tübingenu, Münchnu in Kölnu, doktorsko disertacijo je pripravil pod vodstvom svetovno znanega bioakustika in nevrotologa profesorja doktorja in večkratnega častnega doktorja raznih univerz Franca Huberja, ki ga lahko imamo za strokovnega naslednika našega Ivana Regna. Oba sta namreč

gi, da so skupine mladih in manj mladih naravoslovcev vedno znova prihajale na Kras. To je predvsem narava z velikim bogastvom vrst, prijetno okolje s prijaznimi ljudmi in seveda tudi dolgoletno znanstvo ali boljše prijateljstvo z menoj in našo družino, ki smo od leta 1987 postali občasni Brci in skoraj vsak konec tedna uživamo v kraški pokrajini in njenih dobrotah ter lepotah. Ob strokovnih srečanjih v Sloveniji sem prof. Elsnerja in nekatere druge kolege povabil tudi na Kras in pri tem se je porodila ideja, da je to okolje idealno za uvajanje mladih biologov v terensko in eksperimentalno delo z žuželkami.

proučevala zvočno komunikacijo murnov in drugih ravnokrilcev. Ta usmeritev se je seveda odrazila tudi na raziskovalni poti prof. Elsnerja, ki pa je s svojim delom, z novimi metodami in s sodobnim pristopom odprl nove strani v odkrivanju živčno-mišičnega ter čutilnega sistema in zvočnega vedenja kobilic. Podoktorski študij je nadaljeval v Ugandi, delal kot asistent spet v Kölnu, Kopenhagnu in Oregonu. Po habilitaciji in službovanju v Kölnu kot privatni docent je leta 1978 dobil mesto na univerzi Georga Avgusta v Göttingenu, kjer je ustanovil in opremil nevrobiološki in bioakustični inštitut in kjer dela še sedaj. Od leta 1982 do pred nekaj leti je organiziral izredno obiskana in odmevna srečanja nevrobiologov (Göttinger Neurobiologentagung), na katerih se je srečevalo letno do 1400 znanstvenikov z vsega sveta. Norbert Elsner je član Akademije znanosti v Göttingenu, akademije Leopoldina v Halleju in je dopisni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

Čas pa mineva, oba z ženo sva že več let v pokoju, tudi prof. Elsner bo v naslednjem letu sklenil svoje aktivno obdobje na univerzi in vprašanje je, če bodo njegovi nasledniki še organizirali podobne ekskurzije na Kras. Ne dvomim pa, da bo sam ali s svojo družino še prihajal k nam, saj so se med nami spletle trdne vezi in biologi strokovnega dela tudi v pokoju ne opustimo.

Za bralce revije Kras sem se pogovarjala z znanstvenikom prof. dr. Norbertom Elsnerjem iz Nemčije o njegovem odnosu do Krasa. Poudaril je tudi:

OČARAN SEM NAD ENOSTJO NARAVE IN KULTURE!

Nataša Stritih

Profesor Norbert Elsner in njegova žena Hannelore s Frido Kosmina (desno) pred njihovo hišo na Brjah pri Komnu.
Fotografija: Christine Elsner

Biologinja dr. Nataša Stritih, ki je bila večkrat tudi na Univerzi v Göttingenu, je prof. dr. Norbertu Elsnerju med njegovim letošnjim bivanjem s svojimi študenti na Krasu v Brjah pri Komnu za bralce revije Kras zastavila nekaj vprašanj.

Pred nekaj leti sem bila gostja gala večerje, ki ste jo organizirali v sklopu svetovne nevrobiološke konference v Goettingenu. Fasciniralo me je, da smo bili tja - poleg vabljenih predavateljev kongresa - povabjeni skoraj tudi vsi Slovenci, ki smo bili takrat v tem kraju. Kako to?

Odgovor je zelo preprost. Takrat smo Nevrobiološko konferenco v Göttingenu organizirali samo sodelavci v mojem laboratoriju. Tako je bilo - navkljub 1500 udeležencem - čutiti neke vrste zasebnost, ki ni pod pritiskom družbenih pravil. Nisem bil omejen s formalnimi pravili in na konferenco sem lahko povabil kogar koli sem hotel - seveda, poleg nekaterih »obveznih« udeležencev - naše prijatelje in med njimi seveda tudi slovenske kolege. Med obiski v vaši deželi sem bil vedno deležen izredne gostoljubosti. Vendar to ni bil edini vzrok. Bil sem - in še vedno sem - prevzet nad visoko kakovostjo dela mladih raziskovalcev iz Slovenije.

Kakšni so vaši občutki v zvezi s Slovenijo? Kdaj ste se prvič zaljubili v Kras?

Želim si, da bi bil pesnik in bi tako lahko primerno odgovoril na to vprašanje. Bilo je leta 1990, ko me je moj prijatelj profesor Matija Gogala prvič povabil s seboj na Kras. Od prvega trenutka sem bil očaran nad očitno enostjo narave in kulture.

Zakaj odpeljete vsako leto svoje študente 1000 km daleč, v Slovenijo, ko pa bi lahko dovolj dobra raziskovalna

področja za izpeljavo terenskega dela verjetno našli tudi v svoji okolici?

V Nemčiji lahko le s težavo najdemo področja s tako neznansko raznolikostjo žuželčnih vrst, še posebej kobilic, ki se sporazumevajo z zvokom. Kje drugje kot na krasu, izvzemajoč območja tropskih deževnih gozdov, bi lahko študentom predstavili fenomen biotske raznovrstnosti?

Po slovenski pokrajini Kras so dobila ime tudi podobna geološka območja po vsem svetu. Ali se vam zdi, da se Slovenci dovolj zavedamo naravnih znamenitosti tega predela naše domovine, ali ste dobili vtis, da jih jemljemo kot umevne same po sebi?

Tisti Slovenci, ki jih poznam osebno, se prav gotovo zavedajo bogastva naravnih habitatov svoje dežele. Slovenija je majhna, a jo označuje velikanska raznolikost različnih pokrajin; jadransko primorje, kras, obsežni gozdovi, gore, jezera, Alpe ... Medtem se Slovenija verjetno sooča z enakim problemom kot vse ostale majhne dežele, in sicer kako najti kompromis med potrebami po razvoju gospodarstva, prometa, turizma itn. na eni strani in zaščito svoje naravne dediščine na drugi strani.

Kaj je napravilo na vas največji vtis?

Čeprav prihajam v Slovenijo že skoraj 20 let, moram žal priznati, da se v vseh teh letih nisem naučil slovenskega jezika, kar bi bil pogoj, da bi lahko primerno odgovoril na

Zajtrk in načrtovanje dela študentov.

zastavljeno vprašanje. V pogovorih s slovenskimi prijatelji - v nemščini ali angleščini - o njihovi deželi in njeni zgodovini, pa je name napravila največji vtis njihova »evropska« naravnost. Stoletja dolgo Slovenija ni bila neodvisna, najprej je bila sestavni del Avstro-Ogrskega cesarstva, v Jugoslaviji je bila pod srbsko prevlado, v obdobju med obema svetovnjima vojnama pa je bil prav Kras najprej pod italijansko okupacijo, nato pa med drugo svetovno vojno še pod nemško. V mnogih državah bi taka zgodovina lahko vodila do ekstremnega nacionalizma, ki pa ga v Sloveniji nisem nikoli začutil. Občudovanja vredno je, kako je Slovenija ohranila svojo identiteto, ne da bi zašla v skrajnosti.

Ali se vam zdi, da se prebivalci Krasa razlikujejo od ostalih Slovencev? Poznate sploh ostale Slovence, ali ste tako zaljubljeni v Kras, da sploh nikoli niste bili nikjer drugje kakor tam? Upam, da svojim kolegom v Nemčiji ne pripovedujete, da je Slovenije le teran, pršut in rdeča zemlja.

Da najprej odgovorim na zadnje vprašanje: seveda ne. Slovenija je precej več kot teran in pršut, prav tako kot Bavarska niso le klobase in pivo. Glede vašega prvega vprašanja: priznati moram, da Slovencev z ostalih predelov dežele v glavnem ne poznam, z izjemo nekaterih znanstvenikov. Ti pa so, kot povsod drugod po svetu, vrsta zase ... Kraševci so izredno odprti, prijazni in gostoljubni. Da se vrnem ponovno na vaše zadnje vprašanje: je mogoče, da imajo v svoji krvi nekaj kapljic terana? (smeh)

Kako pa so vaši kraševski sosede sprejeli vas in vaše profesionalno zanimanje za »petje čričkov«?

S humorjem.

Kaj poveste svojim študentom v Nemčiji o tem, kaj lahko pričakujejo v Sloveniji? Kakšen je njihov prvi odziv ob prihodu v Brje? Je to razburjenje, navdušenje ali bolj dolgčas in nejevolja?

Poleg znanstvenih predavanj na temo žuželčjega svetâ, ki naj bi ga tam raziskovali, jim podam tudi pregled

pokrajin, kulture in ne nazadnje slovenske zgodovine. Ob tem ne pomnim študenta, ki ne bi bil navdušen nad bivanjem v Brjah pri Komnu. Ponavadi nas okrog polovica tabori spodaj v dolini, ob vinogradu profesorja Matije Gogala, medtem ko so ostali nastanjeni zgoraj v vasi, v hiši Milana Kosmine, kjer je prav udobno poleg poti... Dolgčas? Nepoznan občutek.

Kako poteka vaš dan na ekskurziji na Krasu in ali mislite, da naredi na vaše študente prav tak vtis, kot ga naredi na vas? Ali težko delo v vročini in suši sploh omogoča, da res polno uživate tam preživeti čas?

Če sem odkrit: ni vedno le zadovoljstvo in lagodnost. Kot veste, je lahko konec junija in v pričetku julija - v času naše ekskurzije - izredno vroče, s temperaturami več kot 30°C, včasih popoldne celo okrog 35°C. To pomeni, da moramo biti disciplinirani: zajtrk ob 7.30, pričetek nabiranja žuželk oziroma terenskega dela ob 8.15, opoldanski odmor med 12.30 in 14.30, potem nadaljevanje dela (ali terenskega ali pri hiši), priprava večerje ob 18.30, po večerji pa včasih še dogodki. Poslušamo predavanja ob diapozitivih o pokrajini, raslinstvu in živalstvu Krasa dr. Andreja Gogale, poročila o bioakustiki škrcatov, ki jih predstavlja profesor Matija Gogala itn. Tako strog urnik sicer izgleda »nemški«, če ne celo »pruski«, a bi ga glede na naše delavne gostitelje v Brjah, družino Kosmina, lahko označili tudi za »slovenskega«. Nadalje pa ne smemo pozabiti, da si dan ali dva vzamemo tudi prosto in študente odpeljemo na obisk v jame ali pa na izlet v gore.

Če za trenutek pozabimo, da prihajate v Slovenijo kot znanstvenik ... Kakšni so vaši osebni občutki ob obisku Krasa in kaj misli o tem vaša žena?

Kot da prihajava domov; ne samo k dobrim prijateljem v čudovito deželo, pač pa tudi v svoj notranji dom.

Prof. Elsner, lepa hvala za odgovore in kmalu spet na svidenje v Sloveniji!

Terensko delo v okolici Gorjanskega - vzorčenje in nabiranje osebkov.

Poskus s fonotaksijo - usmerjenostjo samca proti viru samičinega zvočnega signala na Brjah. Levo na stojalu je zvočnik, ki predvaja samičin napev.

Žagasta kamenka (*Priontropis hystrix*), parjenje. Kratkotipalčnica nenavadnih oblik in vzorcev kaže izrazit spolni dimorfizem - samček (zgoraj) je precej manjši od samice.

Dolgokrila škrebetulja (*Arciptera fusca*) ima zelo značilen napev.

Tudi obisk podzemnega svetâ je bil doživetje.

Slika spodaj: Skupina biologov iz Göttingena na Krasu. Drugi in tretji z desne sta prof. Elsner in prof. Stumpner (avtor večine fotografij). Fotografija: Hannelore Elsner

O gospodih z gradu Rihemberk
ter o njihovi posesti in sorodstvenih povezavah - II. del

RIHEMBERŠKA POSEST

Martin Ličen

Grad Rihemberk

Rihemberške gospode se po velikosti posesti, s katero so razpolagali, uvršča med najmočnejše ministerialske rodove v službi goriških grofov. Poleg njih štejemo v to skupino še gospode iz Devina in gospode iz Pazina¹. Od goriških grofov so imeli v fevdu obsežno posest v Vipavski dolini, v okolici Gorice, v »gorah« nad Gorico (Trnovska planota), na Krasu, na Notranjskem, na Bovškem, pa tudi v Istri, Furlaniji in na Koroškem.

Posesti na Krasu, ki so spadale pod rihemberški urad in ki so verjetno bile tudi del rihemberške posesti, so zapisane šele v urbarju iz leta 1502. Vanj so spadale goriška posest v vaseh Dutovlje, Tomaj, Godnje, Kreplje, Avber, Ponikve, Štanjel, Tomačevica, Jurkawitz, Gabrovnica in Komen. Ker so goriški grofje to posest gotovo dajali v fevd rihemberškim gospodom do njihovega izumrtja leta 1371, se ta posest omenja v rihemberškem urbarju. Isto velja za goriška posestva pod Nanosom, ki se ravno tako navajajo v rihemberškem urbarju po letu 1371². Podatke za ta predel dobimo v obračunu za urbarialna posestva iz leta 1402³, v katerem je omenjenih šest in pol kmetij v Razdrtem (*Preball*, po nekem podatku iz leta 1269 je navedenih deset kmetij) in dvajset kmetij na Ubeljskem, danes Veliko in Malo Ubeljsko (*Vbelczk*), ter v urbarju iz leta 1485⁴, v katerem je na Ubeljskem omenjenih le še šestnajst kmetij. Tako obračun dohodkov (poleg tistega iz leta 1402 še iz leta 1398) kot tudi urbar sta ohranjena v originalu v Državnem arhivu na Dunaju (Haus-, Hof- und Staatsarchiv), kjer hranijo tudi seznam rihemberških fevdov iz okoli leta 1370. Obračun iz leta 1402 in urbar iz leta 1485 sta zabeležena v seznamu iz 16. stoletja z naslovom *Repertorium über das Archiv der alten Grafen von Görz* (Seznam arhiva starih goriških grofov), danes *Archivbehelf 331*, v katerem so v poglavju *Urbarbücher und Register* naštetih goriški urbarji za slovensko Primorje. Poleg omenjenih zapisov so v repertoriju zabeleženi še dohodki in posestva Folkerja in Ulrika z Rihemberka (*Ain alts lanngs schmals pergamenis verplichens vrbarzettl, herrn Volkhartens vnnd*

Vlrichen vom Reiffenberg rennt vnnd gult), seznam urbarjev in kmetij v Švarceneku, Rihemberku in Lokvi (*Ain alts zusammengebunden registerl der vrbar vnnd huben zu Schwarczeneg, Reiffenberg vnnd der Hülb*) ter register fevdov, ki pripadajo rodbini z Rihemberk, in fevdov, ki so postali prosti (*Ain registrl der lehen zu dem hauss Reiffenberg gehöring, vnnd was von den herrn von reiffenberg von lehen legig worden sein, ligt im lädel Reiffenberg*). Urbar iz leta 1485 je v seznamu napačno datiran v leto 1385 (*Ain alts vrbarregister vber des einkhomen zu Reiffenberg, 1385*)⁵.

Po seznamu iz leta 1402 lahko sklepamo, da so Rihemberžani dohodke prejemali še od dveh mlinov na vodi - enega v Dornberku (*die muel zu Dorenberg*) in enega v Oseku (*von der muel bey Vzzech*), od ene kmetije v Zaloščah (*von einer huben ze Salatschach*), od ene kmetije v Cvetrožu, danes zaselek v kraju Branik (*von der huben Zertwes*), od dveh kmetij na Preserjah (*von zwayen huben ze Pressriach*). Vasi Kostanjevica na Krasu (*Kestenholcz*), *Poselicz* (kraj ni lokaliziran), Žablje, danes Velike in Male Žablje (*Chrotenhulben*), Gabrje (*Gabriach*) in Osek (*Vzzech*) so bile vsako leto obvezane dajati vinsko desetino, dajatve pa so prihajale še iz Gabrovice na Krasu (*Gabrawicz*), iz Štanjela (*Sand Daniel*), iz Prvačine (*Prebatsch*) in iz Podpeči (*Pupetsch*) v severni Istri⁶.

Rihemberžani so bili tudi lastniki velike posesti na Koroškem, kjer so si že od 12. stoletja svojo posest intenzivno večali goriški grofje. Glavni centri goriškega teritorija na Koroškem so bili dolina Drave, dolina reke Möll, dolina Zilje ter osrednja Koroška. Z Rihemberžani je povezana velika posest od Weisspriacha do Wetzmana ter del okrog Mauthna in doline Lesach, v rihemberških rokah pa so bili tudi gradovi Weidegg, Weidenburg in Wasserleonburg (vsi trije v Ziljski dolini), ki so po izumrtju Rihemberžanov kot urbarialna posest prešli v goriške roke⁷. Da je bil grad Weidenburg v lasti Rihemberških, nam posredno pove listina, izdana 2. januarja 1264 na gradu Weidenburg, s katero sta se brata Ulrik in Hugo z Rihemberka odpovedala odvetniškim pravicam in jurisdikciji nad posestmi vetrinjskega samostana, ki pa niso omenjene⁸:

Naj bo vsem zvestim Kristusu v vednost ta listina, da mi Ulrik in Hugo z Rihemberka za blagor duš naših prednikov, za nas in naše potomce, predajamo ... odvetništva nad posestmi cerkve v Vetrinju, na način, da nimamo nikakršne jurisdikcije nad omenjenimi posestmi, in obljublamo, da bomo ta posestva vzdrževali in branili pred vsakršnim napadalcem. Poleg tega sem jaz, Ulrik, taisto cerkev obdaril z eno od mojih ... z imenom Juta s svojimi štirimi otroki in vsemi njenimi potomci v trajno služnost. Izdano na gradu Weidenburg, v četrtek dne 2. januarja, v 8. indikciji⁹.

Grad Weidenburg je Ulrik III. Rihemberški izgubil v korist svojega zeta Henrika Gralanda, vicedoma na Kranjskem. Sicer je bila 24. marca 1307 sprejeta rabsodba, ki je urejala vrnitev gradu, vendar je le-ta ostal v posesti Gralanda; 20. marca 1319 je posest prepustil grofu Henriku II. Goriškemu, po drugih poročilih pa naj bi goriški grofje Weidenburg osvojili¹⁰. Isti Graland je 5. februarja 1330 dobil še urad Hermagor (Šmohor), ki je bil prav tako kot Weidenburg v rihemberških rokah (posest v Hermagorju je kot posest Rihemberških

izpričana že leta 1280), in trdnjavo Malenstein-Priessenege v fevd od vojvode Henrika Koroškega. Ker pa je Graland pridobil od vojvode Henrika pravico do zgraditve trdnjave pri Hermagorju že 28. januarja 1317, je moral vojvoda že prej zastaviti Gralandu urad Hermagor. Ta urad je od Ulrika 3. Rihemberškega (†1301) pridobil vojvoda Majnhard (†1295)¹¹.

Grad Wasserleonburg je bil sredi 13. stoletja v posesti bratov Rudolfa, Kolona in Reimberta iz Roža na Koroškem, ki so ga 21. aprila 1253 prenesli na izvoljenega salzburškega nadškofa Filipa kot fevd in mu ga zastavili za večjo varnost. 24. avgusta 1271 je prišlo do razsodbe med Folkerjem z Rihemberka in salzburškim nadškofom Friderikom II., v kateri naj bi se razjasnila fevdna odvisnost Wasserleonburga. Leta 1309 je Graland, prav tako kot nekaj let poprej Weidenburg, pridobil Wasserleonburg, tokrat od vojvode Otona Koroškega, v fevd, vendar so ga Rihemberški še naprej držali v podfevdu. Kako to, da so Rihemberški gospodje prišli na mesto Kolona iz Roža, čigar bratje so bili še živi in so bili upravičeni do lastništva nad gradom, je zaenkrat še nejasno¹².

Leta 1342 je Gralandov sin Henrik prodal svojemu bratranču Ulriku 5. Rihemberškemu vse svoje koroške posesti, z izjemo dediščine svoje sestre. Od tedaj je Wasserleonburg razdeljen na dva dela: leta 1346 je eno polovico imel neki Ugnad, drugo polovico pa je imel nekdo iz rodbine Weissenegg¹³. Sorodstveni odnosi so opazni s tem, da je imela leta 1336 po prijetu Ulrika V. njegova teta in vdova starejšega Gralanda enak jamstveni delež kot Konrad Ugnad in da prav tako leta 1372 Viljem iz Weissenegga govori o svoji gospodnji in vsakih kot lastnikih gradov Dornberk in Rihemberk, kar se lahko najbolje nanaša na oba sinova Henrika Gralanda in njihovo sestro. Seveda se lahko s sorodstvom misli tudi, da bi imela Palmeira z Rihemberka, ki se je poročila s Henrikom Gralandom mlajšim in je bila sestra zadnjega Rihemberžana, v drugem zakonu za moža pripadnika rodbine z Weissenegga. Tudi del Wasserleonburga, ki je pripadel Weisseneggerjem, se leta 1404 označuje kot nekoč Gralandova last¹⁴.

Pri Trotterju omenjeni nadaljni dedič Rihemberških, Hartnid iz Trauna, ki se je, kakor vse kaže, poročil z vdovo zadnjega Rihemberžana, se v urbarju iz leta 1380/1 pojavlja kot lastnik posesti v Nischwitzu in Podlanigu v dolini Lessach, ki so bile prenesene na Rihemberžane. V Trotterjevi predstavitvi dobimo tudi pojasnilo za dedovanje Rihemberških posesti s strani goriških grofov: leta 1357 je avstrijski vojvoda Albert II. ujel Ulrika V. z Rihemberka, grofa Majnharda VII. in Henrik III. pa sta istočasno zavzela grad Weidegg. Nato pa se je Ulrik V. približal Habsburžanom in 25. marca 1365 dobil Weidegg in tudi gradove pri Gorici v fevd. Iz leta 1368 imamo ohranjeno listino, ki se tiče gradu Weidegg: v njej Ulrik z Rihemberka obljubi grofu Majnhardu VII., da ne bo ne gradil, ne dograjeval gradu Weidegg brez naklonjenosti, volje in posebnega dovoljenja zgoraj omenjenega gospoda, njegovih otrok in potomcev¹⁵. Ker je bil Majnhard VII., zaradi dedne pogodbe, ki jo je njegov brat Albert IV. sklenil s Habsburžani, v vojni, je napadel Rihemberžane, zavzel in uničil grad Weidegg in ga nato podelil v dosmrten fevd Ulrikovemu bratu Hugonu in obema nečakoma. Zdi se, da so kmalu drug za drugim moški pripadniki rihemberške družine pomrli; vsekakor se 12. decembra 1371 omenja le vdova Ulrika V. in celotna posest se leta 1380 že označuje kot goriška¹⁶.

Svoje fevde na Koroškem pa so Rihemberški tudi podeljevali naprej v podfevde ali trajno last kot alod in so bili tako eden izmed redkih ministerialskih rodov, ki so imeli aktivno fevdno pravico. O podelitvi v trajno last nam govori daritvena lista iz leta 1256, s katero Ulrik z Rihemberka odstopa samostanu v Rožacu dve kmetije v Gratschachu in eno v Räuflachu v dolini reke Möll za dušni blagor svojih bratov Folkerja in Hugona ter nečaka Folkerja¹⁷.

Kako na široko je bila rihemberška posest fevd goriškega grofa? Leta 1253 sta brata Ulrik in Hugon za izpustitev ujetega grofa Alberta III. Tirolskega prepustila izvoljenemu salzburškemu nadškofu Filipu dohodke v klužah med Neuenburgom (Rotenstein) in Möllbrückom, ki so bile označene delno kot goriški fevd, delno kot lastna posest. Pri podelitvi posesti v dolini Möll ne manjkajo le podatki o privolitvi zemljiškega gospoda; nasprotno, govori se o svobodni lasti. Kot goriški fevd se izkažejo izrecno posestva v Reissachu, Fragantu, Stallu, Lesachu, Lendorfu, Witschdorfu, Lainachu, Namlachu, Döllachu, Stranachu in drugih krajih, mogoče tudi Weidenburg; nasprotno se zdi, da pogodba, sklenjena po osvojitvi Weidegga (1366), in prodaja Hermagora vojvodi Majnhardu pričajo, da Weidegg in Hermagor nista bila goriška fevda. Sklenemo lahko, da so bili vsaj eno stoletje, od leta 1264 do leta 1371, Rihemberžani najmočnejši rod v Ziljski dolini in predhodniki Goriških¹⁸.

Zunaj mejâ današnjega slovenskega državnega prostora so imeli gospodje z Rihemberka svoja posestva še v Furlaniji in Istri. V tretji četrtini 13. stoletja se na nekaterih posestvih v Istri, ki so prvotno pripadala oglejskemu patriarhatu, začeli pojavljati goriški ministeriali, ki so predstavljali pomemben inštrument izgrajevanja moči goriške politike v Istri. Posest Završje na desnem bregu Mirne so Rihemberžani dobili v podfevd najpozneje leta 1270 od goriških grofov, ti pa so ga dobili v fevd od oglejskega patriarha že v času Alberta II. Te prakse pa je bilo konec že v času vladavine Henrika II., Albertovega sina, ki je završniško posest obdržal zase in nanjo postavil posebnega glavarja iz Pustertala na Tirolskem¹⁹. Leta 1270 je namreč Ulrik z Rihemberka izdal ukaz, da je treba zapreti vse, ki bi delovali proti njemu ali njegovim na svojem ozemlju Završje²⁰.

Da je Završje res bilo v rokah oglejskega patriarha, preden so ga dobili goriški, ugotovimo po primerjanju listinskega gradiva. Prva pisna omemba gradu Završje se sicer pojavi šele leta 1291 v listini goriške provenience, kot del završniške posesti pa je v dokumentu označena tudi vas Kostanjica (*dass schloss Puimonnt und die dorfer Costan, Briczignal unnd Josighk*), ki je dokumentirana že prej in sicer v darovnici Ulrika II. pomembne rodbine Weimar-Orlamünde oglejskemu patriarhu Ulriku I. 17. novembra leta 1102²¹. Verjetno je bila Kostanjica že takrat del Završniškega posestva in tako lahko sklepamo o oglejski oblasti nad Završjem.

Kar zadeva posest v Završju, je poznanih več listin, ki so tako ali drugače povezane z rihemberškim rodом. Kot eden izmed redkih ministerialskih rodov, ki so imeli aktivno fevdno pravico, so tako kot na Koroškem tudi tu, v Istri, podeljevali svoja posestva v Završju naprej v fevd svojim podložnikom, mnogi med njimi pa so Rihemberžanom predali svoje imetje ter se obvezali stopiti v njegovo službo: leta 1272 je to naredil Friderik iz Završja, 14. aprila 1275 bila na dvoru Ulrika Rihemberškega v Završju (*Puymont, in curia infra scripti domini Wolrici de Rifenberch*) sklenjena lista, s katero so svojo posest predali svojemu fevdnemu gospodu Ulriku in se obvezali stopiti v njegovo službo Krestina iz Završja in njen sin, Prodan, sin pokojnega Markvarda prav tako iz Završja, ter Alessio, sin Margarete *de Jesicha*²².

Leta 1276 je bila završniška posest oziroma njeni dohodki, ki so prihajali s te posesti, predmet pogajanj med Ulrikom II. in njegovo hčerko Frančiško. Frančiška je namreč tega leta pooblastila svojega očeta, da izterja od dedičev svojega pokojnega moža Vošalka iz Momjana 1000 malih veronskih liber, ki so ji pripadale kot jutrnja²³. Vse kaže, da je Ulriku uspelo dobiti zahtevani denar, ki pa ga ni vrnil hčerki Frančiški, temveč ji je za isto vsoto istega leta zastavil dohodek v Završju, verjetno kot kompenzacijo za Vošalkovo dolg²⁴:

† V letu njegovega rojstva 1276, v 4. indikciji, dne 13. decembra. Z navzočimi gospodi, gospodom Dietalnom duhovnikom kaplanom gospoda Ulrika iz Rihemberka, Andrejem iz Pevme, Conçom Colbilino gastaldom v Gorici, Henrikom, imenovanim

Wranch, Diecmanom, Leonardom, imenovanim Parisin, Hanço, imenovanim Rorinnolt, Bernhardom, sinom Wrancha, in drugimi. Gospod Ulrik iz Rihemberka je zase in svoje dediče za ceno 1000 malih veronskih liber dal in obvezal gospo Frančiško svojo hčer, nekoč ženo Vošalka iz Momjana, in njene dediče, s svojimi dohodki v Završju, namreč 2000 malih veronskih liber letno, pod pogojem, da mora zgoraj omenjeni gospod Ulrik iz Rihemberka zase in svoje dediče oziroma druge, ki bi imeli omenjeni kraj Završje, plačati letno omenjeni gospe Frančiški in njenim dedičem ali komurkoli, ki bi se vezal, 200 malih veronskih liber letno in to 15 dni pred praznikom sv. Mihaela vsako leto. Kdorkoli bi imel, tako kot zgoraj zapisani, zgoraj omenjeno premoženje ali dohodke iz Završja, mora plačati zgoraj omenjeni Frančiški ali njenim dedičem 200 liber letno, dokler ne bo dobila 1000 malih veronskih liber; če pa bi želel kdo plačati 1000

veronskih liber za odkup omenjenega dohodka omenjene Frančiške, mora sama Frančiška dobiti nazaj zgoraj omenjeni denar in se odreči zgoraj omenjenemu dohodku.

S podpisom je Ulrik z Rihemberka obljubil zase in svoje dediče zgoraj omenjeno obvezo in da ji ne bo nikoli nasprotoval, s kaznijo celotnega svojega premoženja, premičnega in nepremičnega, s katerim bi bila plačana kazen, in da listina ostane v svoji trdnosti. Opravljeno v vasi *Runiča*, v prostorih zgoraj omenjenega Ulrika z Rihemberka. Jaz, Frančišek iz Gorice, notar po pooblastilu vladarske avtoritete, sem bil prisoten pri zgoraj omenjenih [poslih] in bil naprošen zapisati.

S tem pravnim dejanjem zastavitve dohodkov od posesti Frančiška ni postala lastnica posestva v Završju. To je bilo še vedno v lasti njenega očeta Ulrika, ki ga je še naprej lahko oddajal v fevd, vendar je bila Frančiška upravičena do prejemanja zneska 200 malih veronskih liber od vsakega, ki je imel Završje v lasti. Postavljen je bil tudi rok, do katerega naj se plačilo vsako leto opravi, to je 15 dni pred praznikom sv. Mihaela 29. septembra.

Opozoriti je treba še na nejasnosti pri samem prevajanju teksta: v delu besedila, v katerem se navaja možnost, ki jo ima Frančiška, da proda omenjeni letni dohodek za 1000 veronskih liber, je pisar Frančišek zapisal, da se mora odreči dohodku 200 liber (...*dimitere redditus supradictos* ...), takoj zatem pa je zapisal popolno nasprotje tej izjavi, t.j. da se ji popolnoma nič ni treba odpovedati zgoraj omenjenim 200 libram (...*et de supradictos ducentarum librarum pro obligatione(m) illa nichil penitus ei dimitere teneatur*). Omenjeni del sem v slovenskem prevodu podčrtal, saj ga nisem prevedel dobesedno, ampak tako, da je besedilo ohranilo smiselnost.

Nadaljevanje in konec v naslednji izdaji revije Kras!

Martin Ličen, univ. dipl. zgodovinar - Branik 33, 5295 Branik

Opombe:

- 1 Štih: Goriški grofje, 169.
- 2 Kos: Urbarji, 36.
- 3 Kos: Urbarji, 128.
- 4 Kos: Urbarji, 145.
- 5 Kos: Urbarji, 9, 10, 11.
- 6 Kos: Urbarji, 128, 129.
- 7 Klebel: Die Grafen, 63; Štih: Goriški grofje, 23.
- 8 Jaksch: Monumenta IV/2, št. 2823.
- 9 Indikacija je element datiranja listine, ki so ga srednjeveški pisarji uporabljali poleg klasične datacije z letnico, dnevom in mesecem. Indikacija ni časovna enota, ampak služi za preverjanje pravilnosti letnice; pomeni cikel 15 let in se zato v dokumentih označuje s številkami od 1 do 15, vsaki letnici pa odgovarja ena indikacija. Izračunamo jo tako, da letnici prištejemo 3 ter delimo s 15, dobljeni ostanek pa je ustrezna indikacija. Če je ostanek enak 0, je v tistem letu 15. indikacija.
- 10 Klebel: Die Grafen, 63.
- 11 Klebel: Die Grafen, 64.
- 12 Prav tam.
- 13 Prav tam.
- 14 Klebel: Die Grafen, 65.
- 15 Štih: Goriški grofje, 207: ...das purchstal Waidekk nicht erheben noch pauwen an meins vorgennenten herren und seiner chinde und nachkomen gunst, willen und sunder erlaubnuss...
- 16 Prav tam. Glej tudi Štih: Srednjeveške!
- 17 Jaksch: Monumenta IV, št. 2613: na listini je obešen delno ohranjen, okrogel pečat premera 45 mm, z napisom +SIGILLV..NBERCH.

- 18 Klebel: Die Grafen, 67.
- 19 Štih: Goriški grofje, 153.
- 20 Wiesflecker: Die Regesten, št. 850: Eine Berufung von Herrn Ulrich von Reifenberch dass alle Übeltäter, die gegen ihn oder die Seinen sich vergangen hätten, im Gebiet von Puymont nicht sollen erhalten sondern eingefangen werden.
- 21 Schumi: Urkunden, št. 67: Inprimis nominatim castrum Pinquent...villam Castan...; Štih: Srednjeveške, 193.
- 22 Štih: Goriški grofje, 104.
- 23 Prav tam: Ain instrument ainer procurei von Francisca von Reiffenberg auf im vatter Ulrichen von Reiffenberg, tausentd M perner von im hausswirrdt Uschalcken von Mimilan erben als ir zuegesagt morgengab einzutreiben. Pred prevlado hubnega sistema je žena prešla iz ene širše ali ožje rodbinske skupnosti v drugo, ne da bi pri tem prinesla s seboj kakršne koli imovinske pravice iz svoje prvotne skupnosti. Imela je samo možnost, da za svojo osebno lastnino pridobi le predmete za osebno uporabo. Poroka je bila priložnost, da so ji ženin pa tudi drugi sorodniki darovali take stvari. Ponekod sta take darove sprejemala ženin in nevesta skupaj. Zbiranje darov je v ljudskih običajih ohranjeno do novejših časov in se vrši praviloma ob polnoči poročne noči. Vsekakor so prvotno zbiranje darov opravljali potem, ko je bil zakon dokončno sklenjen, torej po telesni združitvi, ob jutru po poročni noči. Zato so taki darovi dobili ime jutnja (Morgengabe). V germanskih pravih gre pri tem izključno za možovo darilo ženi; Vilfan: Pravna zgodovina, 254.
- 24 Štih: Srednjeveške, 186. Na začetku besedila, v invokaciji, je uporabljen simbol križa t.i. krismon.

Internet, ki dela. In to hitro!

**NAJVEČJA
POKRITOST
SLOVENIJE**
z megabitnim
internetom

Internet **neomejeno**
za samo **29€ / mesec** in
USB modem za samo 1€*

USB Modem
ZTE MF622

Izberite hiter mobilni internet, ki deluje! Paket **Internet neomejeno** je nov podatkovni paket, ki vam za **samo 29 € na mesec** omogoča **neomejeno uporabo** paketnega prenosa podatkov v Mobitelovem omrežju in **brežžičnem omrežju NeoWLAN**. Nadgrajeno Mobitelovo omrežje z **daleč največjo pokritostjo Slovenije** omogoča megabitne hitrosti prenosa **do 7,2 Mb/s**. Ne verjamete? Oglasite se v najbližjem Mobitelovem centru in se dogovorite za **brezplačen preizkus**.

Za uporabo širokopasovnega interneta je potreben ustrezen signal Mobitela ali tujih pogodbenih operaterjev ter ustrežna podatkovna naprava. Dejanska hitrost prenosa podatkov je nižja od teoretične in je odvisna od stanja omrežja, radijskih razmer in drugih dejavnikov na prenosni poti.

* Velja ob sklenitvi/podaljšanju naročniškega razmerja Mobitel GSM/UMTS za 24 mesecev in hkratni 24-mesečni uporabi paketa Internet neomejeno/Poslovni Internet neomejeno. Velja za vse, ki nimate veljavnega aneksa UMTS št. 14/2005. Ponudba velja do odprodaje zalog za vse naročniške pakete, razen za osnovni SOS paket, Enotni paket, paket Telemetrija in Izbrani paket na pripadajoči številki in storitvi Avtotelefon. Vse cene so v EUR ter vključujejo DDV.

WWW.MOBITEL.SI

*Najmočnejše vezi so tiste,
ki jih ne vidimo.*

Zavarovanje premoženja na novo vrednost

Kako v primeru škode do novega stanovanja ali hiše?

Nepremičnine so pomemben del našega premoženja, zato jih je nujno ustrezno zavarovati pred morebitnimi nesrečami. Hišo ali stanovanje lahko ogrozi vrsta dogodkov, ki nas lahko neprijetno presenetijo v vsakdanjem življenju. Našo običajno največjo naložbo lahko uničijo ali poškodujejo požar, strela, toča, vihar, potres, izliv vode, poplava... Kako torej najbolje zavarovati nepremičnino? "V zavarovalnici Adriatic Slovenica nudimo celovito zavarovanje doma, tako stanovanjskega objekta kot tudi premičnin v njem, nepremičnino pa najbolje zavarujemo z zavarovanjem na novo vrednost," poudarja Aleksandra R. Tisnikar, direktorica razvoja premoženjskih zavarovanj v Adriaticu Slovenici.

V Adriaticu Slovenici priporočate zavarovanje nepremičnine na novo vrednost. Katere prednosti ima v primerjavi z zavarovanjem na dejansko vrednost, ki ga tudi vključujete v zavarovalno ponudbo?

A. R. Tisnikar: Velika prednost tega zavarovanja je, da se pri zavarovanju na novo vrednost pri obračunu škode ne upošteva zmanjšana vrednost objekta zaradi njegove starosti. V primeru uničenja ali poškodbe objekta zavarovalnica tako obračuna in izplača znesek, ki zadostuje pokritju stroškov izgradnje novega objekta ali obnovo dela nepremičnine z enakimi lastnostmi in enake kakovosti, kot je bil poškodovan stanovanjski objekt, seveda pa največ do višine zavarovalne vsote. S takšnim zavarovanjem v celoti ohranimo vrednost našega premoženja.

Je izplačilo škode pri zavarovanju na dejansko vrednost torej nižje?

A. R. Tisnikar: Tako je. V primeru škode pri zavarovanju na dejansko vrednost se upošteva znižanje vrednosti zaradi starosti, obrabe in ekonomske zastarelosti (amortizacije) objekta. Del škode si s takšnim zavarovanjem nadomestimo, vendar izplačilo ne zadošča za izgradnjo novega objekta. Zato vsem našim zavarovancem priporočamo sklenitev zavarovanja na novo vrednost, pri katerem si lahko z izplačano škodo dejansko zgradijo novi objekt ali pa na primer povsem obnovijo poškodovano streho.

Na kaj moramo biti pozorni pri sklepanju zavarovanja na novo vrednost?

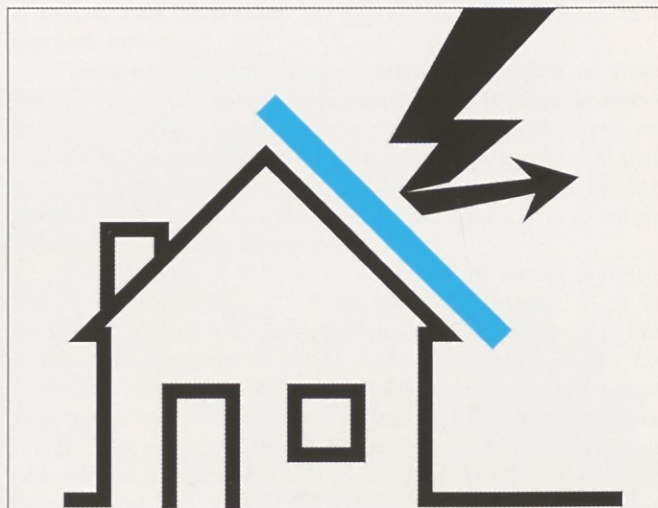
A. R. Tisnikar: Že pri sklepanju zavarovanja je potreben razmislek o višini zavarovalne vsote. Priporočljivo je, da se kar najbolj približa današnji gradbeni vrednosti objekta v kraju, kjer stoji. Poudariti želim, da govorimo o gradbeni in ne tržni vrednosti, po kateri bi stanovanjski objekt ali stanovanje lahko kupili oz. prodali.

Ali veljajo kakšne omejitve glede starosti objekta?

A. R. Tisnikar: Pravila zavarovalne stroke ob normalnem vzdrževanju objekta navadno dovoljujejo, da se na novo vrednost zavaruje stanovanja in stanovanjske objekte, ki niso starejši od 50 let.

Kakšne pa so v primeru zavarovanja na novo vrednost dolžnosti zavarovanca?

A. R. Tisnikar: Izplačilo škode v primeru uničenja objekta je namenjeno izgradnji novega objekta, ki služi enakemu namenu kot objekt pred škodo. Objekt mora biti zgrajen na istem mestu najkasneje v treh letih po obračunu škodnega primera, sicer zavarovalnica izplača samo dejansko vrednost objekta.

Zavarovanje premoženja na novo vrednost

Z njim bo vaše imetje zavarovano na novo vrednost, kar pomeni, da vam v primeru nesreče povrnemo vrednost v višini cene novega zavarovanega predmeta.

**Premoženjska zavarovanja
Adriatic Slovenica**

Odločite se modro!

MODRA ŠTEVILKA
080 11 10

www.adriatic-slovenica.si

Adriatic Slovenica
Zavarovalnica d.o.o. | Črna Buča 10 | Ljubljana

V marcu in aprilu bomo za vsako sklenjeno polico premoženjskega zavarovanja namenili 1 EUR za nakup novega inkubatorja v Porodnišnici Ljubljana.

»V marcu in aprilu bomo za vsako sklenjeno polico premoženjskega zavarovanja namenili 1 EUR za nakup novega inkubatorja v porodnišnici Ljubljana.«

Aleksandra R. Tisnikar

SAMO KDOJ USTVARJA TRDNE TEMELJE,
GRADI ZA PRIHODNOST.

Živimo z nepredvidljivimi silami morja in vetra, zato se dobro zavedamo pomena načrtovanja prihodnosti. Znamo ponuditi trdne temelje in tako pomagati pri ustvarjanju vaše prihodnosti.

K Banka Koper
Z odprtim pogledom.

---

projekt | voda

Kreditiranje
za obnovo starih
ali izvedbo novih "štirn"
[kraški vodnjaki]

CREDITO COOPERATIVO DEL CARSO
ZADRUŽNA KRAŠKA BANKA

za dodatne informacije www.zkb.it